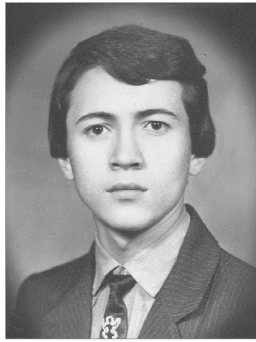

30

Ülvi
Bünyadzadənin
arxivindən

32

ovqat

34

Edqar Allan Po
tərcümə saati

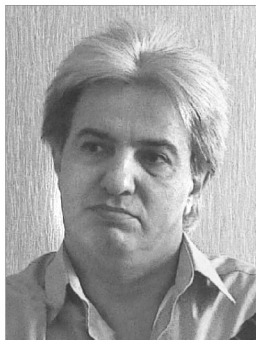
44

Bölgələrdən...
nasirlər

55

Nəsir Əhmədli
məqam

58

Cahaxxanım
Seyidzadə
müasir türk
ədəbiyyatında
əlif şəfəq

62

Elvira
Məmmədova
trio

64

İlqar Atabəyli
qələ

68

iydə çiçəyi kimi...

70

İvan Bunin:
həyatı və yaradıcılığı

75

qısa fikirlər
xəzinəsi

81

türk üçün açılır
hər təzə sabah

82

dərgidə kitab

Təsisçilər:

Azərbaycan Yazıçılar Birliyi və
«Ulduz» jurnalının kollektivi

Baş redaktor Qulu Ağsəs

Redaksiya heyəti

Təranə Vahid
(Baş redaktor müavini)

Həyat Şəmi
Elçin Mirzəbəyli
Xəyal Rza
Səhər
Xanəmir

Rəsmiyyə Sabir
Elxan Yürdoğlu
Nuranə Nur
Anar Amin
Elmar Vüqarlı
Ələmdar Cabbarlı

Qılman İman
Hafiz Həcxahlı
Nisəbəyim
Fərid Hüseyn
Məshəti Musa
Elşən Əzim
Seyfəddin Altaylı
(Türkiyə)

Xaqani Qayıblı
(Estoniya)
Baloğlan Cəlil
(Başqırdıstan)
Saodat Muxammadova
(Özbəkistan)
Nilufər Şıxlı
(Rusiya)

Bədii redaktor Ədalət Həsən

Ünvanı: Az-1000, Bakı,
Xaqani küçəsi, 25
ulduz_dergisi@mail.ru
dursul@mail.ru
www.ayb.az

Telefon: 498-72-43

Çapa imzalanıb: 18.04.2016
«Ulduz» jurnalı
redaksiyasında yığılıb
səhifələnib. «Təhsil Nəşriyyat-
Poliqrafiya» müəssisəsində
çap olunub.

Sifariş. №32, Tiraj: 300
Qiyməti: 2 man.

**1967-ci ildən çıxır
Şəhadətnamə № 238**

Nömrənin eksperti:
Eyyub Qiyas

**«AZƏRMƏTBUATYAYIMI»
AÇIQ SƏHMDAR
CƏMİYYƏTİ**

«Ulduz» jurnalına abunə
olmaq üçün respublikanın
bütün şəhər və rayon
«Mətbuatyayımı» şöbələrinə
müraciət etməyiniz kifayətdir.

**«QAYA»
MƏTBUAT YAYIMI**

«Ulduz» jurnalına abunə
olmaq üçün respublikanın
bütün şəhər və rayon
«QAYA» mətbuat yayımı
şöbələrinə müraciət
etməyiniz kifayətdir.

**«EKSPRESS»
MƏTBUAT YAYIMI**

«Ulduz» jurnalına abunə
olmaq üçün respublikanın
bütün şəhər və rayon
«EKSPRESS» mətbuat yayımı
şöbələrinə müraciət
etməyiniz kifayətdir.

Jurnalın

1 aylıq abunə qiyməti – 2.00 man.

6 aylıq abunə qiyməti – 12.00 man.

Bakı şəhərində abunə yazılmaq istəyənlər:

440 – 27 – 85	564 – 63 – 45	
440 – 39 – 83	598 – 35 – 22	437 – 28 – 10
440 – 46 – 94	556 – 67 – 13	408 – 17 – 51
	564 – 48 – 96	

nömrəli telefonlara zəng edə bilərlər.

ISSN 0134-522 İNDEKS AZ 1000 2 AZN

Yaz yazısları

Telli PƏNAHQIZI

(“Ulduz”un mart ayı sayına baxış)

Bir az uzaqdan başlamaq istəyirəm. Biz orta məktəbin yuxarı siniflərində oxuyanda Azərbaycandan alınan anadilli çap nümunələrini tutya kimi qoruyub saxlamağa çalışırıdım. Ən çox da böyüklərimiz (hər həlda bizim evimizdə belə idi), anam jurnalları, qəzetləri, hətta açıqcaları belə, səliqə ilə çinləyib oddan-ocaqdan uzaq tutardı. O vaxtlar ilk dəfə “Ulduz”la, sonra “Azərbaycan”la tanış oldum və... anam kimi mən də bu dərgiləri qısqançlıqla, həm də qürurla qorumağa başladım.

Ancaq ağılıma belə gətirməzdim ki, məhz bu jurnal mənim taleyimdə mühüm rol oynayacaq. Onda artıq universiteti bitirmişdim. Ölkənin ədəbi mühitində az-çox tanınsam da, dövrü mətbuatda, televiziya və radioda müntəzəm çıxış etsəm də, bu jurnal mənim üçün uşaqlıq illərimin tərtəmiş duyğuları ilə süslənmiş əlçatmaz bir bədii toplusu olaraq qalırdı. Hər yeni sayını birinci səhifəsindən sonuncu vərəqinədək diqqətlə oxuduğum və sonra

da eynən anam kimi gözdən uzaq bir yerdə saxladığım jurnaldakı imzalar mənim üçün o qədər əlçatmaz və böyük görünürdü ki... Fərman Kərimzadə, Seyran Səxavət, Səyavuş Sərxanlı, Şahmar Əkbərzadə, Mövlud Süleymanlı, Ələkbər Salahzadə, İsa İsmayilzadə, Məmməd İsmayıl, Məmməd Aslan... Yolunu səbirsizliklə gözlədiyim bu topludakı şeirlər, hekayələr, rəsmlər, tənqidi yazılar şəxsən mənim üçün böyük bir məktəb idi. Burada işıq üzü görən şeirləri əzbərlədiyimiz, xatirə dəftərlərinə köçürdüyümüz vaxtlar da az olmurdu...Onda mən də ara-sıra hekayələr yazırdım, lakin imzamı bu imzalara qoşmaq heç ağılımın ucundan belə keçmirdi. Mən hara, “Ulduz” hara, deyirdim...

Ancaq, sən demə... mənim bütün ömrüm boyu “Ulduz”a bir minnətdarlıq borcum da olacaqmış.

Universitetin jurnalistika fakültəsini bitirəndə məni təyinatla Şamaxı rayonuna göndəridilər. Bakıya güclə isinişən, burada yenicə pərvəriş

tapan bir əyalət qızcığazının Şamaxı kımı uzaq(!) bir rayonda nə işi vardı? Orada kimim-kimsənəm yox, tanıdığım birisi, üz tutacaq simсарım yox! Bakıda sözü keçən tanışım, qohumum olsa belə, heç kəsə ağız açmaq istəmədiyimdən “Allaha pənah” deyib yol çantamı hazırlamaq üçün evə dönürdüm. Ürəyimdə də özümü söyüb-yamanlayırdım ki, gərək heç təhsil illərində qəzetlərdə, xüsusilə “Bakı” axşam qəzetində, “Azərbaycan qadını” jurnalında bu qədər yazı-filan çap etdirməyəydim, onsuz da sonda heç biri mənə “yiyə durmadı”.

...Səsə döndüm və Xaqani küçəsində, Rəssamlar İttifaqının qarşısında Xalq rəssamı Kamil Nəcəfzadəni gördüm. Kamil müəllim həm də istedadlı kino rəssamı kimi o dövrdə çəkilən bir sıra filmlərin bədii tərtibatçısı idi. Biz onunla emalatxanasında, çəkiliş meydançalarında dəfələrlə həmsöhbət olmuşduq, haqqında həm qəzetlərə məqalə, həm də televiziya veriliş hazırlamışdım.

Kamil müəllim qırımından anladı ki, çətin bir problemlə qarşılaşmışam. Sakitcə soruşdu ki, salamatçılıqdımı, qızım?

Bilmədim niyə, amma ondan heç nəyi gizlətmədim. Dedim ki, mən Şamaxıya göndərilər, amma bu rayonda heç kimi tanımıram, həm də Bakıdan getsəm, tələbə bacım da tək qalacaq, bəs onu neyniyim.

Soruşdu ki, bəs çıxış yolu yoxdurmu?

Dedim ki, var! Hansısa qəzet və ya jurnal mənim üçün universitetə tələbnamə göndərməlidir. Amma əməkdaşlıq etdiyim qəzetlər bunu eləmək istəmirlər, ştat yoxdur, deyirlər.

Kamil müəllim sakitcə qabağa düşdü, mənə də “gəl!”- dedi.

Biz yolu keçib böyük bir binanın qapısından içəri girdik. Kamil müəllim hündür tağlı qapılardan birini ərkə açib içəri keçdi. Mənsə qapının ağzında dayandım. Qapı açıq olduğundan içəridəki adamın səsi aydınca eşidilirdi:

- Ay xoş gəlmisən, səfa gətirmisən, səndən nə əcəb? Mən elə bildim, sən ya bağdasan, ya da xaricdə, bu istidə Bakıda neynirsən?

O vaxt indiki kimi hər kəsi həftə səkkiz, mən doqquz televiziya dəvət etmirdilər. O üzdən də haqqında eşidib üzünü yalnız şəkillərdən gördüyüm

Bu sayımızda

3
Vaqif Yusifli
«Ulduz»severin fevral düşüncələri

26
Arzu Hüseyn
şeir vaxtı

45
Semih İpek
türk eli

63 Qalib Şəfəhət
nəsr

67
Afət Vileşsoy
şeir vaxtı

8
Ruslan Dost Əli
özülə söhbəti və şeirləri

28 Əntiqə Səməndər
4 dekabr

48
İradə Aytel
virtual sevgi

69
“Hücrə”dəki adam

12
Rəşid Bərgüşadlı
nəsr

30 Sadıq Elcanlı
tribuna

Jalə
debüt **53**

20
Xeyalə Zərrabqızı
məqam

34
Tərənə Vahid
sözardı

54
Nərringül
nəsr

72 Əmrah Fəqanoğlu
arxiv

74 Ətraf Sərraf
şeir vaxtı

76 Gülxani Pənah
ləməkan

83 Cavid
şeir vaxtı

37
Qan Turalı
üç hekayə

58
Dəniz Pənah
debüt

84
Anar Amin
dərgidə kitab

və adını o an qapıdakı löhvədən oxuduğum Yusif Səmədoğlunun kabinetinə girməyi heç xəyal eləmədiyim bir məqamda Kamil müəllim ucadan mənə səslədi və mən sızıla-sızıla otağa girəndə:

- Yusif, - dedi - yanına bir xahişə gəlmişəm. Bu istedadlı gənc qızımız dəfələrlə mənim də yaradıcılığım haqqında yazıb, özü də yaxşı yazıb! Bilirsən də, mən hər kəsi bəyənən adam deyiləm, amma bu qızın gələcəyinə inanıram. Onu rayona göndərirlər, özü də vedibasarıdır, bizim Fərman Kərimzadənin yerlisi. Gəlmişəm yanına ki, bir tələbnamə verəsən, onu saxlayaq Bakıda.

Yusif müəllim bir mənə baxdı, bir Kamil müəllimə, günahkarcasına boynunu büküb yavaşca dedi ki, vallah, ay Kamil, mənim boş yerim yoxdur ki, jurnalda cəmi bir neçə nəfər işləyir.

Kamil müəllim israr etdi:

- Sən tələbnaməni ver, biz ona başqa yerdə iş tapırıq.

...Bir neçə dəqiqədən sonra mən əlimdə Yusif Səmədoğlunun imzaladığı tələbnamə ilə dekanlıqda idim...

Elə bilməyin ki, həyatımı 180 dərəcə dəyişən bu hadisədən sonra "Ulduz" mənim üçün adıləşdi, xeyr, əksinə, o bir az da doğma, həm də yenə də əlçatmaz oldu. Mən cəsərət eləyib Yusif müəllimin yanına bir daha getmədim. Bu jurnalda nəşə çap etdirmək xahişində bulunmadım...

İndisə... doğma və sevimli "Ulduz"un eksperti olmaq kimi məsuliyyətli bir görəvi yerinə yetirməyə tələsirəm!

Ondan başlayım ki, jurnalın siması xeyli dəyişib, özü də sima deyəndə təkcə onun bədii tərtibatını nəzərdə tutmuram, imza müxtəlifliyi, mövzu genişliyi, özünü ifadə sərbəstliyi, yaradıcılıq manerasındakı çoxçalarlılıq, təbii ki, müasir oxucu üçün çox önəmlidir. Bu gün hər şeyi inkar eləyən, hər şeyi dağıdıb yenisini yaratmaq iddiası ilə dünənindən az qala üz çevirən, haqlı, haqsız bütün klassikləri və tarixi şəxsiyyətləri "təftiş eləmək" həvəsində olan gəncliyi razı salmaq o qədər də asan deyil və elə bu üzəndən də jurnalın hər sayını çox böyük diqqət və səbrlə araya-ərsəyə gətirən redaksiya heyətinə-başda dəyərlı dostum Qulu Ağsəsə və onun komandasına yaradıcılıq səbri və uğurlar arzulayıram...

Mart sayının ilk şeir payını Ruslan Dost Əlidən aldım! İmzasını ilk dəfə gördüyüm cavan

qələm dostumun özü ilə müsahibəsi mənə bizim bəzi naşı aparıcıların və jurnalistikaya yamaq olanların suallarını və cavablarını xatırlatsa da (çox istərdim ki, dostumuz misralarını örnək kimi xatırlatdığı klassiklərin adını da çəkəydi ki, yaşıdları onları da tanıyırdı), şeirlərindəki orijinallıq xoşuma gəldi. Ruslan yağışlı bir gecədən keçən duyğularının təntənəsini, görün, nə gözəl anladır:

Bu gecə heç kəsə hökm oxunmayı,
Hər kəs özü kəsir öz cəzasını...
...milyonda bir olur belə gecədən,
Siz elə bilməyin dəli olmuşam-
Allah özü keçib bizim küçədən.

Əslində, Tanrının nəzərinin hər yerdə olduğunu yaxşı bilən müəllifin Ulu Yaradana bu obrazlı yanaşma tərzinin arxasında insan ömrünün günahları və savabları ilə bahəm, bir etiraf, təəssüf nidasının da olduğu şübhəsizdir:

Nə bilim, ayağım burxulaydı, ya
əlim qırılardı, kaş atmayaydım.
Nə etsəm, edəydim...Tanrının altda
o vaxt o quşlara daş atmayaydım.

Amma sadələvh bir təsəlli ehtiyatı da var
şairin! Ruslan:

...Qırdığım ağacın, vurduğum quşun,
Şairdim, qarğıışı qənim olmadı - özünəgüvəni
ilə tamamlayır şeirini, ancaq unudur ki, yuvasından
perik saldıığımız, balasını öldürdüyümüz quşlar
bizim torpaqlardan qaçaq düşdü, barlı budağını
sındırdığımız ağaclar quruduqca kənddə də,
şəhərdə də nəfəsimiz tənqidi, təbiətə vurduğumuz
"ərköyünlük və dəcəllik zərbələrinin" intiqamını
yer də, göy də bizdən aldı, özü də çox dəhşətli
bir inadla aldı. İndi yerimizdən, yurdumuzdan,
kimliyimizdən asılı olmayaraq bizim bütün
yazılarımız QARABAĞLIDIR! Bu qənaət, mənəcə,
Ruslan Dost Əlinin şeirlərinin möhürbəndi sayıla
bilər:

Daralan ürəyin darvazasına,
Hələ də əl boyda qara bağlıdı...
Oxucum, bilmirəm sən haralısan,
Mənim şeirlərim qarabağlıdır!

Gənc şairə Arzu Hüseyinlə qiyabi tanışlıq, arasıra sosial şəbəkədə paylaşıdığı yazılarına rəy də bildirirəm. Sevindirici haldır ki, bəzi kişilərin qısqançlıqla qoruyub sərhədlədiyi Poeziya dünyasında son illər xanımların sayı nəzərəcarpacaq dərəcədə hiss olunur. Arzu da bu istedadlı gənc yazarlardanır. «Sevgim içimdə intihar edir» - narahatlığı ilə «insan adında günaham!» deyən şair «Çiyimdə bir yük doğuldum» desə də, bu həyat yükünü daşımaq və yaşamaq üçün misralarına sığınan, ən pünhan sirlərini ağ vərəqlərlə bölüşən Arzunun poetik duyğularının davamını digər bir müəllifin - Əntiqə Səməndərin şeirlərində hiss etdim. Bu gün o qədər də rahat olmayan dünyanın bütün ağırları poeziyanın dərd toxtadan süzgecindən keçirsə, həyatın bizim taleyimizlə şahmat oyunu hələ bitməyib:

Yaşamaqdan yaşamağa köç etməkdir
şairə köç etmək.
Ən ilk gediş son gedişdi-
hər şey yenidən başlar....

Ruhlu olmaq, insanlığın zərif qismini sevmək yaxşı keyfiyyətdir, vallah! «Ulduz»un baş redaktoru Qulu Ağsəsin bu cəhətini yüksək qiymətləndirdiyimdən onun xanımlara, xüsusilə istedadlı gənc qızlara bu səxavətli doğmalığını təqdir edibən növbəti səhifədə daha bir şairənin - Afət Viləşsoyun şeirlərini oxumağa başlayıram...

İçə mən qarışıq bütün duyğulu adamların alt yapısında bir kədər, qəm, həsrət və giley var! Hansı notda köklənsək də, ən sonda mütləq sarı simə qayıdırıq, eləcə sozala-sozala anamızın sinəsiymiş kimi dərdin çiyinə baş qoyub düşünürük ki, nə ola, Allahın verdiyi ömrü alababat yaşayasan və əlində ixtiyar ola kaş:

«Alnına bir sətir düşə
Yazıb, pozub ağlayasan» – deyir.

«Şeir vaxtı»nın qonağı Afət xanım günümüzün ağırlı mövzularına həsr etdiyi nümunələri bizimlə bölüşür. Cəmi bir neçə şeirlə tanışlıq hər hansı bir şairin yaradıcılığı haqqında tam təsəvvür yaratmadığından bu xanım qızlarımıza uğurlar diləyir, onlara mövzu əlvanlığı, bədii təxəyyüldən

bəhrələnən tutarlı və tutumlu misralar, obrazlı yanaşma cəsarəti arzulaşıram.

Afətin «Alnına bir yazı düş» arzusunu Ətraf Sərraf «Alnına yazılan yazını oxuyuram sətirsətir» - misrası ilə gerçəkləşdirir, lakin məni (bəlkə də, digər oxucuları da) qəti təəccübləndirmir və ya duyğulandırmır bu yazılar. Çünki şəxsən mənim üçün şeir heyrətdir, bədii söz aydın səmada çaxan şimşəkdir ki, gurultusu, işığı uzun müddət ağıldan silinməz! Eyni tələbkarlıqla Cavidin şeirlərinə də yanaşıram və əminəm ki, yazarlar müasir ədəbiyyatın bir qədər fərqli çalarlarına uyğun söz rəngi seçməyə çalışmalıdır. Əks təqdirdə ümumi şeir axınında fərqlənmək arzusu gerçəkləşməz!

Keçək nəsrə. İndi bədii ədəbiyyat oxunmur deyənləri məyus edəcəm: “Yaxşı ədəbiyyat nümunəsi oxunur!” deməklə. Əminəm ki, «Ulduz»un mart ayında dərc olunmuş hekayələrdə gənclərimizin bu sahədə uğurlu nümunələr yaratması optimist fikirlər söyləməyə imkan verir. Bu gün böyük ədəbiyyat nümunələri, dünyanın ən ünlü söz sahiblərinin əsərləri ilə tanış olan və bu ədəbi şedevrlərdəki fəlsəfi və mənəvi düşüncələr labirintində çox vaxt da mütaliə boyu qurduğu xəyallara, arzuladığı sonluğa qovuşduğu üçün özünü xoşbəxt sayan oxucuya İradə Aytelin “Virtual sevgi”si maraqlı gələcək. Elə ilk abzasdaca sonluğun mənzərəsini əks etdirəcək konturlar cızılsa da, yenə də gənc müəllifin düşüncələrinin fərqli bir istiqamətdə cərəyan edəcəyinə ümid işartıları tapmağa çalışırsan. Məncə, bu hekayə gözünü telefonların və kompüterlərin monitorundan ayırmayan, evdə doğmaları, cəmiyyətdə dostları ilə ünsiyyətdən qaçan cavanlara bir mesajdır: həyat bizi əhatə eləyən qaranlığın canımıza yayılan titrəyişinin eyforiyasından ibarət deyil, bu həzzin gün işığına çıxan rəzalət, utanc və dəhşəti də var!

Jalənin “Sarı” hekayəsinin aşılacağı həqiqət isə insanın içində; yaddaşının və qəlbinin hücrəsində saxladığı hissələrin tüğyanıdır: biz həmişə sevgiyə və diqqətə möhtacıq!

Ədəbi aləmdə yetərincə tanınan Qan Turalının üç hekayəsində eyni mövzuya müxtəlif rakurslardan yanaşılır. Mən bu müəllif haqqında mətbuatda təzadlı fikirlərə də rast gəlirəm, onu bəyənen də var, tənqid edən də... Amma düşünürəm ki, həmişə

istedadlı adamlar haqqında daha çox danışılar, onların yaradıcılığını təhlil və tənqid edirlər. Və bu “diqqət” oxucu və dinləyiciləri daha çox cəlb edir. Qan Turalının hekayələri də müasir gəncliyin yaşam tərzidir və hər kəs də bu əsərləri bədii zövqünə görə dəyərləndirir.

“Ulduz”un qonağı olan türk yazıçısı Semih İpəyin “Şəki baklavası”nı da məmnuniyyətlə oxudum və özümü o balaca uşağın yerində hiss elədim. Semihin çox şirin dili, maraqlı təhkiyəsi var...Təsvirlər o qədər canlı və realdır ki, xəyalında yaranan tablounun gerçəkliyi adamın gözünü yaşardır: “Babamı görmə ümidiylə giden ben bir tərəfdən ağlıyor, bir tərəfdən da ak renkteki taş döşəmənin yüzərində kara giysisiyle baygın halde yatan anneme bakiyordum; babam öldü, ya annem de ölürse...”

Ümumiyyətlə, düşünürəm ki, bizim gəncliyimiz müasirlik və avanqardlıq (oxu: dəb və fərqli görünmək istəyi) axtarışındadır. Bu, əlbəttə, yaxşıdır. Amma, ancaq, lakin... Bu kəlmələrdən acığım gəlsə də, yazacam, Qloballaşma və İnteqrasiya bizi Loyallaşmağa və Deqradasiyaya aparır. Hər şeyi bildiyini və kiçik ömründə böyük dünyanın bütün dəyərlərini bircə andaca “safçürük” etdiyini düşünən gənclik, bir az da dəqiqləşdirsəm, yeniyetmələr var bu gün qarşımızda! Və onlar artıq “mənasızlığını çözdükləri” bu həyatda yaşamağa maraqlı göstərmirlər (Bu ilin aprel hadisələri hamımızın yaxasından tutub möhkəmcə silkələdi və biz gələcəyindən bədgüman olduğumuz gəncliyin əzmini, qüdrətini gördük, tərəzinin gözündəki çoxluğunu, ağırlığını hiss eləyib bir azca təsəlli tapdıq!). Dəniz Pənahın “Adsız” hekayəsi ilk əvvəl içimi üşütdü və sona yaxın bir az toxdadım ki, müəllif qəhrəmanın bu dünya ilə bağını qırır, onu Moyra İlahəsinin yalançı aləmindən qoparıb real dünyanın işıqlı yoluna döndərməyə müvəffəq olur.

Gülxani Pənahısa “Laməkan” hekayəsinə görə təbrik edirəm. Inanın ki, həm onun, həm də digər gənc yazıçıların - Rəşid Bərgüşadlının, Nəringülün, Əmrəh Fəqanoğlunun, Qalib Şəfahətin yaradıcıq nümunələrini təhlil etsəm, yəqin ki, jurnalda yazısının çapını gözləyənlər məni qınayar! O üzdən də imzasına çox böyük hörmətim olan

dörd dostumun: yazıçı-publisist Sadıq Elcanlının böyük ədibimiz, Xalq yazıçısı Elçinin “Baş” romanı haqqında sanballı yazısını - “Köhnə kədər karvanı” adlı ədəbi və əzablı düşüncələrini, tanınmış dramaturq Əli Əmirlinin “Ağdamda nəyim qaldı” romanı barədə gənc yazar Təranə Vahidin “Yaddaş güzgüsündəki keçmiş” sərlövhəli qeydlərini, Seyran Səxavətin 70 illiyi münasibəti ilə Xəyalə Zərrəbəyinin “Seyrandan səxavətlə” gəzişmələrini və nəhayət, Qəşəm Nəcəfzadənin gənc şair Qabil Ədalətin şeirləri barədə arzularını oxumağı tövsiyə edərdim.

Məndən bu qədər. Doğma “Ulduz”a, onun işığının nurunda pərvanə olan Qulu Ağsəsə, burada çalışan və yazıları çap olunan hər kəsə sevgilərlə...

Ulucay AKIF

özüylə söhbəti...

- Niyə yazırsan?

Mən yazmağa şeirlə, hekayəylə başlamamışam. Məktəb illərində sevdiyim qıza məktublar yazmışam ilk dəfə. Bir müddət eyni tipli məktublar yazdıqdan sonra qızı bezdirməmək üçün məktublara şeirlər əlavə etməyə başladım. İlk şeir yazmaq cəhdlərim belə olub. Sonra bu məndə vərdiş olaraq qaldı, qıza məktub göndərməsəm də, şeir yazmağa davam elədim. Bir sözlə, hələ də özümü ifadə etmək üçün yazıram.

- Akif Səmədin övladı olmaq çətin deyil ki?

Ulucay Akif olmaq istəməsəydim, Akif Səmədin oğlu olmaq daha asan olardı. Çünki atam kimi artıq ədəbiyyatın içindəyəm və bu, çiyimdəki məsuliyyəti artırır. Bunu heç sevmirəm. Çünki Ulucay Akif və Akif Səməd fərqli şairlərdi, müqayisə edilməməlidir. Yaradıcılığında, ya da hər hansı bir mövzuya münasibətimdə Akif Səmədin yolunu tutmalıyam deyə bir şərt yoxdu. Çox vaxt

bəzi yoldaşlarım bunu anlamır və məndə bəyənmədikləri nəşə olanda "Sən Akif Səmədin oğlusan, bu sənə yaraşmır" deyirlər. Heç xoşum gəlmir bu ifadədən.

- Bu şeirlərin müəllifinə uğur gətirəcəyinə inanırsan?

Zəif də olsalar, güclü də olsalar, bu şeirlər mənə uğur gətirəcəklər. Güclü olsalar, güclərinə görə, zəif olsalar da mənə bu yola, söz yoluna gətirdiklərinə görə. Mən də onlardan heç vaxt utanmayacam.

- Müasir Azərbaycan ədəbiyyatının ən böyük problemi, sənə, nədir?

Hazırda ədəbiyyatımızda ən böyük problem yazanların sayının oxuyanların sayından çox olmasıdır. Çox çətin bir vəziyyətdi. Belə olmamalıdır. Özünə məşğuliyyət tapa bilməyən adamların ədəbiyyata qaçmasına qarşıyam.

...və şeirləri

UZAQLARA MƏKTUB

Bu qədər bəlli olmamalıydı yoxluğun,
Bu qədər hopmamalıydı şəhərin divarlarına
sənsizliyin qoxusu.
İlişməməliydi yamanmış asfaltilərə sənli
xatirələr,
çökməməliydi ruhuma bir də səni
görməmək qorxusu.

Mən cəhənnəm, şəhərə yazığın gəlmədimi?
Çox dəyişib sən gedəndən buralar:
İnsanları, heyvanları,
Binaların eyvanları,
Elə sizin məhləniz də.
Sizin kiçik məhlənizdə bütün evlər
sökülübüdü,
Traktorlar, buldozərlər küçələrə tökülübüdü.
Siz tərəfdən keçəndə mən yeyir beynimi
fikirlər,
öyrənmək də istəmirəm, görəndə indi nə
tikirlər.

Xədicə xalanın qanı qaralıb,
Rafiq dayının da vəziyyəti pısdı,
İçkiyə qurşanıb, deyir, "Ay bala,
Əsas olan o ki, ürək təmizdi".
İndi məhlənizdən top səsi gəlmir,
Gizlənqaç oynayan uşaqlar yoxdu.
Məktub yazıram ki, agah olasan,
Daha "ümid" adlı uşaq da yoxdu.

***

Hərdən ayaqlarım sözümə baxmır,
Lazımsız yerlərdə təpik döyürəm.
Mənim heç kəs ilə bir işim olmaz,
Gün boyu özümə söyüş söyürəm.

Tuturam yaxamdan, çırpıram yerə,
Üzümə tüpürüb çıxıb gedirəm.
Bu ağıl başıma gəlmir ki, yenə
Bir-bir səhvlərimi təkrar edirəm.

Gəzirəm gecələr hey veyil-veyil,
Min bir yalan çıxır hər daş altından.
Bu şəhər, deyəsən, mənimki deyil,
Götürüb aparın ayaq altından.

REİNKARNASIYA

Yenə sevgi cümlələri
gəvələyirəm şeirimdə,
Yenə güləcək insanlar
məni üzən şeylərə.
Yenə ağız əyirəm gülməli olduğum
yerlərdə,
Yenə gülürəm ciddilik lazım olanda.
"Keçəcək" demişdin.
İndi de görüm,
sənsiz zaman keçməzəkən,
sən zamanla keçərsənmi?
İşə bax,
bir gün sənin sevdiyin adam olaram
deyə,
reinkarnasiyaya da inanmağa
başlamışam.

REDAKTƏ EDƏ BİKMƏDİYİM HİSSLƏRİM

Qalaq-qalaq şeirlər
səpələsəm də ayaqlarının altına,
Bir telinə dəyməz ədəbiyyat, bilirəm.

Sən olmadıqdan sonra şeirlərin canı
cəhənnəmə.
Sən oxumadıqdan sonra bütün şeirlərim
çərənləmək.

Bax, yenə başladım.

Bircə "sevirəm" sözünə görədir
bu qədər şeir yazmağım.
Bütün sətirlərim acizliyimdir,
bütün misralarım
redaktə edə bilmədiyim hisslərim...

OKTYABR YAĞIŞI YAĞMADAN

Şeir,
yox, yox, sənə yazdığım şeir,
ya da elə sənin özün.

Məsələn,
payız küləyi kimi
yanımdan ötüb keçməyin.

Yenə ayaq səslərinlə söhbət edirəm,
necə də gözəl qanadırsan qəlbimi.
Əllərin əlimi isitməsə də,
saçının rüzgarı isidir məni.

Torpağın qoxusu göyə qalxmazdan,
oktyabr yağışı yağmazdan əvvəl
ətrini torpağa səpələyəcəm;
bu bahar sən qoxan güllər bitəcək...

GƏNC ŞAİRLƏR, SÖZÜM SİZƏDİR...

Vaqif YUSİFLİ

(I məqalə)

Müasir Azərbaycan poeziyasının 2015-ci il mənzərəsi əvvəlki illərdə olduğu kimi, yenə rəngarəngliyi ilə diqqəti cəlb elədi. Mən şeirimizi sarmış kütləviliyi nəzərdə tutmayıb, rəngarəngliyi müxtəlif nəsillərdən olan yazarların şeirlərində axtarıram. Nəşriyyatların geninə-boluna, bəzən isə ağına-bozuna baxmadan çap etdiyi şeir kitabları, ya da ən nüfuzlu ədəbi dərgilərə, qəzetlərə ara-sıra sızan zəif və bəsit şeirlər haqqında danışmamaq, onların üzərindən sükutla keçmək daha yaxşıdır. Amma şeirimizin müxtəlif nəsillərini təmsil edən və qrafomaniyadan uzaq olan yazarların yaradıcılığı haqqında söz açmaq, bu baxımdan poeziyamızda nəzərə çarpan maraqlı məqamları nəzərə çarpdırmaq hər halda faydalı olardı. Burada şeirimizin həm məzmunca, həm də sənətkarlıq baxımından nəyə nail olduğunu müəyyənləşdirmək əsas məsələlərdən biridir. Təbii ki, bu prosesdə təkə nailiyyətləri, inkişafı hiss eləməklə iş bitmir, çünki hər bir inkişafa təsir edən sapmalar da nəzərə çarpır.

Bu yazıda ikimininci illərdə ədəbiyyata gəlmiş və artıq ədəbi gəncliyin yeni bir nəslini təmsil edən gənc şairlərin şeirləri haqqında söz açmaq istərdik.

Yeni nəsil ədəbiyyata yeni səs, yeni ab-hava, yeni ovqat gətirir və əvvəlki, yaşlı nəsillərlə müqayisədə özünü təsdiq etməyə can atır.

ELŞAD BARATIN QAR DƏNƏLƏRİ

İkimininci illərin gənc Azərbaycan poeziyası haqqında söhbətə 27 yaşlı Elşad Baratın «Qar dənələri» şeiriylə başlamaq istəyirəm. Məncə, öz yaşlıları arasında o fərqlənə bilir və indiyə qədər çap etdirdiyi iki şeir kitabında özünəməxsus fərdi deyim tərzilə seçilməyə can atır. Hər cür poeziyanın əsl məzmununu təşkil edən fikir onun bir sıra şeirlərində obrazlı şəkildə öz ifadəsini tapır. Dünyada yazılmayan mövzu, müraciət olunmayan əşya və predmet qalmayıb, lakin şairliyin də məğzi, mahiyyəti

budur ki, S.Yesenin demişkən: «Dünyaya təzə bir nəğmə ver ancaq». Elşad Barat «Qar dənələri» şeirində qışın bu sopsoyuq «uşaqlarına» söz-söz, misra-misra təzə, həm də hərarətli bir don geyindirir. Qarın dənələrinə – bir göz qırpımında torpağa səpilən bu incilərə poeziya sovuqatı bəxş edir:

Bu qar dənələri tanışdı mənə,
Elə bil evimin içinə yağıb.
Hardasa bir şəhid məzarı üstə,
Hardasa bir qızın saçına yağıb.

«Şair olmaq poetik obrazlarla düşünmək deməkdir» (Belinski). Elşad Barat qar dənələrinə məhz adi təbiət hadisəsi kimi boylanmış, «sözün dodaqlardan küsdüyü, dilənən uşağın dayanacaqda açılmış əlinin əsdiyi» bir rakursdan diqqət yetirir, «neçə sevgiyə şahidlik edib, neçə sevgini bitirən», bəlkə də: «ruhunun sirdaşı olub, kiminsə günah payına dönən, kiminsə göz yaşına» çevrilən bir xəyalatdan boylanır. Göründüyü kimi, adi bir təbiət hadisəsində assosiativ təfəkkürün inikası ilə qarşılaşırsan. Məlumdur ki, assosiativ təfəkkür obrazlı təfəkkürün ən yüksək formasıdır, bu təfəkkür formasında bir-birilə əlaqəsi çətin görünən və ağıla gəlməyən məfhumlar bir araya gəlir, bir «məkan»da birləşirlər. Necə ki, qar dənələri bir şəhid məzarı ilə bir qızın saçını bir «məkan»da birləşdirir. Başqa bir şeirində Elşad Barat qara ayrı bir rakursdan yanaşır, xəyal edir ki, qar kimi ağlamaq olar və bu ağlamaqla:

İtirib özünü bir qız gözündə,
Bir körpə gözündə tapasan, Allah.
Bir səhər dönəsən külək olasan
Ağacdan yarpağı ayıra bilən.
Ya da ki, bir parça çörək olasan
Bir yetim qarnını doyura bilən.

Təəssüf ki, bu şeirdə metafora (qarın ağlaması) yarımçıqdır. Qara metaforik düşüncə tərzilə yanaşdıqda «ağlaya» bilər, amma məsələ də ondadır ki, bu «çevrilmə»dən sonra yaranan mənzərə həmin o metaforanı izah etmək gücündə deyil.

Elşad Barat təmiz ovqat şairidir. Hər hansı hadisədən fəvvrən təsirlənə bilir. Duyğularını dilə gətirməkdə çətinlik çəkmir. Məsələn, onun «Qoşa gül» şeiri bir anlıq təəssüratın necə də şirin bir ovqata çevrildiyini sübut edir:

Yolumda üşüyən iki gül bitib,
Sevgini üstünə sərəsən, Allah.
Bu gülün hansına könül verəsən?
Bu gülün hansını dərəsən, Allah?

Bu güllər yollara qarışa sənle,
Hər addım od tuta, alışı sənle,
Dil aç, bu güllər danışa sənle,
Çıxardıb qəlbini verəsən, Allah.

Bu güllər danışır sevgi dilində,
Axı nə gəzirlər bu qış fəslində?
Qəfil ayılasan, birin əlində,
Birin qollarında görəsən, Allah!

O, hər hansı hadisəyə, müşahidə etdiyi əşyaya, predmetə, təbiət hadisəsinə, yaşanılan hisslərinə, xatirələr dünyasına baş vurursa, orada müəyyən ovqat, əhval-ruhiyyə ilə qarşılaşırıq. «Anam», «Görüş yerimiz», «Qatil otel», «Atılmış uşaq», «Ömür silsiləsindən» şeirlərində olduğu kimi. Əlbəttə, bu adını çəkdiyimiz şeirlər şair ovqatının müxtəlif dəyişmələrini əks etdirir- «Anam» və «Görüş yerimiz» şeirlərində sırf lirik ovqat, «Atılmış uşaq»da kədərli təsəllinin, «Qatil otel»də təəssüflə nifrətin yaratdığı ovqat. Elşad Baratın «Ömür silsiləsindən» təqdim etdiyi şeirlərdə isə keçdiyi ömür yolu və gələcəyi barədə düşünən bir şairin səmimi etirafları səslənir və bu silsilədə biz müxtəlif ovqat dəyişmələrini izləyə bilirik. Qısaca belə ərz edə bilərik ki, Elşad Barat yaşadığı ovqatı şeir ovqatına çevirə bilir. Amma bunu bacarmayanda, deyək ki, «310-cu otaq», «İtimi» və «Cəl, ikinci arvadım ol» şeirləri yaranır. «Sevginin kor etdiyi» bir cavan oğlan 310-cu otağın qapısı ağzında sevdiyi qıza əl qaldırır, nə var-nə var, o qız «mən gedib kənddə yaşaya bilmərəm» deyir. Şeirdirmi? Yox!

Elşad Baratın hər iki kitabında onun poetik axtarıqlarının şahidi oluruq və təkcə mükəmməl hesab etdiyimiz «Qar dənələri» və «Qoşa gül»

şeyrləri deyil, digər şeyrləri də onun istedadından xəbər verir. «Misralar düzülür yolumun üstə, Sən demə, şeyrlə əkiz doğuldum» deyən bu cavan şair, doğrudan da, şeyrə təsadüfi gəlmədiyini sübut edə bilir. Ümid edək ki, Elşad Baratın şeyrə gətirdiyi qar dənələri əriməyəcək, yolunun üstündəki qoşa güllər solmayacaq...

BU ADI YADDA SAXLAYIN: GÜNEL ŞAMILQIZI

«Dünyanın ən böyük həzzini sübh namazının səcdəsində olarkən duyuram. Bu duyğunu sözlə ifadə etmək qeyri-mümkündür. Mən səhərlər əsəbiləşməyi, gündüzlər sevinməyi, axşamlar müdrikləşməyi, gecələr ağlamağı bacarıram. Hər kəsin öz qorxuları var-kimi qaranlıqdan, kimi hüdürlükdən qorxur. Mən ağaclardan qorxuram. Ağacların göyə uzanmış əllərini və Tanrıya necə dua etdiklərini görəndə insanlara yazığımı gəlir».

2010-cu ildə, «Ulduz»un noyabr sayında Günel Şamilqızının (o zaman 22 yaşı vardı) «Tərcümeyi-halı və şeyrləri» ilə tanış oldum. Yuxarıda misal gətirdiyim parça Günelin özü barədə yazdığı tərcümeyi-halındandır. Və hiss olunur ki, bu sətirləri ancaq ŞAİR qələmə ala bilər.

Və onun şeyrlərini birnəfəsə oxudum. «Kim istəsə ki, kağız üzərində də, yazdığı şeyrlərdə də şairliyi görünsün, o gərək əvvəlcə qəlbən şair olsun və təbiətinə uyğun olaraq, həyatın poetik tərəfini görsün» (Belinski). Günelin- o zamankı iyirmi iki yaşlı qızın şeyrlərində də onun şairliyi, həyatın poetik tərəfini görməyi hiss edilirdi.

Müasir Azərbaycan şeirində sözə münasibətdə iki halı müşahidə edirik, ya sözlər öz adı, «normal» vəziyyətində, heç bir poetik mənə kəsb etməyən durumu ilə sıralanır, ya da sözlər ehya olunur, ŞEİR dediyimiz bir varlıq dünyaya gəlir və sözlərin poetik mənə kəsb etdiyi bir məcraya qoşulur. Günel Şamilqızının bir neçə şeyri var ki, bu şeyrlər sözlərin şeyrə, şeirin də poeziyaya çevrilməsini

əks etdirir. «Paltar», «Quyu», «Divar», «Qapı-2009», «Lal tülkünün mahnısı», «Həvva sevgisi»- bu şeyrlər göstərir ki, Günel sözlərə poetik mənə statusu qazandıрмаğı bacarır. Daha çox əşyaları, müxtəlif predmetləri yenidən «dilləndirir». Adı bir divar təsəvvür edin.

Bütün dağılmışlar kimi
Yavaş-yavaş dağılacaq.
Otağımın gözü divar,
Dərdlərimə yıxılacaq.

Karlıq əlçatmaz arzusu,
Lallıq ən böyük dərdidir.
Hər nə olsa da, mənimçün
Divarların ən sərtidir.

Bu iki bənd hələlik divarın zahiri görünüşünün təsviridir. Amma sonra insanla divar arasında məhrəm bir münasibət göz önünə gəlir və şeirdən belə bir mənə hasil olur ki, sən demə, o lal divar insanın mənəvi istinadgahı imiş. İndi isə çat verir. Niyə? Çünki:

Göz yaşlarım hopub ona,
Canım divar, gözüm divar!
Çatlarına baxa-baxa,
Yanımdı divar, dözüm, divar.

Gəl, məni dinləmə daha,
Çalışıb az göynəyərəm.
Özüm yıxılısam cəhənnəm,
Sən yıxılısan, neyləyərəm?

Bir ağır peşəymiş peşən,
Bunca dərd saxlamaq çətin.
Mənə qucaq açan divar,
Səni qucaqlamaq çətin.

Şeir buradaca bitə bilərdi. Amma insan və divar sevgisi sonda belə tamamlanır:

Bəlkə də, dinirsən, dostum,
Mən də bir ayrı cür karam.
O çatları mən vurmuşam,
Əfv et, əfv et, günahkaram.

Şeir bitir və qarşımızda uçulmağa məhkum bir divar və o divarın qarşısında günahkar insan canlanır.

Rəşad Məcid yazır ki, gözəl şairimiz Ramiz Rövşən Günəlin şeirlərini tərifləyib, qadın şairlərin sırasına yeni, istedadlı bir şairin gəldiyini fərəhlə söyləyib. Hələ bu azmış kimi, Günəl Şamilqızının misralarından əzbər də söyləyib:

Mənim stolumun üç ayağı var,
Üçü də istəmir dördüncü olsun.

Yaxud

Xörəyi nimçədə soyuyan durnam,
Ya ac qal, ya sındır öz dimdiyini.

Günəlin şeirlərində belə obrazlı ifadələr, sözlərin qeyri-adi mənalarına varan misallar az deyil. Bunlar isə öz-özünə yaranmır, çünki Günəl dünyaya, həyata, hər bir hadisəyə, predmetə «gördüyümüzdən artıq görmək istəməsək» (Rəsul Rza) prinsipi ilə yanaşır, təbii ki, burada poetik istedadın da rolu birincidir. Hərçənd, onun bəzi şeirləri barədə bu fikri söyləməyə çətinlik çəkirik. Şeir təbii hisslərdən, daha doğrusu, yaşanılan hisslərdən yaranırsa, o şeir «quraşdırılmırsa», hansısa bir «fikir oyununa» çevrilməzsə, onun ömrü də uzun olur. Günəlin «Adsız» şeiri məhz «fikir oyunu» üzərində qurulub, hiss olunur ki, müəllif «adsız» məfhumu ilə bağlı nəşə anlatmaq istəyir, amma o şeirdə müxtəlif anlayışlar bir-birinin əl-ayağına dolaşır.. «Quş» şeiri ilə «Adsız» müqayisə eləyəndə fərq dərhal nəzərə çarpır.

Səni ulduz sandılar,
Əridin, itdin, ay quş.
Göründüyümdən gözəl
Ola bilmədin, ay quş.

Qanadına xal düşür,
Hamı deyir ləkədi.
Dimdiyini açma heç,
Bu dünya bir tikədi.

Axı sənin ac arzun
Burda olmaz çin, quşum.
Qarğaya bənzəyirsən,
Mənim göyərçin quşum.

Uç get, qanadlı gözəl,
Bu yer tanımır səni.
Tanısa, göy tanıyar,
O da qınamır səni.

Günəl 2010-cu ildən bəri dərc etdirdiyi şeirlərin əksəriyyətini yenidən oxuculara təqdim edir («Ədəbiyyat qəzeti»nin 19 mart 2016-cı il sayında da təzə şeir görmədik). Biz isə onun təzə şeirlərini oxumaq istərdik.

İNTİQAM YAŞAR... «VƏ SUSARSAN»

İntiqam Yaşar lap son illərdə şeirə gəlib. «...Və susarsan» onun ikinci şeir kitabıdır, indiki çağda iyirmi beş yaşın ola, iki kitabın... təəccüblü deyil, əsla. Yetmişinci, səksəninci illəri xatırlayıram. «Gənclik» və «Yazıçı» nəşriyyatlarında İntiqam yaşında cavanların şeir kitabları nadir hallarda işıq üzü görürdü, cavanların əl içi boyda şeir kitabları ildən-ilə, plandan-plana yola salınar, o cavanlar yalnız otuz yaşını keçəndən sonra güc-bəla sevinməyə macal tapardılar. İndi isə şeir həvəskarı olan bir məktəbli, ya təqaüdcü yaşında şeirə gələn heç bir müəllif üçün qadağa yoxdu. Pulunu ver, kitabını çap elə, nəşriyyat üçün o kitabın içində nə var, o qədər də maraqlı deyil.

Əlbəttə, mənim bu dediklərimin gənc şair İntiqam Yaşara və onun ikinci şeir kitabına heç bir dəxli yoxdur. İntiqam Yaşar axtarışda olan cavan bir şairdir və onun bu kitabında kifayət qədər ŞEİR tapmaq olar. Və deyim ki, o ŞEİRLərlə müqayisədə nisbətən kölgədə qalan, necə deyərlər, boysuz-buxunsuz şeirlər də gözə dəyir. Bu da təbiidir. Axtarış varsa, o axtarışdan doğan sevinclərlə yanaşı, itkilər də, məyusluqlar da olmalıdır.

İntiqam Yaşar öz yaşının və yaşadığının şairidir. On yeddi yaşında Gədəbəydən Bakıya yollanan, sonra filoloji təhsil alan və təbii ki, elə tələbə ikən ilk şeirlərini qələmə alıb mətbuata yol tapan bir cavandır və bu cavan dünyanı, yaşadığı mühiti, çevrəsindəki insanları, ona təsir edən hadisələri şeirlərində əks etdirir.

İyirmi beş yaş bir gənc şair üçün həm özünü, həm də dünyanı dərk etməyə ən münasib zaman müddətidir. Kənddən ayrılmışın sıxıntısını da yaşayırsan, şəhərdə yüz minlərlə, milyonlarla insan içində özünü təsdiq etməyin çətinliyi də qarşında durur, sevgini və sevgisizliyi də duyursan, maddi və mənəvi sıxıntılarla da üzləşirsən... və bütün bunlar misra-misra şeirlərinə də köçür. Ona görə də bəzən həyatın sənə bəxş etdiyi bu çətinliklər, maneələr qarşısında hay-qırmaq, qışqırmaq əvəzinə ...və susarsan:

Bəzən qopub getmək istərsən bu şəhərdən,
Güvəndiyin əlləri soyuq görəndə.
Və sadəcə «əfsus» -deyərsən dünənlərə...
Bundan başqa bircə kəlməyə belə gücün çatmaz.
Qəhər boğar, çırpınırsan qəfəsində...
Və susarsan...

Ancaq İntiqamın şeirlərindən susmaq yox, susmamaq havası gəlir və bir savaşı əlili üçün yazanda da, dərdləriylə baş-başa qaldıqda da, Vaqif Səmədoğluna və Şaiq Vəliyə həsr etdiyi şeirlərində də, şəhər ritmlərində də susmur, hətta «Sadəcə susmaq» şeirində də... İyirmi beş yaş həm də tərəddüdlər dövrüdür:

Bəzən xəyallar gerçək,
Bəzən gerçəklər xəyal.
Yaşamağa cəhd elə... bəlkə də, alınar.
...Nə tapmışan bu ağlamaqda.
Hər halda gülümsə.

...Cəhd elə dikəlməyə.
...Nə qədər gedirsənsə get,
onsuz da həmişə yol yarı.
Dönməyi də düşün.

Şəhər mühiti, rastlaşdığı təzə ab-hava onda belə bir təəssürat oyadır: «Bu şəhərdə açıq pəncərə görməzsən, Pəncərələr arxasında həbs olunmuş gözlər görərsən... Bu şəhərdə təmiz küçə görməzsən» və s. Hətta yazır: «Bu şəhər yağışı neynir, İlahi, Qəm yağır gözümdən adamlarının». Bu sıxıntılar qondarma deyil, bir gənc və ümumən o sıxıntıları yaşayan bəzi cavanlar üçün səciyyəvidir. Onun sevgi şeirlərində də sıxıntılar davam edir. Nigarançılıq, hətta bir az inamsızlıq hökm sürür bu şeirlərdə. Amma yenə onu qınamırsan. Çünki İntiqam sevgidən – bu ali hissdən ötrə, unudulan bir adamın etirafçısı kimi söz açmır və fikrimcə, bütün sevgi şeirləri üçün aşağıdakı şeir bir bələdçidir:

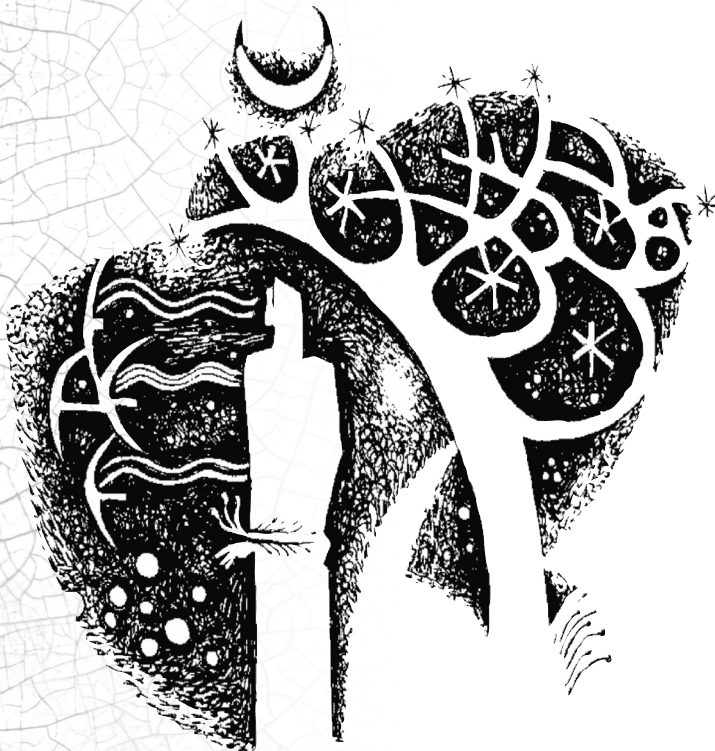
Ən gözəl şeirlərimi,
deyirlər, sənə yazmışam.
İnanma hər deyilənə,
hələ sənə nə yazmışam?!

Sənə şeir yazmaq olmur,
sənə təkə vurulmaq olar.
Ömürlük əmrə müntəzir,
müti bir qul olmaq var.

Bircə nəzərin bəs edir,
içərimdən boğulmağa.
Bu gedişlə çox az qalıb
səndə itib, yox olmağa.

Sən mənim ümidlərimin
yeganə sığınacağı.
Nə qədər uzaq getsəm də,
sənə gələrəm uzağı.

İntiqam Yaşar heç bir şeirində hissələrini, duyğularını gizlətmir. Hətta deyərdik ki, onun şeirlərinə yaşadığı hissələrin «ərazisi» kimi də yanaşmaq olar. Bu «ərazi»də - onun özünün yaratdığı şeir məkanında bir neçə guşə var ki, onları təxminən belə də adlandırmaq olar: Unutmaq, Təsəlli və Tənhalıq guşələri. Unutmaq, əslində, unutmamaq deməkdir. «Hər gün bir az unutmaq hər gün bir az ölməkdir. Bəzən

unutmaq olmur ən kiçik zərrəni də. Xatirələrə xatir unutmuram səni də». (Burada qeyd edim ki, «xatirələrə xatir» misrasında sözlərin gözəlliyinə xələl gəlir). Yaxud: «deyərsən, unuttum, deyərəm, unutmadım». Keçirik o biri guşəyə: «Gəl bir az təsəlli nağılı danış, gəl bir az ovundur məni kədərdən». Sonra o biri guşə-Tənhalıq. Bütün şairlərin sevdiyi tənhalıq. İntiqam həтта «tənhalığın sağlığına» badə qaldırır. Bütün bunlar- unutmqla (əslində, unutmamaqla) özünə təsəlli verən bu tənhalıq aşıqının fikir çabalımaları, hissələrin tüğyanı bir fərdin subyektiv düşüncələrini əks etdirir və əlbəttə, gec-tez gənc şairin bu «ərazi»də çox qalmayacağına ümid edirik.

Beləcə, iyirmi beş yaşlı bir gəncin narahat dünyası əks olunan şeirləri ilə tanış olduq. «Bu vətəndə hamı yer-yurd yiyəsi, Bircə mənim bircə qarış yerim yox» deyən, yola saldığı qatarın həsrətə doğru yol aldığını söyləyən, «Mən kədərin əsiriyəm, çırpınıram qəfəs görmüş quşlar sayaq» pessimist ruhlu şeirlər yazan İntiqam Yaşarın könül dünyası ilə tanış olduq. Onun belə bir misrası var: «Unutmaqçün yaşamağı öyrənirəm yavaş-yavaş»- qoy belə olsun, -deyirik. Qoy «rəngi solmuş ümidləri» bu gündəndən sabahına daşmasın. Nazim Hikmət demişkən: HƏYAT GÖZƏLDİR, QARDAŞIM!

DARIXMAĞIN ADI NƏDİR?

«Şəhriyar həbsxanaya düşüb azadlığını itirəndə də, həyata düşüb anasını itirəndə də onu ədəbiyyat qazanıb. O, sözün bütün mənalarda tək olmağı bacaran şairdir. Mənim qədər tənhalığı sevən bir adam onun darıxmağına qibtə edirəm. Ən əsası isə o, tənhalığını və darıxmağını ədəbiyyata çevirməyi bacarır» (Vaqif Səmədoğlu).

Şəhriyar del Geraninin «Darıxmağın adı» şeirlər kitabı məndə belə bir təəssürat oyadı ki, şeirimizdə tənhalıq motivi artıq fərdi-subyektiv düşüncə orbitindən sıyrılır, bütövlükdə ədəbiyyatın aparıcı bir xəttinə çevrilir. Vaxtilə Əli Kərimin «Tənhalıq istəyirəm - Böyük, dərin, dolu tənhalıq!» misraları, deyəsən, əsl həqiqətə çevrilir. Oxuduğum şeir kitablarında ayrı-ayrı

müəllifləri bir nöqtədə birləşdirən məqamlar getdikcə çoxalır və təbii ki, bunun səbəblərini yaşadığımız zamanın özündə axtarmaq daha doğrudur. Elə bir əsrdə yaşayırıq ki, çevrəimizdə və dünyada baş verən hadisələr, lokal müharibələr, insan faciələri, terror və qırğınlar bizi düşünməyə və çox vədə öz içimizə qapılmağa vadar edir.

Şəhriyar del Geraninin «Darıxmağın adı» kitabında toplanan şeirlər bütünlüklə poeziyamızın tənhalıq mötəvinə sürəkli – «dərin, dolu» bir axınla müraciət etdiyini sübut edir.

Şəhriyar del Gerani tənhalığını «Təklük» və «Darıxmaq» məfhumlarının çevrəsində axtarmaq lazımdır. Vaxtilə, sovet dönəmində təkliyi ictimai faciə kimi yozurdular. İnsan təkliyə qapılırsa, deməli, cəmiyyətdən, yaşadığı mühitdən uzaq düşür və bunu qeyri-normal hesab edirdilər. Halbuki təklük heç də yaşadığımız mühitdən uzaqlaşmaq və cəmiyyətdən üzülüşmək deyil. İnsan təklükdə özünü daha artıq dərk edir, onu narahat edən düşüncələri ilə baş-başa qalır. Təklükdə də səadət axtarmaq və özünü xoşbəxt hesab etmək olarmış:

uzun-uzadı zamanlardı xoşbəxtəm,
özü də təkadamlıq.
siz bilmirsiniz, təkadamlıq səadətlər necə olur.

«Təkadamlıq səadət» məkanında Şəhriyar ana itkisinin əzabını yaşayır. Son illər şeirimizdə Anaya olan sevgiləri bu dərəcədə konkret lövhələrlə ifadə etməyin bənzərsiz nümunələri ilə qarşılaşmamışam. Baxın:

sənə sarı dartılmaqdan tikə-tikə olmuşam,
bir ovucam təkliyimdə, kiminkidi bu təklük
bədənim ki uçuşan məktub parçalarıdı,
bir de görüm, əllərin, ayaqların necədi,
günəşi sənsiz səhərin **alçaq** olur gecəsi.
heç bilmirəm bədənimdə kimi gəzir qollarım,
nə axtarır qollarım
səni quca bilməyirsə, demək, yoxdu qollarım.
küləkdən doğma heç nə yoxdu bu şəhərdə.
yağış yağır bu şəhərə,
qəbrinə də yağır, demək.

«Dənizə atılmış balıq şəkilləri» anasızlığın faciəsini əks etdirən – sözlə rəsm olunan kədərli duyğular mənzərəsidir. Sərbəst şeirin sərhədsiz ritmi, intonasiyası, səs trayektoriyaları, bədii təsvir vasitələrinin rəngarəngliyi bu şeirin başlıca məziyyətləridir (hərçənd ki, şeirdə «qalmamışam», «unudulmaqların», «darıxmaqlarıma» kimi qeyri-poetik üç sözə də rast gəldik).

Şəhriyarın sevgi şeirləri də duyğular kompleksi kimi diqqəti cəlb edir. Burada ənənəvi vüsal-hicran-aşiq-məşuq komponentləri axtarmaq doğru olmazdı. Bu şeirlər retrospektiv düşüncələrin qəribə assosiasiyalarla ifadə olunan şəkilləridir, - desək, yanılmırıq. Sanki iri, geniş panoramlı fotoda ayrı-ayrı hisslər, duyğular əks olunur:

sənnən mənə bircə küçə qaldı
çıxıb getməyə bu şəhərdən
bircə dəniz qaldı unutmağa
bircə pişiyimiz vardı darıxmağa
sən bilmədin
bir oğlan gələrdi hər axşamçağı
avtobus dayanacağına
sən olmazdın
sənsizlik yaşardı bütün dayanacaqlarda...

Şəhriyarın şeirlərinin özəlliyindən söz açmaq istərdim. Onun şeirləri sərbəst təhkiyə tərzli, lirik və bir qədər də ironik çalarlarla diqqəti cəlb edir. Doğrusu, mən onun bəzi məqamlarda danışmaq tərzinə tuş gələn misraları ilə heç cür razılaşmıram, bəzən çox uzun şeirləri də mənə xoş gəlmir. Şeir dilində nəzərə çarpan bəzi nahamvar, kələ-kötür sözlərə, ifadələrə də haqq qazandırmıram. Amma Şəhriyarın şeirlərindəki gözlənilməz rakurslar, ritm və intonasiya zənginliyi, assosiativliyə meyil, təşbih və metaforaların təzəliyi də göz qabağındadır. «Şəhriyar oxucusunu sanki sözlərin estetik oyununa dəvət edir. Bu oyuna daxil edilmiş ifadələr fərqli bir sintaksisi yaratmaqla şeirin yeni energetikasına yol açır» (Elnarə Akimova). «Anamın yanında dolaşan ağrıları kimi səhərədək veyillənirdi Təbriz küləyi»- təkadamlıq kamerada «Sonuncu sevgi şeiri»ni yazan Şəhriyar sanki mətnə daxil olmayan bu iki misraya xüsusi önəm verir.

Uşaqlıq illərinin solğun şəkilləri, oyuncaqları olmayan körpəliyinin fərəhsiz günləri (ancaq o illərin ana mehrini də unutmur: «oyuncaqlarım olmayıb, anamın əlləriylə oynamışam, əl tutmaq, əl öpmək, əl sıgallamaq öyrənmişəm uşaqlıqımda»), unudulmayan bir sevgi, təkadamlıq kamera və Təbriz küləyi-bunlar şeirdə bir-birilə qəribə bir tərzə uzlaşır. «Sevgi-dodaqlardan çox ayaqların rəqsidi», «düşünmək-ucadan susmaq», «indii mən bədənində bir cüt qol gəzdirmən Allah bəndəsiyəm» - bu ifadələr onların daxil olduğu mətnə heç də gəlişgözəl səslənmiş, mətn boyu öz izahını tapır.

Şəhriyarın «Bütün aylar-oktyabr» silsiləsindən olan şeirləri, zənnimcə, onun ən səmimi şeirləridir və bu səmimiyyəti doğuran səbəb odur ki, həmin şeirlər «müəyyən sarsıntı görmüş, həyatın əzəmətli və zəqqum reallıqlarına dəyib çilik-çilik olmuş adamların hiss edəcəyi, duyacağı şeirlərdir». Sırf fərdi – subyektiv yaşantıların, həm real, həm nostalji, həm heç vaxt unudulmayan, həm də bədənində qan kimi dolaşan hisslərin bir-birilə uzlaşması bu silsilədə xüsusi bir ahəngdarlıq yaradır. Şəhriyar ayları sıralaya-sıralaya keçirdiyi, yaşadığı hissləri, düşüncə anlarını qələmə alır. Məncə, bu şeirlərin müasir modernist üsluba daha çox aidiyyəti var. Şəhriyarın o silsilədə ən uğurlu şeiri «Oktyabr şeiri»dir:

kəsib tullayasan qollarımı da,
yetim saxlayasan qucaqlarımı,
biryolluq hamıdan çıxıb gedəsən,
bir it qucaqlaya ayaqlarımı.

ay ağac, yazıqsan-qış ağacısan,
bu bekar torpağın boş ağacısan,
bilsəydim anamın baş ağacısan,
o vaxt sındırmazdım budaqlarımı.

qırmızı kəndirdə boynun dincələ,
ölüm də gələndə gülürüz gələ,
bir gün uzaqlardan bir payız gələ,
deyə ki, **qaytarın yarpaqlarımı...**

«**Darıxmağın adı**»... nədir? Məncə, Şəhriyar del Gerani bir şeirində özü bunun cavabını verir: **darıxmağın adı ana olarsa, bütün aylar oktyabrdir.**

*“Ulduz” jurnalı ilə ayb.az
saytının birgə layihəsi*

Yenidən **“Variasiya”**ya qayıdırıq!

Və bu dəfə esse ilə!

Mövzu: **QARABAĞ**

Həcmi: üç min işarədən çox olmamalı.

Esselərinizi **ayb-metbuatxidmeti@mail.ru**

ünvanına yollayın.

Qalib mükafatlandırılacaq.

Başladıq!

Vaxt gedir...

ekspert: **Əsəd Cahangir**

Vasif ZÖHRABOĞLU

HƏKİM

Saçların payızı, saçların sarı,
Mən də bir xəstənəm, keç həyatından.
Sən məni sevmirsən, sevmirsən, bari
Mənə bir kəfən biç ağ xalatından...

Dərdimi tüstüyə çevirir tütün,
Getdiyin yollardan göz, əl dərirəm.
Yayın ortasında təsəlli üçün
Payız nəfəsindən xəzəl dərirəm.

Çağırısam, yanıma gəlmirsən axı,
Gəlmirsən, gəlmirsən, yol uzaq olur...
Sən hardan biləsən, bilmirsən axı
Adam təkliyində yalquzaq olur.

Əlində yetimdir bu xəstə canım,
Dərdin də vətəni, qürbəti varmı,
Sənə qurban olum, ay mehribanım,
Səndə ayrılığın dərmanı varmı?

Saçların payızı, saçların sarı,
Mən də bir xəstənəm, keç həyatından.
Sən məni sevmirsən, sevmirsən, bari
mənə bir kəfən biç ağ xalatından...

GƏL...

Divlər uydururam, nağıl gəzirəm,
Saat əqrəbində zaman daş olsun.
Könlünü almağa bir yol gəzirəm,
Mən necə darıxım, sənə xoş olsun?

Vecsiz adamların soyuq salamı...
Bezmişəm şəhərin bu səs-küyündən.
Göylər də qarğışa tutur adamı,
Məktublar tökülür quş dimdiyindən.

Daha darıxdırma şüşədə canı,
Qurtar bu tilsimdən sən məni, gözəl.
Bütün nağılların baş qəhrəmanı
Sonunda qayıdır, sən də qayıt gəl.

SEVMİSƏNSƏ...

Sən məni sevmisənsə,
Ayrılıqdan payın var.
Darıxsan, baş qoymağa
Sinəmdə çarpayın var.

Sən məni sevmisənsə,
Məndən uzaqsan, demək.
Əllərin üşüyürsə,
Gündən uzaqsan, demək.

Sən məni sevmisənsə,
Qayıt, uzaqlarla gəl.
Qatarlar ayrılıqdı,
Gəlsən, uzaqlarla gəl.

Sən məni sevmisənsə,
Darıxmağın qadını,
Bu dəlinin qadını,
Bu axmağın qadını.
Sən məni sevmisənsə,
Yox, daha məni sevmə...

ÖPSƏM...

Öpsəm dodağından bir axşam çağı,
Göylərin ulduzu alovlanarmı?
Görəsən, Tanrıya bu xoş gedərmə,
Qaranlıq gecələr aydınlanarmı?

Öpsəm dodağından bir sübh çağında,
Mərmilər gül olar, eh, daha nələr...
O zənci balası gülə bilərmə,
Sülhə çevrilərmə müharibələr?

Öpsəm dodağından bir qış günündə,
Soyuq komalarda bahar olarmı?
Bu isti öpüşün hərarətindən
O qoca qadına paltar olarmı?

Öpsəm dodağından bir yaz günündə ,
Bu öpüş min soyuq qışa dəyərmə.
Somali uşağı günəşin altda.
Bir öpüş küləkdən sərinləyərmə?

Öpsəm dodağından, eləcə öpsəm,
Öpüşlər məktubtək uça Tanrına.
Bir öpüş, bir ürək, bir qız dodağı
Çevrilər dünyanın xilaskarına.
Öpsəm dodağından, beləcə öpsəm...

SƏKİLƏR

Təkliyinlə doldurarsan otağı,
Gözlərindən yuxun ərsə çəkilər.
Boylanarsan pəncərədən aşağı,
Görərsən ki, buza dönüb səkilər.
Ürəyinin alovunu, odunu
Ovcundaca kiridərsən, kirməz.
Unutduqca ayrıldığın qadını
Səkilərin buzu hələ əriməz.

Dizlərini ürəyinə sıxasan,
Buza dönər gözlərinin yaşı da.
Pəncərədən hey aşağı baxasan,
Səki üstə keçirərsən qışı da.

Bəhanə tap, gözlərinlə ha yol çək,
Gələcəkdi, gəlmədi, yol uzaqdı.
Qış günündə səki üstə mənimtək,
Darıxanlar hamısı yalquzaqdı...

Təkliyinlə doldurarsan otağı,
Gözlərindən yuxun ərsə çəkilər.
Boylanarsan pəncərədən aşağı,
Görərsən ki, buza dönüb səkilər...

BİLMƏZSƏN...

Bilməzsən, gözümün yuxusuzluğu
İndi yatağıma xəyanət olub.
Daha ayrılığın qorxusuzluğu
Səni unutmağa cəsarət olub.

Bilməzsən, ağrımı nələr kiridir,
Kölgəni yığiram ağ pərdələrdən.
Hər gün qoşalaşib intihar edir,
Gözlərim asılıb pəncərələrdən.

Bilməzsən, ürəyi ovutmaq olmur
Ömrün tufanından, qasırgasından.
Daha bir qadını yaratmaq olmur
Bir tənha kişinin qabırğasından.

Bilməzsən, bu ömrün nəyi, nəsi var,
Gəl məni, sor məni dərd aşığından.
Nə yaxşı, evlərin pəncərəsi var,
Yoxsa üşüyərdim gün işığından...

UZAQLARINDI

Ən gözəl qadınlar uzaqlarındı,
Uzanır yollar da yaxına gəlmir.
Aldana bilmirsən ayaq səsinə,
Daha kölgələr də yuxuna gəlmir.

Ən gözəl qadınlar uzaqlarındı,
İsidə bilmirsən buz əllərini.
Gəlin köçürürsən vağzal üstə,
Divarda rəqs edən şəkillərini.

Ən gözəl qadınlar uzaqlarındı,
Uzaqlar öyrədir uzaq baxmağı.
Yox, sənə ürəyin ağrı vermirsə,
Heç nəyi dəyişmir solda olmağı.

Ən gözəl qadınlar uzaqlarındı...
Gəl hərdən, gəl həddi aşib darıxaq.
Burda dadı yoxdur tək darıxmağın,
Gəl, birlikdə qoşalaşib darıxaq.

Ən gözəl qadınlar uzaqlarındı,
Ömründən vaxt saxla qonaq olmağa.
Daha darıxmağın sonuncu günü,
Gəlirəm mən sənə uzaq olmağa...

Fərid HÜSEYN

İSA MƏSİHİN SON ÜNVANI, VARAVVANIN SİĞİNACAĞI – ÇARMIX

*Nobel mükafatı laureatı (1951) Per Lagerkvistin
“Varavva” romanı barədə*

Peyğəmbərin cəzalandırılıb, oğrunun azad olduğu dünyadan ədalət ummaq sadələşmədir. İsa Məsihi, yoxsa Varavvanı (məşhur oğru) azad edək? sualına yerbəyerdən Varavvanı qışqıran insanların ədalətli bəşər umması nə dərəcədə doğrudur? Biz kimlərin günahkar xələfləriyik?

İsa Məsih çarmıxa çəkilir, bəs azad olunan oğru - Varavvanın taleyi necə olur? Per Lagerkvistin “Varavva” romanı məhz bu məşum sualların cavabı sayıla bilər.

Varavva dünya ədəbiyyatında, əfsanələrdə və din tarixində daha çox sadəcə adı çəkilən və dərhal da unudulan qəhrəmandır, fraqmentar yadda qalır, çünki hamını peyğəmbərin aqibəti düşündürür, oğrunun yox. Varavva isə nə din tarixi üçün, nə də bəşəriyyət üçün adı qəhrəman sayılmalıdır. Çünki o, İsa Peyğəmbərin ölümü nəticəsində azadlığını qazanmışdı. İsanın xilaskarlığı ölüm ayağında da təsdiqini tapır – Varavva azadlığa qovuşur...

Paralel:

Əsərdə İsa Məsih, sadəcə, Allahın oğlu, xilaskar kimi xatırlanır və onun çarmıxa çəkilməsi olduqca lakonik, məlum-məşhur həqiqət kimi yada salınır. Roman isə azad olan Varavvanın sonrakı taleyindən bəhs edir. Yazıçı olduqca maraqlı bir xətti romanın əvvəlindən müəyyənləşdirir və son məqama qədər də o xətt davam edir. Nədir o xətt? Əsərdə İsa Məsih – dinin, inancın, işığın, Varavva isə ateizmin, inancsızlığın, qaranlığın təmsilçisi kimi əks olunur. Onların hər ikisi tutduqları yolda mətindirilər və hər ikisi bağışlanılır, nəhayətdə hər ikisi çarmıxa çəkilir. Sadəcə İsa Məsih qəlbindəki İlahi təsdiq, inanca görə çarmıxa yüksəlir, Varavva isə inkar və şübhənin yekunu kimi aqibətini qaçılmaz edir.

Paradoks:

Əsərdəki qütblər, - peyğəmbərlə oğrunun xarakterik fərqləri olduqca dərin boyalarla əks etdirilib. Romanın əvvəlində İsanın çarmıxa çəkilməsində Varavvanın heç bir rolu olmadığı, günahsızlığı aydın əks etdirilir: **“İsanı apardılar ki, çarmıxa çəkələr, Varavvanın isə zəncirlərini çıxarıb azadlığa buraxdılar. Onluq bir şey yox idi. Qərarı özləri vermişdilər”**. Ancaq necə ki, İsa etmədiyi günahlara görə cəzalandırılır, Varavva da eləcə günahsızlığına görə cavabdehdir - bütün ömrü boyu “Səni azad edib İsanı çarmıxa çəkiblər” qaxıncını, günah yükünü çiyində daşıyır. Burda bir məqam xüsusi diqqət çəkir: Xilaskar da, Oğru da seçilmiş kəslərdir. Xilaskar Allah tərəfindən seçilir, Oğru isə xalq və günahlandırılan tərəfindən...

Ancaq müəmmalı - “İncil”ə zidd məqam da romanda vurğulanır: **“Bunlar ağzını qoyublar boşa: ay nə bilim, bizim əvəzimizə, bizim yerimizə öldü. Nə demək olar? Ola da bilər. Amma dəqiq olan bircə budur ki, o Varavvanın yerinə ölmüşdü İsa, bunu heç kəs inkar edə bilməz”**.

Paralel:

Varavva azad olandan sonra heç yanda özünə yer tapa bilmir, nə köhnə tanışların yanında, nə də taleyin rast saldığı insanların əhatəsində. Hətta İsanı çarmıxa çəkib onu azad etdiklərinə görə bəzi adamlar onu aralarından qovur. Münasibəti olan qadına da tam isinişə bilmir, onun yaşama cəmiyyətdə İsa Məsihin ölümünə səbəb kimi qıvcıq doğurur. İsa

Məsih müqəddəsliyinin, Varavva isə azadlığının zülmünü çəkir...

Paralel:

Varavva adi insandır, o inamsızdır, onun üçün müqəddəs bir nəsnə yoxdur -deyə cismani mənada o elə peyğəmbərlə eyni səviyyədədir – yəni hər ikisi insandır. Ancaq Varavva bu dünyanı sevirdi deyə qalır, yaşayır, İsa Məsih göylər səltənətinin sakini olmağı daha üstün hesab edir deyə çarmıxa çəkilir. Allah dünyanın ədalətliyinə, yaxud cəfəngliyinə məhəl qoymadan onların hər ikisini arzusuna çatdırır. Romanda bu məqam açıq mətnlə yazılır: **“Varavva ölümü sevmirdi. O, ölümə nifrət eləyirdi, o, ümumiyyətlə, ölmək istəmirdi, bəlkə, elə buna görə belə alınmışdı hər şey. Bəlkə elə buna görə seçilmişdi – ölümdən qurtulması üçün? Əgər çarmıxa çəkilən, həqiqətən, Tanrı oğludursa, deməli, hər şeydən xəbərdardır və əgər xəbərdardırsa, deməli, gözəl bilirdi ki, Varavva ölmək istəmir – nə ölmək, nə də əzab çəkmək. Odur ki, Varavvanın yerinə öldü”**.

Paradoks:

Yazıçı Varavvanı hər şeyə biganə, soyuq, həyatdan təcrid olunmuş insan kimi qələmə verir. O hər şeyə biganədir, ancaq bircə şeyə - İsanın çarmıxa çəkilməsinə - öz azadlığına biganə deyil. Özünün əldə etmədiyi, bəxş olunan azadlıq ona baha başa gəlir. İnsan xislətinə xas bir məqam var: İnsan bütün günahlarına haradasa bəraət qazandıra bilər, bu hiss insanın bətnində İlahidən qalma saflığın sonacan məhv olmadığındandır. İsa da, bəlkə, həmin saflığın qurbanı olur. Odur ki, Varavva İsanın çarmıxa çəkilməsini labüd hesab edir.

Paradoks:

Varavva hesab edir ki, İsa müqəddəs deyil, əsərdə xilaskarın peyğəmbərliyinə inamsızlığı göstərən bariz nümunələr bunlardır:

* “İsanın həvariləri müəllimlərini oğurlamışdılar ki, sonradan özünün vəd etdiyi kimi qayıtdığını söyləyə bilsinlər. Qərribə bir şey baş verməmişdi, Daşı Varavva bura gəlməmişdən kənara çəkmişdilər. Tabut da artıq o gələndə boş idi. Daşı kimin yığışdırdığını, meyiti kimin apardığını fərz eləmək

heç çətin deyildi. Şagirdləri eləmişdilər bunu, gecə eləmişdilər. Gecənin qaranlığında onlar öz sevimli müəllimlərini oğurlamışdılar ki, sonradan özünün vəd etdiyi kimi, dirildiyini söyləyə bilsinlər. Bunu qanmaq üçün fəvqəladə ağıl da lazım deyil”.

“Əşi, o hardan oldu Tanrının oğlu, hər şey gün kimi aydındır. O, öz gücündən çox qərribə şəkildə istifadə elədi, çox qərribə, elə bil heç istifadə eləmədi, imkan yaratdı ki, qərarı başqaları versin, necə istəyirlərsə, elə də eləsinlər, özü də guya heç bir şeyə müdaxilə eləmədi, ürəyində seçim hazır idi: Onu çarmıxa çəkəcəklər, Varavvanı buraxacaqlar”.

İsanı çarmıxa çəkənlər də məhz onun özü üçün möcüzələr etmədiyinə - çarmıxdan xilas olmadığına görə ona şübhə edirdilər. Peyğəmbərlər isə insanlığı xilas etmək üçün gələnlərdir, özünü düşünən onsuz da peyğəmbər olmur... Ona görə də İsa çarmıxda azad olur, Varavvanın məhkumluğu isə çarmıxdan sonra başlayır.

Paradoks:

Yazıçı iki xətti bir-birinin içində “azdırır”:

“İncil”də danışılanların doğruluğu.

“İncil”in uydurma olması.

Bu iki bir-birinə daban-dabana zidd məqam inamla inamsızlığın sərhədini müəyyənləşdirir. Heç kəs sübut edə bilməz ki, “İncil”dəki əhvalatlar həqiqətə uyğundur, yoxsa yox. Yazıçı isə şübhəylə həqiqəti paralel göstərir, situasiyalar həm “İncil”dəki məqamları yenidən qabardır, həm də dərkolunmaz məqamları diqqət mərkəzinə çəkir. Oxucunu inamla

şübhənin izinə salan yazıçı onu özü də bilmədən həm İsanın, həm də Varavvanın düşüncələri ilə barişdırır, bir az da irəli getsək, fərqli məqamlarda onların tərəfdarına çevirir və bununla da oxucunun timsalında insanın həm ədalətin, həm də nahaqqın yanında olması aşkara çıxır, elə Varavvanın da...

Paralel:

Varavvanın inamsızlığı sona qədər davam edir. İnsanlıq uydurduğu yalanları, eləcə də yaşadığı reallıqları daim bəşəriyyətə sübut etmək istəyir. Bütün inanclar hansısa sübutlardan, qənaətlərdən sonra təsdiqini tapır. Varavva isə inamı özünə yaxın buraxmır. Onu müqəddəsə inansın deyə İsanın diriltiyi adamın yanına aparmaq istəyirlər. O isə getmək istəmir və qəlbinin dərinliyində düşünür: **“Təbii ki, o bilirdi ki, bütün bunlar təxəyyülün məhsulundan, xoşniyyətli yalanlardan başqa bir şey deyil və dirilmiş dedikləri adam da, əslində, ölməyibmiş”**.

İsa Məsih üçün aqibəti bəlli olduğu kimi, Varavva üçün də aqibəti və inancı bəllidir. Ona görə onların heç biri nələinsə sübutu üçün əlləşib-vuruşmağın mənası yoxdur.

Paradoks:

İsa Məsihi günahsız çarmıxa çəkən dünya təkcə peyğəmbərə qarşı deyil, elə oğruya qarşı da eyni dərəcədə ədalətsizdir. Çünki daim başqaları tərəfindən günahlandırılmaq nəсібini Varavva özünə seçməyib. Onun İsayə nifrətinin kökündə İsayə görə insanların onu günahlandırması, ədalətsiz davranması dayanır, əks təqdirdə, bəlkə o da müqəddəsə ehtiram bəs-

ləyərdi. Qəribədir ki, İsanı çarmıxa layiq bilən də kütlədir, Varavvanı əbəs yerə günahlandırın da...

Paralel:

Varavvanın üzündə çapıq, bıçaq yarası var. Bu Eliaxuanın bıçağından yadigar çapıqdır. **“Varavva Eliaxuano onun gözünün altına çapıq qoyana qədər ürəksiz olmayıb. Ona hücum edən Eliaxuano nu mağaranın ağzından uçuruma atmışdı. ...Ümumiyyətlə, heç kəs bilmirdi ki, yaxşı xatırladıqları Eliaxuano, əslində, Varavvanın atası idi. Bunu heç kəs bilmirdi və bilə də bilməzdi. Onun anası Moava qızı idi, İerixona gedən yolun üstündə karvanı talayanda onu da əsir götürmüşdülər və quldurların hamısı əməlli-başlı kefinə baxandan sonra qızı Yerusəlimə, fahişəxanaya satmışdılar. Orada da görəndə ki, o doğasıdır, saxlamaq istəməmişdilər, küçədə doğmalı olmuşdu və meyitini də elə küçədən tapmışdılar. Uşağın kimliyini heç kəs bilməzdi, heç özü də bilməzdi, bircə onu deyərdi ki, körpə hələ bətnində olarkən lənətlənmişdi və göyə də, yerə də, bu göyü-yeri Yaradanın özünə də nifrət yağdıraraq, öz bətnində redd edilmişdi”**.

Burada bir incə məqam var, İsada Tanrı işarəsi var, o, Allahın oğludur. Varavva da quldurun oğludur, onda da atasının izi var. Yazıçı Varavvanın dilindən də olsa, onların hər ikisinin atasının naməlumluğuna gizli-aşkar işarə edir. Və həm İsanı, həm də Varavvanı lənətlənmiş kimi qələmə verir... Bir paralel isə odur ki, İsadan da, Varavvadən də dünyada heç bir iz qalmır...

Paradoks:

Bu romanı oxuyub yekun qərara, nəticəyə gəlmək çətindir, yazıçı romanın ideyasını fikir təlqini ilə çatdırmır, müxtəlifliklə, yozumluluqla çatdırır. Və sanki o göstərmək istəyir ki, dünyanı dərk etdikcə, bir-birinə zidd həqiqətləri araşdırdıqca insan inamsız olur, çaş-baş qalır. Ya bütün bunlara inanmalısən, ya da inkar eləməlisən. İnsan oğluna dünya tarixindən dəqiq heç bir miras qalmayıb, ona görə də zaman-zaman dinlər, dövlətlər, insanlar ağıllarına, dünyagörüşlərinə uyğun həqiqətləri meydana atıb, onları istinadgaha çevirib yaşamağa olublar.

Paralel:

Romanda ironiyalı məqamlar da diqqət çəkir. **“Varavva münasibətdə olduğu dovşandodağı it-**

tiham edib daşqalaq edirlər, o, onu öləndən sonra quyudan çıxarıb körpəsinin yanına gətirir və istehzayla İsanın sözlərini deyir – “bir-birinizi sevin”.

Əsərdə İsanın ruhunun Varavvada yaşaması ehtimalı da irəli sürülür.

Meşşan qadınların dilindən deyilir: **“Qadınlardan üçüncüsü dedi ki, İsa yoxsullarla dostluq edirmiş, onlara vəd eləyibmiş ki, İlahinin dərgahına gedəcəklər, hətta fahişələrə də deyirmiş: bu yerdə qadınlardan üçü də ürəkdən gülüşdü, yekdil rəyləri belə oldu ki, əgər fahişələrə də bunu deyibsə, onda əladır ki”**.

Yazıçı, bununla da göstərir ki, əslində, Varavva olan hər yerdə İsa da var. Onların taleləri bir anlıq görüşsə də, bəlkə də, İsaya ən yaxın insan elə Varavvadır. İsa Məsihin bəşəriyyətə ünvanlı məşum fikri: “Mən sizin yerinizə əzab çəkərəm”, həm də Varavvaya aiddir. O da İsaya görə əzab çəkir...

Paralel:

Sonra Varavva Pafosdakı Roma canişininin əvvəl mədəninə, sonrasa şəxsi qulu olur.

Mədəndən sonra Saak adlı erməni ilə Varavva qul kimi işləyir. **“Qulları lap əvvəldən bir-birinə zəncirləyirdilər, elə o vaxtdan bəri onların ikisi də bir yerdə işləməyə məhkum idi. Daha ayrılı bilməzdilər və bu əkiz qullar bir-birini lap əzbərləmişdi, tez-tez aralarında dəli bir nifrət baş qaldırırdı. Hərdən heç bir səbəb olmadan vəhşi kimi bir-birinin üstünə atılırdılar, yalnız ona görə ki, bu cəhənnəmdə onları bir-birinə zəncirləmişdilər”**. Saakin boynundan asdığı lövhədə İsa Məsihin adı və bu sözlər yazılıb: **“Saak Tanrı oğluna məxsusdur, onun quludur”**. Adətə görə, isə o lövhədə qulların sahibinin adı yazılmalıydı.

Qul olmağın qaçılmazlığı bu nüansla aydınlaşır. İsa Allahın, inananlar İsanın, Varavva isə sahibinin quludur. Kim kimə inanırsa, onun quluna çevrilir...

Paradoks:

Belə bir düşüncə zaman-zaman müxtəlif mənbələrdən və ya ayrı-ayrı insanların dilindən gəlib bizə çatıb ki, insan öz gücsüzlüyünə görə ya təbiətə, ya fəvqəlgüçə, ya da Tanrıya inanmalı olub. Əgər insan güclü bir varlıq olsaydı, o heç bir gücə inanmazdı. Bu fikrin özündən sonrakı inkarçı davamı belədir ki, dinlər daha çox ələcsiz adamların sığınacaq yeridir. Avropada ateist düşüncənin daha çox yaygınlaşdığı XX əsrdə bu təlqin hökmran olub. Yazıçı qul obrazın – Saakin diliylə bu məqamı göstərir. **“Saak necə arzulayırdı bunu! Hər dəfə onları yeməyə səsləyəndə şeytanın quyusundan yuxarı baxırdı ki, bəlkə, möcüzə baş verib artıq. ...lakin belə bir şey həqiqətən olsaydı, Xilaskar zühur etsəydi, təbii ki, onları da çağırırdı. Onları unutmazdı, özünüküləri yaddan çıxarmazdı, ölümlər səltənətini mütləq azad edərdi”**. Bununla da yazıçı göstərir ki, İsanı ancaq zülm çəkənlər gözləyir və onlar bunu öz xilasları üçün gözləyirlər. Kef-damaqda olanlar, indiki ədalətsiz dünyada karlı çıxanlar qiyaməti və axirəti arzu etməzlər və onlar İsanın gəlişini arzulamırlar, çünki bu qayıdış onların səltənətinin sonu deməkdir.

Paralel:

Bir gün onları – hər iki qulu prokurorun yanına çağırırlar və Saak Allahından dönmür. Dövlətin yox, Tanrının oğlunun qulu olduğunu vurğulayırlar,

deyə onu cəzalandırırlar. Varavva isə Allaha inanmadığına görə azad olur. Saakı edam edirlər. Saak öləndə: **“Varavva dizləri üstə düşsə də, dua edə bilmirdi. Üzünü tutub dua edəsi kimsəsi yox idi”**.

Sonradan Varavva tək qalır. Nəhayət, getdiyi şəhərdə yanğın baş verir. Və ona öz ələmində elə gəlir ki: **“Çarmıxa çəkilən həmin o Qolqofadakı qayıtdı. İnsanları xilas etmək üçün. Vəd vermişdi axı! Dağıdacaqdı, odlar içində məhv edəcəkdı. Söz vermişdi. Nəhayət ki, öz gücünü əyan elədi. İndi Varavva da ona kömək etməlidir. Yazıq Varavva, xilaskarın Qolqofadakı yazıq qardaşı onu bir daha peşman etməz. Bir də aldatmaz!”**.

Varavvaya elə gəlir ki, Romanı yandırmaqda o yenidən zühur edən İsayə kömək edir. Onu həbs edirlər. Və həbsdə bir Qoca onu tanıyır və bilir ki, o kimdir, Qoca ona izah edir ki, şəhəri xaçpərəstləri şərhləyib cəzalandırmaq üçün Sezar yandırdırılmış, Varavva bilmədən ona kömək edirmiş: **“Sən bu dünyanın hökmdarına xidmət edirdin. Boynundakı lövhənin üstündə adı sənə sahibin kimi yazılmış birisinə, adı pozulmuş Tanrıya yox. Özünün də xəbər olmadan qanuni sahibinə xidmət göstərdin”**.

“Sonra Varavva anladı ki, qismətindəki lövhə elə budur və onu ömrünün sonuna kimi daşmalıdır, başqa heç bir şey eləmək olmaz”.

Qoca isə Varavvaya məzəmmət etmək istəyənlərə deyir: **“Bizim ixtiyarımız yoxdur ki, kimisə Tanrısı olmadığına görə ittiham eləyək”**.

Sonra Varavvanı şəhəri yandırdığına görə çarmıxa çəkirlər: **“... onu daim qorxudan ölümün yetişdiyini hiss edəndə üzünü zülmətə çevirdi və ona müraciət edirmiş kimi pıçıldadı: – Ruhumu sənə tapşırıram. – Sonra ruhunu göylərə buraxdı”**.

Burada bir detala xüsusi diqqət yetirmək lazımdır: Qulları çarmıxa aparanda iki-iki zəncirləyirlər. Varavvayla bir zəncirə bağlanmağa adam qalmır. O, iki dəfə Allaha inananlarla - İsa Məsih və Saak - eyni zəncirə bağlanandan sonra üçüncü dəfə tək qalır... Çünki çarmıxa yüksəlmək üçün tək olmalısan...

Üslub:

Lagerkvistin bir çox əsərləri kimi, bu romanı da təhkiyə üzərində qurulub. O, müəllif dili ilə həqiqətləri qarışdırır, obrazların taleyi ilə müəmmalı məqamları açır. Obrazlar Tarixi, müəllif isə Metatarixi yaradır. Yazıçı hadisələrin məğzini açmır, geniş

təsvirlərə yer ayırmır, belədə əsərin hissələri “İncil”in hissələri kimi bitir. Bəzi hallarda hadisələrin qəfilliyi də bununla izah oluna bilər. Əgər belə olmasaydı, detallara varmaq romanı ən seçkin keyfiyyətlərdən məhrum edəcəkdı. Yazıçı İsa Məsihin müqəddəsliyinə qarşı iki qütb seçir: Varavva və cəmiyyət. Onların vasitəsi ilə müqəddəs dəyərlərə fərqli kontekstdə ironiya edə bilər. Və qəribə bir alternativlik yaranır: “İncil”də Varavva necə fraqmentar obrazdırsa, bu əsərdə də İsa Məsih elə fraqmentar obrazdır.

Tarixi boyaları yazıçı qətiyyətlə tündləşdirmir, bir-iki geyim aksesuarı və təbiət təsviri ilə biz əslində, İsa Məsih və onun dövrü barədəki təsəvvürlərimizə əsasən romandakı dövrü və mühiti gözümüzün qarşısına gətiririk. Yazıçının belə bir metoddan istifadə etməsinin də gerçək əsasları var, o mənada ki, bu roman onsuz da, yalnız “İncil”i oxuyanların “yemi”dir. Yazıçı roman boyu “aysberg üsulu”ndan əl götürmür və biz daha böyük mətləblərlə mətnaltıda qarşılaşırıq, üst qatda isə xatırlamalar əsas götürülür. Bu isə tarixi-psixoloji aspektlərin önə çəkilməsini asanlaşdırır. Peşəkarlıq isə bu sinxronun sona qədər “incəlməməsində” özünü daha aydın göstərir.

Qayə:

Əsərdən bizə qalan aşkar ideyalar bunlardır:

Hər kəs öz inancı yolunda məhv olacaq. İnancsızlıq da inandır, ona görə çarmıxa çəkilmək aqibəti qaçılmazdır. Bu dünyada günah hamını cənginə alıb, çünki ədalət yoxdur, ona görə də peyğəmbəri də, oğrunu da günahlandırmaq tapılır. Dünya qocaldıqca onun yalanları daha da çoxalır, tarixlə bağlı əsl həqiqətləri bilib bilmirik. Çoxsaylı mənbələr bizdə inancsızlıq yaradır, biz əsl həqiqəti tapana qədər minlərlə yalanın əlinə düşürük. Əslində, hər ölüm, çarmıxa çəkilmək deməkdir – yaşamaq inancının qarşısında. Bizim günahlarımız bizdən əvvəl doğulub, çünki günah anlayışı bizdən daha qədimdir, Varavva da, İsa da ona görə xilas ola bilmir. Günah varsa, günahkar mütləq tapılacaq...

Cahandar AYBƏR

ADAM YERDƏN GÖYƏ DÜŞƏ

Deyirlər, ay yazıq insan,
Heç bəxtin də gülmür sənə.
Axı mənim eybim nədi,
Niyə gülsün bəxtim mənə?!

Nəfəsim də dişim altda,
Əzilməyir, keçmir dişə.
Dünya aşa üzüquyulu,
Adam yerdən göyə düşə.

Bu nə təhər fəsildi ki,
Bu nə təhər aydı, qardaş?
Allah yanıb töküldükcə
Elə bildik yaydı, qardaş.

YAŞADIĞIN HƏR GÜN HARAMIN OLUR

Nə olsun, yenə də səhər açılır,
Yenə sevinirik, üzümüz gülür?!
Yaşadığın hər gün haramın olur,
Gecə yuxu-yuxu gözündən gəlir...

Elə cəhənnəmə getməkdə ölmək,
Cənnət adamları xoş aldatmaqdi.
Tanrının verdiyi nəfəs də, qardaş,
Adicə havayla baş aldatmaqdi.

Qıyıb öldürməyib Tanrı məni də,
Diricə basdırıb bu göyün altda.
Hər gün əzrailin ayaq səsləri
Saniyə-saniyə gəlir saatdan...

ÖMRÜ VƏ TARİX

Ömrünü ayaqlarıyla
yeriyib gedə bilmirsə,
hamı əlildi
öz ömründə.

Vaxtı ölçmək
üçün deyil,
qum töküb zamanın
gözünü kor etmək cəhdidi
qum saati insanın...

Və tarix ona görə
təkrarlanır ki, eyni tarixi
təkrar-təkrar oxuyur
bütün nəsillər...

DƏRIYLƏ SARINMIŞ YARADI İNSAN

Bəlkə də, əcəldən keçməz ölümlər,
Kiminsə etdiyi qarğışdan keçər.
İki qarış gələr həyata adam,
Bütün ömrü iki qarışdan keçər.

Məncə, bu boy ilə-buxun ilə də,
Yenə bütöv deyil, yaradı insan.
Baxıram, baxıram, başdan-ayağa,
Dəriylə sarınmış yaradı insan...

Biz ki hələ yoxuq, yox, Tanrı bizi
Düşünür, saf-çürük eləyir hələ.
Bu dünya Tanrının beyni-başıdı,
Biz onun fikrindən keçirik hələ.

GƏL SƏNİ ÇIYNİMDƏ APARIM, ÖLÜ

Bu da ki, bu ömrün görəcəkdir günü,
Sən də bir az gülüb, bir az ağla, keç.
Öz doğma anam da bətnində məni
Doqquz aydan artıq saxlamadı heç...

O adam ömrünü söküb aparıb,
O adam qəbrini tikib bax belə.
Bu ölüm nə sirdi, büküb aparıb,
Daş altda basdırıb gəlirlər elə?!

Nə qədər dartsan da, çatmaz ulduza,
Necə də gödəkmiş hamının dili.
Dur, ayağını ver o əlil qıza,
Gəl səni çiynimdə aparım, ölü.

DÜNYAYA GERÇƏK BAXIŞIN POETİKASI

Çoxsaylı cərəyan və üslublarla kifayət qədər xaotik görünən müasir rəssamlıq məkanında bəzən elə qüvvə tapılır ki, tamaşaçıyı ilk baxışda özünə cəlb edir, daşdığı bədii-estetik yükün zənginliyi ilə onu duyğulandırır. Qənaətimizcə, gənc rəssam Xaqan Bayramovun 2015-ci ildə Naxçıvanda və İstanbulda açılmış fərdi sərgilərini məna-məzmun və ifadə baxımından məhz belə bədii-mənəvi qaynaqlardan saymaq olar. Bunu şərtləndirən başlıca səbəb rəssamlıq məkanında tez-tez “müasir incəsənət” adı ilə ictimailəşdirilən nümunələrin klassik-əsl müasir əsər kimi qəbul olunan və zamanın ən çətin sınağından keçərək bu günümüzdə gəlib çatan əsərlərdən çox aşağı səviyyədə olmalarıdır. Odur ki, gənc rəssam Xaqan Bayramovun həmyerliləri və türkiyəli sənətseverlər qarşısında yaradıcılıq hesabatları naxçıvanlı sənətkarların və xarici qonaqların böyük marağına səbəb oldu. Əlbəttə, bunun önəmli səbəblərindən biri onun gerçəkçi bədii ifadənin poetikasını tamaşaçılara çatdırma bilməsidir...

Tanişlıq üçün deyək ki, orta məktəbi Naxçıvan şəhərində bitirən Xaqan Səxavət oğlu Bayramov da çox erkən yaşlarından rənglərə olan sevgisi özünü büruzə vermişdi. O, əvvəlcə yaxın qohumu, istedadlı rəngkar Əbülfəs Fərəcoğlunun tövsiyələrindən bəhrələnərək fərdi gözəllik duyumunu əyaniləşdirdi. Bundan sonra davamlı olaraq naxçıvanlı rəssam Həsən Qurbanovun rəhbərliyi altında məşğul oldu. Əldə etdiyi ibtidai sənət vərdişini daha da cilalayan Xaqan arzularının qanadında uzaq Sankt-Peterburqa üz tutdu və 2012-ci ildə uğurla imtahan verərək İ.Y.Repin adına Rusiya Rəssamlıq Akademiyasının rəngkarlıq fakültəsinə qəbul olundu. Hazırda 23 yaşlı gənc rəssam bu məşhur təhsil ocağının IV kursunda təhsil alır, Rusiyanın tanınmış fırça ustalarından sayılan Oleq Yeremeyevdən sənətin sirlərini öyrənir. Elə onun Naxçıvanda və İstanbulda açılmış fərdi sərgilərində göstərilən müxtəlif janrlı rəngkarlıq və qrafika əsərləri də tələbəklik dövründə çəkdiyi

əsərlərdir. Amma onlardakı yüksək professionalıq kifayət qədər duyulandır...

Qeyd edək ki, Xaqan Bayramov tələbə-rəssam kimi təsviri sənətin bütün janrlarına eyni dərəcədə maraq göstərir. Onun hər bir janrın cəlbediciliyini təmin edəcək bədii vasitələr araması və bunları müxtəlif biçimli kompozisiyalarda ifadə etməsi də bütün mənalarda yaddaqalandır.

Əgər hər bir rəssamın bütün yaradıcılığı boyu əldə etdiyi çoxsaylı sənət vərdişlərinin məcmu şəklində süjetli kompozisiyalarda ifadə olduğunu nəzərə alsaq, demək olar ki, Xaqanın bu sahədə atdığı ilk addımlar milli-vətənpərvərlik tutumu ilə diqqəti cəlb edir. Onun “Azərbaycanım”, “Qaçqınlar”, “Vidalaşma”, “Əsgərlər”, “Qalanın müdafiəsi”, “Baba və nəvə”, “Xalça uğrunda mübarizə” və s. əsərləri məhz vurğuladığımız tutumdadır.

“Azərbaycanım” lövhəsində yurdumuzun dilbər guşəsində baba ilə nəvəni bir araya gətirən Xaqan Bayramov onların təbiət və yurdun nemətləri ilə təmasından aldığı zövqü əlvan rənglərlə bədiiləşdirə bilib. Kompozisiyanın rəng həllində rənglərin lakonikliyi üstünlük təşkil etsə də, bu yığcamlıqla süjet cəlbedici və duyğulandırıcı təsir bağışlayır.

“Əsgərlər” rəngkarlıq tablosunda gecə qaranlığında milli ordumuzun dörd döyüşçüsünü ocaq başına toplayan müəllif, arxada qalan döyüşün ağırlığını onların çöhrələrində göstərməyə çalışıb. Doğrudan da, aylı gecənin fonunda görüntüyə gətirilən bu əsgərlərin ifadəli duruşlarında onların iç dünyaları ilə dialoqda olmaları duyulur...

“Qaçqınlar” qrafik lövhəsində düşmən təcavüzündən xilas olmağa çalışanların qayğıları təsvir olunub. Üfüqi kompozisiyada arabanın ətrafında sıralanmış ailə üzvlərinin siluətlərində situasiyanın doğurduğu həyəcanı aydın görmək olur.

Xaqanın “Vidalaşma” və “Qalanın müdafiəsi” qrafik lövhələrində də ovqatyaradıcı məqamlar kifayət qədərdir. Düşmənlə mübarizəyə yollanan döyüşçünün ailəsi ilə vidalaşması və yadellilərin

həmləsini dəf etməyə tələsən qala müdafiəçilərinin hərəkətlərində və yaşantılarında təbiiliyin mövcudluğu ilk növbədə gənc rəssamın nümayiş etdirdiyi sənətkarlığın görüntüsüdür.

Gənc rəssamın “Xalça uğrunda mübarizə” (qrafika) lövhəsində bu günə kimi yaşadılan el adəti bədii görkəm alıb. İki gəncin “qol-güc yarışı” və bu səhnəni maraqla izləyənlərin təsvirinin yaratdığı ekspressiya duyulandır. Belə ki, hamı mükafat olaraq veriləcək əlvan xalçanın kimə qismət olacağını gözləyir...

Onun portret janrında işlədiyi “Qırmızı geyimli qız”, “Qonşunun portreti”, “Qara şlyapalı kişi”, “Katerinanın portreti”, “Gənc oğlanın portreti”, “Göy paltarlı kişi”, “Palinanın portreti”, “Gecə işığında portret” və s. əsərlərində də müəllif özünəməxsusluğunu təsdiqləyən bədii məziyyətlər az deyil. İlk olaraq müxtəlif yaşlı insanların fərdi yaşantılarına tutulan “bədii güzgü”də cəmləşən təzadlı hiss-duyğuların tamaşaçı üçün də cəlbedici göründüyünü vurğulamaq istədik. Qənaətimizcə, bunu ilk növbədə gənc rəssamın obrazlara münasibətində nümayiş etdirdiyi səmimilik şərtləndirir. Bədii axtarışlarında süni müasirlikdən uzaq olduğunu sərgiləyən Xaqan Bayramov, görüntüyə gətirdiyi obrazları onları səciyyələndirə biləcək estetik tutumda təqdim etməklə inandırıcılığa nail ola bilmişdir. Onun Naxçıvan sərgisində nümayiş olunan çoxsaylı portretlərinin müsbət və özünəməxsus cəhətlərindən biri də rəssamın rənglərin ənənəvi “güc”ünü ram etməsi, onları kompozisiyanın ümumi ruhuna müvafiq təqdim etməsidir. Bilavasitə realizm ənənələrinə tapınan gənc rəssam reallıqda dünya təsviri sənətində ənənəviləşən bu üslubun bədii ifadə potensialının nəhayətsiz olduğunu öz portretlərində də nümayiş etdirir.

“Gecə işığında portret” əsərində Xaqan rənglərin təzadından uğurla istifadə edib. Səmada bərq vuran ay, qızın əlindəki fanar və açıq qapı obrazın yaşantılı olmasına işarə kimi qəbul olunur.

“Qırmızı geyimli qız” əsərində isə müəllif qırmızı rəngdən həm fon-yerlikdə, həm də geyimdə istifadə etməklə çətin yaradıcılıq məsələsini həll etməyə çalışıb. Onun nikbinliyi duyulması dərəcədə qabarıq görünən qırmızının müxtəlif çalarlarını əldə etməklə, bütünlükdə isti koloritli portretin rəng harmoniyasını əldə edib.

Müəllifin digər portretləri də onun əsərin ümumi kompozisiyasının uğurunu təmin edəcək bədii-estetik məziyyətlərin sintezini əldə etmək bacarığını nümayiş etdirir.

Rəssamın mənzərə və natürmort janrlarında çəkdiyi əsərlərdə də görünənlərə realist-gerçək münasibətin özünəməxsus xüsusiyyətlərini müşahidə etmək mümkündür. Onun natürmort kompozisiyalarını, atributların seçiminə rəğmən, özündə keçmişlə bu günə birləşdirən motiv kimi qəbul etmək mümkündür. Belə ki, burada qədim samovar, mis, saxsı və şüşə qablar, eləcə də müxtəlif nemətlərin əldə olunan qovşağı kifayət qədər maraqlıdır. Bu mənada bu janra müxtəlif nəsilin bu vaxta qədər nümayiş etdirdikləri münasibətdən kifayət qədər xəbərdar olan gənc rəssamın təqdimatı əksər hallarda özünəməxsusdur. Onun müxtəlif əşyaların faktura inandırıcılığını şaşırıcı dərəcədə əldə etməsi isə bilavasitə onun istedadından qaynaqlanan məsələdir.

Mənzərə janrında çəkdiyi əsərlərdə də Xaqan Bayramovun fərdi müşahidə qabiliyyətini görmək mümkündür. Onun “İçərişəhər”, “Quba”, “Marmaris” və s. lövhələrində geniş bədii ümumiləşdirmələrlə müxtəlif təbiət motivlərini səciyyələndirən cəhətləri üzə çıxara bilmək bacarığı görünür...

Fikrimizcə, Xaqan Bayramovun Naxçıvan və İstanbul sərgilərinin uğuru göstərir ki, onun realizm ənənələrinin həmişəyaşarlığını poetik tutumda özündə yaşadan əsərləri bu gün respublikamızda təhsil alan gənc rəssam-tələbələr üçün nümunə, metodik vasitə ola bilər.

Ziyadxan ƏLİYEV

Məhəmməd TURAN

YEYƏR ÖMRÜ QIZ AHI...

Həyatı əllərində
sönmüş çıraq kimiydi...
Seçəmmirdi insanı-
Yaxın, qıraq kimiydi?...

üzü xəzan yarpağı,
əlləri qabar idi...
O keçdiyi küçələr
indi dardan, dar idi...

Necə qərib səmişdi
Dost-tanışdan aralı...
Meyli hara ilişsə,
ehh, olardı oralı...

Neçə-neçə ürəkdən
süzdürdü o sazağı.
Ona demişdim, vallah:
"Yeyər ömrü qız ahı!"

DÜNƏN GÖZÜMDƏ QALIB...

Sabaha yox gümanım,
dünən gözümdə qalıb...
Dünənlərin gecəsi
həpub üzümdə qalıb...

Hər gün öz cığırını
salar üzümdən asta...
Dünya öz ocağını
qalar sözümdən asta...

Dilim nəğmə hörəcək,
əcəl sinə gərəcək,
bir də ruhum görəcək,
Özüm sözümdə qalıb...

YOXLUĞUN YAXIN MƏNƏ...

Həsətin yeddi arşın,
Yoxluğun yaxın mənə.
Bir eşq duasına dön,
Astaca oxun mənə.

Mən yorardım yolları,
Bu dərd məni yormasa...
Arada zəng et barı,
Sevinim heç olmasa...

Həsətinəndən tutuşar,
Yanar ağızımda dilim...
Yenə küsülü qaldıq,
Heyf, getdi bir ilim...

Məni yuxuda görsən,
Balıncını tərs çevir...
Nə olaydı, gözlərin
Deyəydi "səni sevir"...

SEVİNDİ!

Bir yarpaq saraldı, düşdü budaqdan,
bir ümid ağladı, torpaq sevindi...
Fələk seçəmmədi qaranı ağdan,
dilimdən sürüşdü bir "ah", sevindi...

Yaman səkdin, a dost, boranda-qarda;
adicə bir dərd də gəlir div indi,
eşqimi itirdim dolayılarda
qoçaqsan, bir gözəl tap da, sev indi!

Həyatın sərt üzü , daş-qayadan sərt,
üşüsən, ürəyim isti evindi!
Tanrıdan gəl umma, küsmə, Məhəmməd,
Bax, sovqat göndərdi, sevin, sevin di!

ŞEİR SEVGİLİM...

Məndən şeir istəmə,
ay gülüm, ay çiçəyim...
Min dəstə gülə dəyən
mənim bircə ləçəyim...
Sənə şeir yazmaq, gülüm,
şeirə nəzirə yazmaqdı...
Sənə səndən gözəl şeir
xəyal-xülyada azmaqdı...
Sənə şeir yazmaram mən,
Günahdı, vallah, günahdı!
Allahla bəhsəmi girim,
Səntək şeiri o yaratdı!

SƏHİD ÜLVİ BÜNYADZADƏNİN ARXIVİNDƏN

L. AVERYANOV

NECƏ MƏŞHURLAŞMAQ OLAR

(Yumoristik hekayə)

Bir dəfə məqalə yazdım.

Bir neçə gündən sonra redaksiyadan mənə zəng vurub dedilər ki, məqalə çox maraqlı çıxıb və onlar məqaləni qəbul edirlər. Ancaq mən etiraz etməsəm, bir az dəyişdirərlər, çünki qəzetin formatı və istiqaməti bunu tələb edir. Əlbəttə, mən etiraz etmədim. İki həftədən sonra məqalə çap olundu. Yalnız imzamı görəndə bildim ki, məqalə mənimdi. Sonluğunu dəyişmişdilər, başlanğıcını isə tamamilə atmışdılar. Yalnız orda-burda axşamlar əziyyətlə yazdığım ifadələrin bəziləri gözə dəyirdi. Ancaq mən etiraz etmirdim. Başlıcası — qəzetdə məqaləm çap olunmuşdu və mən onu fəxrlə bütün qohumlara və tanışlara göstərirdim.

Bir həftədən sonra mənə özgə qəzetdən zəng vurdular. Mənə hörmət hissini gizlətməyən bir səs bildirdi ki, qəzetdə çap olunmuş yazım çox

xoşlarına gəlib, onlara da həmin səpkidə bir məqaləm lazımdır. Çox şad oldum və söz verdim ki, material bu həftənin içində göndəriləcək. Həftə keçdi, ancaq məqalə hazırlanmamışdı. Nə qədər çalışırdım, bir şey alınmırdı. Bu zaman beynimdə gözəl bir ideya yarandı: çap olunmuş məqalənin birinci variantını göndərmək. Çünki o, çap olunmuş məqaləyə qətiyyənlə oxşamırdı. Elə də etdim. İki gündən sonra həmin xoşagələnlər səs material üçün təşəkkürünü bildirdi və əlavə etdi ki, etiraz etməsəm, materialı bir az dəyişdirərlər.

Dedi ki, bunu qəzetin formatı tələb edir. Etiraz etməyi lazım bilmədim.

Məqaləni yalnız onun qonorarı göndəriləndə oxudum; blankdan öyrəndim ki, məqalə qəzetin hansı nömrəsində çap olunub. Bundan əvvəl qəzeti sətir-sətir oxuyurdum ki, bəlkə, məqaləmə rast gələm. Ancaq əbəs yerə. İndi hər şey

aydınlaşdı. Məqalə bütünlüklə yenidən redaktə olunmuşdu və qəzetin istiqamətinə uyğun idi. Nə demək olar. Görünür, orada işinin mahir ustaları əyləşiblər. Məqaləni böyük hərisliklə oxudum. Sərlövhə dəyişdirilmiş, əvvəl axıra, axır əvvələ köçürülmüş, orta isə yenidən yazılmışdı.

Bundan başqa redaktorlar məqaləyə yeni familiyalar, faktlar və rəqəmlər əlavə etmişdi.

Material parladı. Məni tərifləməyə başladılar. İşdə məqaləni xorla oxuyurdular. Hətta onun kollektiv müzakirəsini də təşkil etdilər.

Bir həftədən sonra mənə artıq hörmətli bir jurnalından zəng vurub təklif etdilər ki, istədiyim mövzuda bir material işləyim. Ancaq yaxşı olar ki, elə qəzətdə çap olunmuş məqalənin mövzusunda bir şey göndərim. Əvvəlcədən xəbərdar etdilər ki, jurnalın özünəməxsus xarakteri və geniş oxucuları var. Ola bilər ki, göndərilən materialda bəzi dəyişikliklər edilsin. Mən də özgə material olmadığına görə elə birinci variantı göndərdim.

Zəng edib xahişlərinə dərhal əməl etdiyim üçün təşəkkür etdilər və gözlədiyim kimi dedilər ki, materialda kiçik düzəlişlər lazımdır. Habelə bildirdilər ki, mənə əziyyət verməmək üçün düzəlişləri özləri edəcək. Razılaşdım.

Məqaləni korrekturasına qol çəkəndə gözlərimə inanmadım. Yalnız sərlövhə yerində qalmışdı, qalan hər şey yenidən yazılmışdı. Ancaq necə! Özüm heç zaman belə yazı bilməzdim. Mənim məqaləmin üzərində işləyən əməkdaş çox diqqətli imiş. Məni öz həmkarları ilə tanış etdi, hətta baş redaktora da istedadlı jurnalist kimi təqdim etdi. Mən etiraz etmədim. Əks təqdirdə redaktorumu çətin vəziyyətə sala bilərdim.

Jurnalından sonra təkliflər bir-birinin ardınca gəlirdi. Elə gün olmurdu ki, zəng etməsinlər. Mən evdə olmayanda isə sifarişləri arvadım qəbul edirdi. Onu mənim katibəm hesab edirdilər. Arvadımla tanışlıq yaradır, xoşuna gəlməyə çalışır, gül və konfet hədiyyə gətirirdilər. O isə hədiyyələri məmnuniyyətlə qəbul edir və söz verirdi ki, qəzet və ya jurnal tezliklə istədiyi materialı alacaqdır. Və alırdılar da. Hamısı da bir neçə il bundan əvvəl yazdığım həmin birinci variantı, mən onu təmiz vicdanla göndərirdim.

Çünki dərc olunan yeni məqalələr həmin variantdan o qədər fərqlənirdi ki, sanki yenidən yazılmışdı.

Bu üsulla bir neçə il ərzində mənim böyük sayda, müxtəlif janrda, üslubda, istiqamətdə, lakin eyni mövzuda məqalələrim çap olundu. Çox hörmətli bir nəşriyyat təklif etdi ki, ən yaxşı materialları seçib kitab buraxım. Razılaşdım. Kitab çıxdı, ancaq orijinaldan o qədər fərqli idi ki, tezliklə ikinci, daha sonra isə üçüncü kitabımı çap etdirdim.

Mən artıq elmlər doktoru, professoram. Namizədlilik dissertasiyam kitablarımdan biri oldu. Elmi rəhbərim və resenzentlər onun üzərində o qədər yaxşı işləmişdilər ki, ilk mənbədən bir şey qalmamışdı və yeni iş yaranmışdı. Birinci variant isə doktorluq dissertasiyama lazım oldu. Opponentlərin və resenzentlərin əməyi sayəsində o iki cildə çap olundu. Artıq onun dövlət mükafatına təqdim olunması haqqında sözsöhbət gedir.

Hazırda qərara gəlmişəm ki, əsərlərimin tam külliyyatını buraxdırım. Onun hazırlanması ilə böyük bir nəşriyyatın bütöv şöbəsi məşğuldur. Orada o qədər adam işləyir ki, ümidvaram, iki-üç ildən sonra əsərlərimin ikinci nəşrini çap edirəm. Ancaq ikiqat həcmdə. Birinci yarısı redaktədən sonrakı, ikinci yarısı isə köhnə variantdan ibarət olacaq.

...Bax beləcə. ...Mən bir dəfə məqalə yazmışdım.

“Literaturnaya qazeta”dan

tərcümə edib:

Ülvi Bünyadzadə

Bakı-Kansk (Krasnoyarsk), 1988

“MƏNİM ŞEİRİM AĞ-QARA...”

Bir var hansısa mənzərənin özünü görəsən, bir var onun güzgüdəki inikasını, bir də var şüşə üzərindəki əksini. Mən üçüncünü göstərəcəm - sirlili-sehrli, nağılvari və sizə doğma olanı...

İllərin gah döyüb, gah sıral çəkdiyi sənətkar-şair, aktyor, rejissor Nazir Rüstəm keçir ömür adlı səhnədən...

“Ömrü addım-addım keçir, baxır maddım-maddım, keçir” - üzündə, gözlərində hələ də çıxma bilmədiyi, boyuna biçilən obrazın təlatümlü cizgiləri, qəlbində həzin misralar, keçir...

Keçir... Qoy canlandırım təsəvvürünüzdə: həm səhnə hərəkətdədi, həm aktyor...

Ömür-gün də beləcə keçir. Ömrü nə var ki, gözünü açıb-yumunca yaz payıza, payız qışa dönür...

Əsas odur ki, keçən o təkrarsız anları tutub saxlaya biləsən. Necə? Qoy onu da deyim: yaşadıklarını bütün müasir yaddaş kartlarından daha etibarlı olan kağıza köçürməklə...

Fırlanan səhnəyə yanaşıb sual verməyə macal tapıram:

- **Necəsiz?**

- Külək açıb - qapayan
bir kimsəsiz qapıyam,
Dərdi, qubarı yuyan
kirpikdə yaş kimi yəm.

Ulu Füzulini xatırlayıram:

Nə yanar kimsə mənə atəşi-dildən özgə,
Nə açar kimsə qapım badi-səbadan qeyri.

Yenə sual verirəm, bu dəfə geniş miqyaslı:

- **Dünya necədi?**

- Bu dünyanı bir nar kimi
sıxdılar, qanı qalmadı.
Üfürdülər bir şar kimi,
ürəyi, canı qalmadı.
Dağıldı göylərin üzü,
qırıldı yerlərin dizi.
Qurudu çayı, dənizi,
yandı, bir yanı qalmadı.

- **Bəs nə edək, hara gedək?**

Bəlkə, kitablara üz tutaq?

- Kitablar gör necə atılıb qalır,
kitablar inciyir, kitablar küsür.
Baxıram, ürəyim tel-tel qırılır-
naşılar əlində kitablar əsir.

Kitablar gör necə ağlayır, necə,
ürəyi ağlayır, gözü ağlayır,

ağlayan kitabda gör neçə-neçə
dahinin qələmi, sözü ağlayır...

- **Bəs sizin şeirləriniz?**

- Mənim şeirim ağ-qara
bir qəmli kino kimi.
Göz yaşadı yanaqda
bir eşqin sonu kimi.

- **Qəmdən, nisgildən uzaq bir etüd çəkin
sözlə.**

- Səhər tezdən dan yeri
qalx, gör sökülür necə?!
Gecə ulduzlar yerə
göz vurub gülür necə?!
Sonra günəşi də gör,
bax, gör necədi rəngi?
Gör nə alışıb-yanır
dünyanın ən qəşəngi.

- **Gözəldi. Lap gecə serenadasına oxşadı,
Motsartı xatırladım indi də.**

- Yox, "Gecə serenadası" budur:

Zərif dodaqlı bir meh
nazlı gecəni öpdü.
Ulduzlar bu sevgiyə
qızıl tozunu səpdi.
Mürgü döyən ağaclar
qollarını açdılar,
yarpaqlar bir-birini
qucub pıçıldaşdılar...

- **Poetik mənzərədi. İstərdim sonuncu sualı
siz verəsiniz.**

- Yaxşı. Mən bir şeir deyəcəm, adsız şeir.
Tapın görüm, orda nədən bəhs olunur:

Sehrindən doya bilmədim...
Heyf, tez getdi, gəlmədi.
Tutub saxlaya bilmədim...
Səs kimi ötdü, gəlmədi.

Həzin, xəfif nəğmə oldu,
şirin, zərif kəlmə oldu,

qonaq oldu, gəlmə oldu,
hardadı indi, gəlmədi?

Bir udumluq səbri vardı,
öz hökmü, öz əmri vardı,
göz qırpımı ömrü vardı;
yox oldu, itdi, gəlmədi.

Yeridim, izimdən düşdü,
kiridim, sözümdən düşdü,
əridi, üzümdən düşdü;
qurtardı, bitdi, gəlmədi...

- **Bu gənclikdi!**

- Nə tez tapdız?

- **Mən də gənc olmuşam axı...**

...Nəsə demək istəyir, fırlanan səhnə imkan
vermir...

Mənimsə söz demək, təbrik etmək imkanım
var, həm öz adımdan, həm də "Ulduz"un adından.

Hicran HÜSEYNOVA

Edqar ALLAN PO

OĞURLANMIŞ MƏKTUB

Nil sapientiae odiosius acumine nirnio.

Seneca

Müdiriələr ən çox hiyləgərliyə nifrət edir.

Seneka

18... cü ildə bir dəfə Parisdə küləkli bir payız axşamında hava artıq toranlaşanda dostum C.-Ogüst Düpenlə birlikdə onun balaca kitabxanasında, daha doğrusu, *an troisieme, N 33 Rue Dunot, Faubourg St. Germain* - Sen Jermen adlanan yerdə, Düno küçəsindəki 33 sayılı evin dördüncü mərtəbəsində lülədəşi qəlyanının tüstüsündə xəyala dalaraq ikiqat zövq alırdım. Biz bu dərin səssizliyi pozmadan bir saatdan artıq beləcə oturuq, kənardan baxana elə gəlirdi ki, mən və dostum otağı dolduran bu tüstü dumanına şüursuz şəkildə zəndlə baxırıq. Ancaq mən axşamın ilk çağında etdiyimiz o söhbəti, yəni Morq küçəsində baş verənlər və Mari Rojun ölümü ilə əlaqədar danışılan sirlər haqqında düşünürdüm. Ona görə də kitabxananın qapısı açılanda bizim köhnə dostumuz polis məmuru müsyö Q.nin içəri girməsi mənə maraqlı bir təsadüf kimi göründü. Əyləncəli və axmaq xüsusiyyətlərinin bir-birini tamamladığı bir xarakteri olduğuna, həm də çoxdandır görüşmədiyimizə görə, biz onu ürəkdən salamladıq. O gələnə qədər biz qaranlıqda oturmuşduq, indi isə

Düpen şam yandırmaq üçün tez ayağa qalxdı və Q. dostuma “vacib dövlət məsələsi haqqında məsləhətləşmək üçün gəlmişəm” deyəndə dostum elə o dəqiqə təkrar öz kreslosuna çökdü.

- Əgər onu müzakirə etmək lazımdırsa, - artıq lampanın fitilinə uzanan əlini çəkərək dedi,- yaxşı olar ki, onunla qaranlıqda tanış olaq.

- Bu da sizin qəribəliklərinizdən biri! - əsl “qəribəliklər” legionunda yaşadığından aqlını aşan hər bir şeyi qəribəlik adlandıran polis məmuru dedi.

-Tamamilə doğrudur, - rahat bir kreslonu ona tərəf itələyərək qonağa qəlyan təklif edən Düpen cavab verdi.

- İndi hansı bədbəxtlik baş verib? - bu dəfə də mən soruşdum. Ümid edirəm ki, bu da bir qətl hadisəsi deyil?

-Yox, yox! Elə bir şey deyil. Əslinə baxsan, bu çox sadə bir məsələdir və şübhəsiz, biz özümüz də onu asanlıqla həll edərdik, amma aqlıma gəldi ki, bu çox qəribə hadisə olduğundan Düpen bunu ətraflı dinləmək istəyər.

- Sadə və qəribə, - Düpen dedi.

- E..bəli. Lakin o qədər yox. Düzünü deyim ki, biz böyük bir qarışıqlıq içindəyik, çünki iş qeyri-adi dərəcədə sadədir, ancaq bununla belə, bizi çıxılmaz vəziyyətdə qoyur.

- Bəlkə də, hadisənin, məhz elə sadəliyi sizi çaşdırıb,- dostum dedi.

- Ah, siz nə qədər də cəfəng danışırırsınız!-polis məmuru ürəkdən gülərək cavab verdi.

- Bəlkə də, o sirr elə göz qabağındadır, - Düpen dedi.

- Aman Allahım! Bu nə fikirdir!

- Bir az daha göz qabağındadır.

- Ha-ha-ha! Ha-ha-ha! Ho-ho-ho! - bu sözləri həddən artıq əyləncəli hesab edən qonaq qəhqəhə çəkdi. - Ah, Düpen, siz məni bir gün öldürəcəksiniz!

- Yaxşı, axır deyən görüm, bu nə işdir? - deyə mən soruşdum.

- Mən indi sizə danışaram, - fikirli-fikirli ağızından düz bir tüstü çıxararaq kreslodan yerini rahatlayan polis məmuru cavab verdi. - Mən onu bir neçə kəlmə ilə indi danışaram, ancaq qabaqcadan sizə xəbərdarlıq etmək istəyirəm ki, bu işi tam məxfi saxlamaq lazımdır, əgər bilsələr ki, mən bu barədə kiməsə danışmışam, vəzifəmdən məhrum olaram.

- Davam edin, - dedim.

- Ya da davam etməyin, - Düpen dedi.

- Məsələ belədir: Yüksək mərtəbələrədən mənə xəbər verdilər ki, şahzadənin evindən hansısa olduqca vacib bir sənəd oğurlanıb. Oğru məlumdur. Buna zərrə qədər şübhə yoxdur, çünki o, sənədi götürəndə görüblər. Bundan başqa, o da məlumdur ki, sənəd hələ də o adamdadır.

- Siz bunu hardan bilirsiniz? - Düpen soruşdu.

- Bu, - polis məmuru cavab verdi, - bu, elə sənədin nəliyindən və hələlik heç bir nəticə olmamasından məlumdur, əgər sənəd onu götürən adamda olmasa, bu mütləq ortaya çıxardı, belə ki, götürən adam əvvəl-axır mütləq ondan istifadə edəcəkdi və əlbəttə ki, onda o, məhz onun kimi istifadə edərdi.

- Bir az daha aydın danışın, - deyə mən xahiş etdim.

- Eh, cəsarət edib deyəcəm, sənəd kimdədirsə, müxtəlif sahələrə qarşı bəzi güclərlə ona kömək edir, belə bir gücün, sadəcə, qiyməti yoxdur. -

Polis məmuru diplomatik bir təntənə ilə danışmağa aludə idi.

- Ancaq mən o qədər də başa düşmədim, - Düpen dedi.

-Elə? Elə isə, yaxşı. Bu sənəd üçüncü bir adamın əlinə keçsə, adı gizli qalsa da, yüksək səviyyədəki kübar bir xanımın namusu şübhə altına düşəcək və belə olan şəraitdə bu sənəd kimin əlində olsa, şərfi və müqəddəratı təhlükədə olan bu nəcib xanıma şərtlər qoya bilər.

- Axı - mən onun sözünü kəsdim, - əgər oğru bilirsə ki, qarət etdiyi adama oğrunun kim olduğu məlumdur, bu güc, ancaq o zaman meydana çıxar. Kim cürət edər axı...

- Bax, - Q. dedi, - bu, kişilik cəsarəti ilə heç kimin, heç nəyin, ona layiq olmayanların qarşısında geri çəkilməyən nazir D.-dir. Oğrunun əl atdığı fənd nə qədər hiyləgərcəsinədirsə, bir o qədər də cəsarətlidir. Bu, haqqında danışdığımız sənəd (açıqımı deyim ki, məktub) qarət olunan şahzadə xanımın, öz yataq otağında tək-tənha olanda götürülüb. Xanım məktubu, əslində, məhz o görməsin deyə gizlətmək istədiyi yüksək çinli adam yataq otağına girəndə hələ oxuyurmuş. O, məktubu söylə tələsik siyirmədə gizlətmək istərkən, məcbur olaraq açıq şəkildə masanın üstünə qoyub. Lakin ünvanı üst tərəfdə olaraq qoyduğundan məktubun məzmunu qaranlıq qalmış, nəzəri cəlb etməmişdi. Elə bu vaxt nazir D. içəri girir. Onun vaşaq kimi gözləri o saat məktubu alır, o, ünvanın yazıldığı xətti tanıyır, məktubun ünvanlandığı xanımın utandığını görüb onun sirrini başa düşür. Hansısa işlər barəsində həmişəki kimi tez-tələsik məruzə etdikdən sonra, məktubu götürür, bir neçə ona oxşayan kağız da götürüb açır, oxuyurmuş kimi hərəkət edərək onu birincinin yanına qoyur. Sonra o yenə də on beş dəqiqəyə yaxın dövlət işləri haqqında söhbət edir. Nəhayət, çıxmazdan əvvəl təzim edərək, ona aid olmayan məktubu da masadan götürür. Məktubun əsl sahibi isə bunu görsə də, onunla yanaşı duran o üçüncü adama görə məktubu götürməsinə mane ola bilmir. Nazir, özünün heç bir əhəmiyyəti olmayan məkubunu masanın üstündə qoyub uzaqlaşır.

- Budur, - mənə müraciətlə Düpen dedi, - oğrunun gücünün mükəmməlliyinə, sizin

fikrinizcə, lazım olan şərt budur, var: oğru bilir ki, qarət etdiyi adam onun kimliyini bilir.

- Bəli, - polis məmuru dedi. - Son aylarda bu üsulla əldə edilən gücü, heç bir tədbir görmədən siyasi məqsədlər üçün istifadə edirlər. Qarət edilən xanım hər gün bir az da əmin olur ki, öz məktubunu geri almalıdır. Əlbəttə ki, o öz məktubunu açıq-aşkar geri istəyə bilmir. Odur ki, çarəsiz qalaraq bu işi mənə etibar etdi.

- Bundan daha müdrik bir köməkçini, - Düpen əsl tüstü burulğanı içində dedi, - mənim fikrimcə, nə tapa bilərsən, nə də ağına gətirərsən.

- Siz, - polis məmuru cavab verdi, - siz şişirdirsiniz, ancaq bu fikirdə olan çox adam var.

- Elə isə, aydın məsələdir ki, - mən dedim, - sizin dediyinizə görə, güc məktubu istifadə etməklə deyil, ona sahib olmaqla qazanılırsa, onda, demək, məktub hələ də nazirdədir. Əgər onu istifadə etsə, onda o gücü itirəcək.

- Siz düz deyirsiniz, - Q. cavab verdi, - mən də bu ehtimalı nəzərə alaraq hərəkətə keçdim. İlk iş olaraq mən nazirin malikanəsini axtarmalıydım, ancaq bunu ondan gizli etməliydim ki, bu da mənə çətinlik yaradırdı. Mənə çox ciddi tapşırıblar ki, işi elə qurum ki, o heç nədən şübhələnməsin, yoxsa bu çox faciəli nəticələr verə bilər.

- Ancaq, - dedim, - siz ki bu cür işlərdə hər şeyi *au fait*-bilirsiniz. Paris polisi belə axtarıqları tez-tez aparır axı.

- Əlbəttə. Ona görə də mən ümitsizliyə düşmürəm. Həm də nazirin vərdişləri mənim məqsədimə çox uyğundur. O çox vaxt sabaha qədər evə qayıtmır. Xidmətçiləri azdır və onlar ev sahibinin otağından uzaqda yatırlar, bir də ki əksəriyyəti neopolitan olduğundan onları içirtmək də çətin deyil. Üstəlik, bilirsiniz ki, məndə Parisin istənilən qapısını və ya şəkafını açan açar var. Üç aydır, mən az qala hər gecə nazir D.-nin malikanəsini axtarıram. Bu mənim şəraf məsələm oldu artıq, öz aramızda onu da deyim ki, mənə böyük mükafat da vəd edilib. Mən artıq oğrunun məndən də hiyləgər olduğuna qəti inanandan sonra daha axtarmağı kəsdim. Sizi inandırım ki, mən oradakı məktubun gizlədilər biləcəyi hər küncü-bucağı axtarmışam.

- Buna baxmayaraq, məktub hələ də nazirdədir, - qeyd etdim, - Ola bilməz ki, o həmin

məktubu öz evində deyil, başqa bir yerdə saxlasın?

- Çox güman ki, - Düpen dedi: - Saraydakı babaların vəziyyətinə görə və xüsusən də, indi D.-nin qarışdığı siyasi intriqaalardan qorunmaq üçün o, yəqin ki, məktubu həmişə yanında saxlayır, çünki lazım olan anda onu gecikmədən göstərmək, elə ona sahib olmaq qədər vacibdir.

- Onu gecikdirmədən göstərmək? - mən təkrar soruşdum.

- Başqa sözlə, onu vaxt itirmədən yox etmək, - Düpen cavab verdi.

- Tamamilə doğrudur, - mən razılaşdım, - nəticədə məktub, hardasa malikanədə saxlanmışdır. Nazirin onu daim yanında saxlaması fikrini yadınızdan çıxarın.

- O... Bəli, - polis məmuru dedi. - Saxta qarətçilər iki dəfə saxlayıb, şəxsən mənim nəzarətim altında onun üstünü diqqətlə axtarmışlar.

- Siz heç özünüzü əziyyətə salmayın, - Düpen əlavə etdi. - Mənim başa düşdüyümə görə, D. o qədər də axmaq deyil və o yaxşı bilir ki, bu cür qarətçilər mütləq ona hücum edəcəklər.

- Heç də axmaq deyil... - Q. təkrar etdi. - Axı o şairdir, buna görə də axmaqlığın bir addımlığındadır.

- Tamamilə düzdür, - Düpen fikirli-fikirli qəlyana baxaraq dedi, - əslində, mənim özümün də şeir günahına batdığım olub.

- Ola bilər, - mən dedim, - siz öz axtarıqlarınız haqqında bir az da ətraflı danışın.

- Düzünü deyim ki, biz heç tələsmədən, çox diqqətlə hər yeri axtardıq. Mənim axı bu işlərdə böyük təcrübəm var. Mən bir həftənin hər gecəsini ona həsr etdim. Bütün binanı yuxarıdan aşağıya otaq-otaq axtardıq. Əvvəl mebellərdən başladım. Biz bir-bir hər siyirməni açdıq, mənə, siz də bilirsiniz ki, təcrübəli bir polis agentisi olaraq mənim üçün açıla bilməyən heç bir siyirmə mövcud deyil. Ancaq belə axtarıqlarda bir zırrama gözdən qaçıraraq "gizli qutu"nu ötürə bilər. Bu axı, çox sadədir! Hər qutu hansısa bir ölçüyə malikdir, necəsə bir yer tutur. Bizim xətkeşimiz isə dəqiqdir. Biz hətta, düymün beş yüzdə birindəki fərqi belə görürük. Siyirmələrdən sonra kətilərə baxdıq. Onların oturacaqlarını nazik bir iynə ilə deşdik, siz axı görmüsünüz, mən onlarla necə işləyirəm. Masaların üstünü çıxardım.

- Niyə ?

- Çünki çox vaxt insan bir şey gizlətmək istəyəndə masanın üstünü və ya hər hansı bir mebelin üst hissəsini qaldırır, bıçaqla oyur, gizlətmək istədiyini oraya yerləşdirir və yenə də götürdüyü üstlüyü yerinə qoyur. Belə bir məqsəd üçün çarpayıların ayaqları və başları da istifadə olunur.

- Bəs döyəcləyərək orada yaranan boşluğu tapmaq olmazmı? - deyə soruşdum.

- Bu mümkün deyil, əgər bir şey gizlənsə, oranı pambıqla tıxayırlar. Bir də ki, biz belə axtarışlar zamanı mütləq səssiz olmalıyıq.

- Siz çıxara bilməmişiniz axı, içində, dediyiniz kimi, gizli yerlər qurmaq mümkün olan bütün mebelləri hissələrinə ayıra bilməzdiniz. Məktubu hörgü iynəsi boyda nazik boru kimi yumrulaşdırıb, məsələn, kətilin söykənəcəyinə soxmaq olar. Siz ki bütün kətiləri hissələrinə ayırmamısınız?

- Əlbəttə ki, yox. Bizim daha yaxşı üsulumuz var: biz D.-nin malikanəsindəki bütün kətilərin söykənəcəklərini, həm də o mebellərin birləşdikləri yerləri ən güclü lupa vasitəsi ilə tədqiq etdik. Ən xırda belə yeni bir cızıq olsa, o saat görürdik. Lupa ilə burğunun qoyduğu ən kiçik yonqu belə alma boyda görünürdü. Əgər yapışqanda bir çat, ən kiçik bir natarazlıq olsaydı, həmin o gizliyi də o saat tapardıq.

- Güman edirəm ki, siz güzgüləri də yoxlamısınız, şüşələrin çərçivə ilə birləşən yerlərini, çarpayıları, yataq ağlarını, xalça və pərdələri də yoxlamısınız?

- Sözsüz, biz mebellərlə işimizi qurtarandan sonra binanın özünü axtardıq. Arada ötürməyə deyərək, onun səthini xırda kvadratlara bölərək nömrələdik. Sonra bütün malikanə boyu hər düymü, hətta ona bitişik olan iki evi də yenə lupa ilə araşdırdıq.

- İki qonşu ev! - təəccüblə dedim. - Siz çox əziyyət çəkmisiniz.

- Əlbəttə. Axı vəd olunan mükafat da böyükdür.

- Siz həm də həyəətə baxdınız, eləmi?

- Həyəət kərpic döşənmişdi, ona görə də oranı axtarmaq asan oldu. Biz kərpiclərin arasındakı mamıra baxdıq, arxayın olduq ki, o heç bir yerdən zədələnməyib.

- Siz, yəqin ki, D.-nin kitabxanasında kitabların arasındakı kağızları da axtardınız?

- Əlbəttə. Biz bütün zərflərə və bükülü kağızlara baxdıq, biz nəinki hər bir kitabı açdıq, onların hamısını bizim bir çox polisimiz etdiyi kimi, sadəcə, silkələmədik, bir-bir vərəqlədik. Bundan başqa, biz hər cildin qalnlığını ölçdük və lupa ilə baxdıq. Əgər onlardan birində yeni bir zədələnmə olsaydı, bizim gözümdən qaçmazdı. Cildçidən yenidən gətirilmiş beş-altı cildi səliqə ilə iynəylə yoxladım.

- Döşəməyə, xalçaların altına baxdınız mı?

- Əlbəttə. Biz hər xalçanı qaldırdıq və lupa ilə altındakı parketə baxdıq.

- Divardakı kağızlara da?

- Bəli.

- Zirzəmiləri də axtardınız mı?

- Əlbəttə.

- Belə olan halda, - mən dedim, - sizin planınız düz olmayıb, demək, məktub, sizin düşündüyünüz kimi, malikanədə gizlədilməyib.

- Təəssüf ki, siz haqlısınız, - polis məmuru cavab verdi. - Düpen, siz bu halda mənə nə etməyi məsləhət görürsünüz?

- Malikanəni yenidən necə lazımdırsa, axtarmaq.

- Faydası yoxdur! - Q. cavab verdi. Mən tam əminəm ki, məktub orada yoxdur. Bu mənim indi nəfəs aldığım həqiqət kimi bir həqiqətdir.

- Mən sizə bundan daha yaxşı bir məsləhət verə bilmərəm, - Düpen dedi. - Siz əminsiniz ki, məktubun xarici görünüşü haqqında dəqiq məlumat almısınız?

- Hə, bəli!

Polis məmuru cibindən qeyd dəftərçəsini çıxarıb itən sənədin açıq şəkildəki görünüşünü, xüsusən də, xarici görüntüsünün təsvirini ətraflı şəkildə bizə oxudu. Bundan sonra o tamam ruhdan düşərək bizimlə vidalaşdı və getdi, mən bu ləyaqətli centlmeni indiyə qədər heç belə kefsiz görməmişdim.

Təxminən bir aydan sonra o, yenə də Düpenlə mənim yanıma gəldi və bizi yenə də keçən dəfəki gəlişində olduğumuz vəziyyətdə gördü. O, qəlyanı götürdü, ona təklif olunan kresloya çökərək ordan-burdan danışmağa başladı. Axırda mən dözməyərək:

- Qulaq asın, Q, sizin o itən məktubla bağlı işiniz nə yerdədir? Görünür, nazirə kələk gələ bilməyəcəyinizi görüb əl çəkdiniz?

- Tamamilə doğrudur, onu lənətə gəlsin! Mən Düpenin məsləhətinə qulaq asaraq yenidən ikinci bir axtarış həyata keçirdim, bizim bütün cəhdlərimiz yenə də boşa çıxdı.

- Sizin dediyiniz mükafat nə qədər böyükdür ki? - Düpen soruşdu.

- Çox böyükdür... bu çox səxavətlə verilmiş bir mükafatdır, ancaq dəqiq rəqəm demək istəmirəm. Təkcə bir şeyi deyə bilərəm ki, kim o məktubu mənə gətirsə, mən özüm, şəxsən, ona əlli min franklıq çek verəcəm. Məsələ bundadır ki, günü-gündən onun qiyməti artır və vəd olunan mükafat bir az əvvəl ikiqat artırıldı. Lakin o üç dəfə də artırılrsa, mən bundan artıq heç nə edə bilmirəm.

- O, - Düpen ağır-ağır nəfəs alaraq sözü uzatdı, - mənə...Q., mənə elə gəlir ki... siz bacardığınızdan... az iş görmüsünüz. Sizə mənim fikrimcə... daha nə isə etmək lazımdır... ..e...?

- Axı necə? Hansı yolla?

- A....bah-bah-bah!...siz ...bah-bah-bah!... mütəxəssisin köməyindən istifadə edə bilərsiniz,

hə? Bah-bah-bah!...Yadınızdadırmı, Abereneti haqqında bir lətifə danışılar?

- Yox. Cəhənnəm olsun sizin bu Abereneti.

- Hə, hə, qoy cəhənnəm olsun. Canınız sağ olsun. Bir dəfə necə olursa varlı bir tacir heç bir qarşılıq ödəmədən Aberenetidən tibbi bir məsləhət almaq istəyir. Abereneti ilə kübar cəmiyyətdə söhbət edərək, sanki hipotetik bir hadisə kimi xarakterizə edərək öz xəstəliyini təsvir edir. "Fərz edək ki, - deyir tacir, - sizin xəstəliyinizin simptomları budur, belə olanda siz xəstəyə nə məsləhət görərdiniz, doktor? Neyləmək olar? - Abereneti təkrar etdi. - Həkimə müraciət etmək lazımdır, başqa nə etməli?"

- Ancaq, - polis müdiri bir az xəcalətlə dedi, - mən məsləhət almağa çox şad olardım və onun qarşılığını da verərdim. Mən, doğrudan da, mənə bu işdə kömək edənə əlli min frank verməyə hazırım.

- Elə isə, - siyirməni açaraq oradan çek kitabçasını çıxaran Düpen dedi, - bayaq dediyiniz məbləğdə çek yazın. Siz buna öz imzanızı atanda mən o məktubu sizə verəcəm.

Mən mat qalmışdım. Polis məmuru isə ildırım vurmuş kim otururdu. O bir neçə saniyə sanki lal olaraq yerindən tərpənə bilmədi, eləcə ağzı açıq qalaraq mat-mat dostuma baxırdı, onun sanki gözləri kəlləsinə çıxmışdı, sonra bir az özünə gələndə qələm ucluğunu götürüb çeki doldurdu, ancaq arada bir-iki dəfə dayanıb key-key boşluğa baxdı. Lakin artıq əlli minlik çek yazılmışdı və polis məmuru onu stolun üstündən uzadıb Düpenə verdi. Düpen çeki diqqətlə oxudu və tez öz pulqabına qoydu, sonra sandıqçanın qıfılı açaraq oradan məktubu çıxardı və polis məmuruna uzatdı. Bu ləyaqətli məmur əsl sevinc tutması keçirərək titrəyən əli ilə onu açdı, bir neçə sətir oxudu, sonra Düpenin ona çek yazmasını söylədiyindən bəri necə susmuşdusa, eləcə də bir kəlmə də dinməyərək, tələsdiyindən büdrəyərək qapıya qaçdı, ərklə, iri addımlarla otaqdan, sonra da binadan çıxdı. Polis məmuru gedəndən sonra dostum mənə bəzi izahatlar verdi:

- Paris polisi özünə görə, - dedi, - istedadlıdır. Onun casusları qoçaqdırlar, yaradıcıdırlar, hiyləgərdirlər və öz vəzifələrini yerinə yeritmək üçün lazım olan bütün biliklərə sahibdirlər. Ona görə də D.-nin malikanəsini necə axtardığını təsvir

edəndə əmin oldum ki, o, hərəkətə keçdiyi bu istiqamətdə mümkün olan hər şeyi edib.

- Hərəkətə keçdiyi istiqamətdə? - deyə mən təkrar soruşdum.

- Bəli, - Düpen dedi, - onun həyata keçirdiyi tədbirlər nəinki ən yaxşısı idi, o həm də bunları ən mükəmməl şəkildə yerinə yetirmişdi. Əgər məktub onun dediyi kimi gizlədilsəydi, o mütləq onu tapardı. Dostum çox ciddi danışsa da, mən ürəkdən güldüm.

- Beləliklə, - o davam etdi, - bütün tədbirlər özlüyündə yaxşı idi və ən yaxşı şəkildə həyata keçirilmişdi. Onların yeganə çatışmayan cəhəti o idi ki, bütün bu tədbirlərin həmin adama və həmin yerə dəxli yox idi. Xəfiyyəliyin müəyyən ən hiyləgər sistemlərini özünün bütün planlarına zorla uyğunlaşdırın polis məmuru, həqiqətən də, çox çətin axtarışlar aparmışdı. Ancaq o, qarşısında duran tapşırığı gah çox böyüdərək, gah da çox üzdən apararaq hər dəfə səhv edirdi, hətta bir çox məktəbli tapılar ki, ondan daha ardıcıl və daha məntiqli düşünə bilsin. Mən bir səkkiz yaşlı oğlan usağı tanıyıram ki, "Tək və cüt" oyununda hər dəfə düz tapmaq istedadı ilə hamını heyran qoymuşdu. Bu çox sadə bir oyundur: oyunçulardan biri ovcunda bir neçə xırda daş tutur və o birindən soruşur ki, ovcumdakı daşların sayı təkdirmi, cütdürmü. Əgər oyunçu düz tapsa, daşlar onun olur, yox, əgər düz tapmasa, onda daşları udur. Mənim bayaq dediyim o oğlan usağı bütün məktəb yoldaşlarını udurdu. Onun bu cür heç səhv etməməsi, əlbəttə ki, hansısa bir prinsipə əsaslanır, yəni o öz rəqibini çox diqqətlə müşahidə edir və onun fəndlərini düzgün başa düşür. Məsələn, onun axmaq rəqibi bilə-bilə yumruğunu qaldıraraq soruşur: "Cütdür, yoxsa tək?" Bizim bu məktəbli də "təkdir", deyərək udur. Ancaq sonrakı oyunda isə udur, çünki özünə deyir: "Bu axmaq keçən dəfə cüt sayda daş götürmüşdü, demək, əlbəttə ki, bu dəfə firıldaq işlədib tək sayda daş götürəcək. Ona görə yenə də tək deyəcəm. O "Tək!" deyir və udur. Rəqibindən bir azca ağıllı olsa o düşünər ki, "əgər oğlan fikir versə ki, mən indi "tək!" dedim, onda o əvvəlcə istəyəcək ki, "cütü" "tək" ilə əvəz etsin, tez yadına düşəcək ki, bu çox sadədir və sayı əvvəlki kimi saxlayacaq. On görə də "cüt!" deyirəm. O "cüt!" deyir və udur. Bax, dostlarının "bəxti

gətirir" dedikləri bu balaca oğlanın məntiqi düşüncəsinin nəticəsi budur. Ancaq bu, mahiyyətə nədir?

- Bu sadəcə, öz intellektini rəqibinin intellektindən daha da inkişaf etdirmə qabiliyyətidir.

- Vəssalam, - Düpen dedi. - Ancaq mən, "sənin daima uğur qazanmağın təmin edən bu cür bir mükəmməliyə necə nail olursan" deyərək, oğlandan soruşanda o, belə cavab verdi: "mən bu oğlanın nə qədər ağıllı, yoxsa axmaq, xeyirxah, yoxsa bədnəyyətli olduğunu, ya da bu saat nə fikirləşdiyini bilmək istəyəndə, mən öz üzümə bu an oğlanın üzündə olan ifadə kimi bir ifadə verirəm və gözləyirəm görəyim ki, bu üz ifadəsindən sonra mənə hansı fikir və ya hiss gələcək". Oğlanın bu cavabı, Laroşfuko, Labrüyer, Makiavelli və Kampanellinin gördükləri bütün xəyali dərinlikdə gizlənmələri özündə təcəssüm etdirir.

- Onda onun intellektinin digər rəqib iddiaçının intellektindən üstünlüyü, əgər sizi düzgün başa düşdümsə, bu birinin onun intellektini necə qiymətləndirməsinin dəqiqliyindən asılıdır, - dedim.

- Demək olar ki, o məhz elə bundan asılıdır, - Düpen cavab verdi, - polis məmuru və onun köməkçiləri çox vaxt ona görə udurlar ki, onlar bu cür müəyyənləşdirməni apara bilmirlər, ona görə də öz rəqiblərinin intellektini düzgün qiymətləndirə bilmir, ya da heç qiymətləndirmirlər. Onlar ancaq öz təsəvvürlərindəki fəndlərlə yola çıxırlar və itən əşyaları da ancaq öz gizlədə biləcəkləri yerlərdə axtarırlar. Ancaq onlar bir halda haqlı olurlar: onların hiyləgərliyi insanların əksəriyyətinin fəndləri ilə uyğun gəlir, ancaq bəzi hallarda cinayətkarın hiyləgərliyi onlarınkına uyğun gəlmirsə, cinayətkar onlara qalib gəlir. Elə çox vaxt da belə olur, onların kələkləri bunların kələklərinə üstün gəlir və tez-tez bunlar onlara udur. Onlar öz istintaqlarını hər zaman eyni, dəyişməyən prinsiplə aparırlar. Ən yaxşı halda onları, baş verən hadisənin olduqca vacibliyinə inandırır və ya qeyri-adi böyük bir mükafat veriləcəyini vəd etdiklərindən, onlar özlərinin təcrübə fəndlərinin dairəsini bir az da genişləndirir və mürəkkəbləşdirirlər, ancaq yuxarıda dediyim prinsiplərini əsla dəyişdirmirlər.

Məsələn, D.-nin işində onların yuxarıda dediyim prinsipi heç dəyişildimi? Onlar deşdilər, iynələdilər, döyüclədilər, güclü lupanın köməyi ilə hər şeyi üzdən yoxladılar, binanın divarlarını kvadrat düymələrlə nömrələyib böldülər, amma yenə də bütün bunlar eyni prinsipin, daha doğrusu, polis məmurunun uzun illər xidməti ərzində qazandığı, insan aqlının hiyləgərliyinə əsaslanan bəzi prinsiplərin şişirdilmiş forması deyilmi? Siz görmürsünüz ki, onun hesab etdiyi kimi, insanlar məktubu kətilin ayağında burğu ilə dəlinib açılmış deşikdə gizlətməyəcəksə, onda hər ehtimala qarşı, insanın kətilin ayağını burğu ilə deşib məktubu oraya soxmaq aqlına necə gəlibsə, eləcə də gözlənilmədən hər hansı gizli bir yer də aqlına gələ bilər. Siz yəni görmürsünüz ki, gizli yerlər *recherches* fəvqəladə hallar üçün mükəmməl şəkildə nəzərdə tutulub və onlara ancaq iti ağı olanlar müraciət edirlər? Əgər söhbət gizlədilmiş əşyadan gedirsə, onda onun tapılması - tapılma üsulu əvvəlcədən müəyyən olunur və bununla da, o həmişə üzə çıxır. Belə əşyanın tapılması heç də axtaranın dərrakəsindən asılı deyil, onların diqqət, səbr və mətanətindən asılıdır. Əgər indiyə qədər söhbət çox vacib məsələdən, ya da (siyasətlə məşğul olan şəxsin fikrincə, eyni şeydir) böyük mükafatdan gedirdisə, onda yuxarıda sadələdiyim keyfiyyətlər axtarışın uğurla nəticələnməsinə kömək edəcəkdə. İndi başa düşürsünüz ki, mən “oğurlanmış məktub polis məmurunun axtardığı yerdədir” deyəndə nəyi nəzərdə tuturdum, başqa sözlə, onun gizlədilmə prinsipi polis məmurunun onu axtarma prinsipinə uyğun olsaydı, o mütləq tapılardı. Lakin bu qoçaq xəfiyyə uğursuzluğa düçar olmuşdur, bu uğursuzluğun birinci səbəbi isə onun, şair olaraq tanıdığı üçün naziri axmaq hesab etməsi olmuşdur. Polis məmuruna elə gəlir ki, bütün axmaqlar şairdir və sadəcə, *non distributio medii* günahkar deyil (hərfi mənada: orta yolun tapılmaması (lat) - formal məntiqdə klassik səhvlərdən biridir).

- Doğrudan da, söhbət şairdənmi gedir? - deyə soruşdum. - Bildiyim qədər nazirin bir qardaşı da var və onlar hər ikisi ədəbiyyatda kifayət qədər tanınırlar. Lakin, səhv etmərəmsə, nazir diferensial hesablaşma haqqında da yazmışdır. O riyaziyyatçıdır, şair deyil.

- Siz səhv edirsiniz. Mən yaxşı bilirəm, o həm şair, həm də riyaziyyatçıdır. O həm şair, həm də riyaziyyatçı olduğundan məntiqi dərrakəyə sahibdir, əgər təkə riyaziyyatçı olsaydı, onda məntiqi düşünə bilməzdi və polis məmuru onu asanca tapardı.

- Sizin bütün dünyanı ayağa qaldıran bu fikirləriniz, - dedim, - mənə valeh edir. Yoxsa əsrlərin sınağından çıxmış fikirləri inkar etmək istəmirsinizmi! Riyazi məntiq qədimdən bəri *par excellence* (frans.) - ali dərəcəli məntiq hesab olunmuşdur.

- «*Il y a a parier*; - Düpen, Şamfora istinad edərək bildirdi, - *que toute idee publique, toute convention regue est une sottise, car elle a conv- enue au plus grand nombre*» - Mərc gələ bilərəm ki, bütün geniş yayılmış ideyalar, hər kəsin qəbul etdiyi şərtliliklər özü bir axmaqlıqdır, çünki o, insanların böyük əksəriyyəti tərəfindən qəbul edilib” (fransız). Heç mübahisə etmirəm ki, riyaziyyatçılar dünyanı, sizin istinad etdiyinizi həqiqət kimi qələmə versələr də, yenə də onu bir yalan olaraq qalan təhrifə sürükləmək üçün əllərindən gələni ediblər. Məsələn, onlar ən yaxşı şəkildə tətbiq olunmağa layiq sənətlə, “əl-cəbr”i əlaltından “analiz” termini ilə tanıtdılar. Bu yalanda fransızlar günahkardılar, ancaq əgər termin heç olmasa bir mənə daşısa, əgər söz öz dəqiqliyinə görə dəyərli olsa, onda “analiz” sözü “əl-cəbr”i çox az ifadə edər, latın dilindəki «ambitus» (dairəvi hərəkət (lat)-“ambisiya”, “*religio*” isə latınca xeyirxahlıq - *religiya* deməkdir.

- Mən hiss edirəm ki, sizin bir çox parisli riyaziyyatçı ilə toqquşmanız artıq labüddür, - dedim. - Ancaq yenə də davam edin.

- Mən universallığı, bununla da abstraktdan başqa bu və ya başqa formada mədəniləşən hər hansı məntiqi dəyəri inkar edirəm. Xüsusən də, riyaziyyatın öyrənilməsi ilə üzə çıxan məntiqi inkar edirəm. Riyaziyyat - forma və kəmiyyət elmidir, riyazi məntiq isə sadəcə, forma və kəmiyyət üzərində müşahidələr aparən məntiqdir. Hətta təmiz “cəbr” adlanan həqiqətləri tapmaq belə, özlüyündə böyük bir yalan olan mücərrəd və ümumi həqiqətdir. Bu səhv o qədər kobuddur ki, mən hamının bir nəfər kimi onu görməməsinə məəttəl qalırım. Riyazi aksiomalar heç də ümumi həqiqətlərin aksioması deyil. Forma və keyfiyyət

yətin qarşılıqlı münasibətinə uyğun olan müddəanı, məsələn, əxlaq elminə tətbiq etdikdə böyük bir yalan təşkil edir. Bu, axırıncı vəziyyətdə, yəni hissəciklərin cəmi tama bərabərdir, sözü çox vaxt səhv çıxır. Bu aksioma kimyaya da uyğun gəlmir. Səbəblərə isə baxsaq, o da səhv çıxır, yəni ayrı-ayrılıqda hər birinin mənası olan iki səbəb üst-üstə gələndə, heç də həmişə o ikisinin cəminə bərabər olan bir qiymət alınmır. Sadəcə, forma və kəmiyyətin qarşılıqlı əlaqələri çərçivəsində həqiqət olaraq qalan bir çox riyazi həqiqətlər mövcuddur. Lakin vərdiş etdiyi kimi riyaziyyatçı öz şəxsi fikri ilə mühakimə edərkən, bütün dünyanın zənn etdiyi kimi, onlar sözsüz universal xarakterə sahibdirlər. Brayanat, özünün son dərəcə elmi “Mifologiya”sında səhvlərin analoji mənbəyi haqqında yazaraq deyir: “Bizim bütperəst təmsillərə inanmamağımıza baxmayaraq, biz çox vaxt özümüzdən asılı olmayaraq, əslində, bəzən mövcud olan bir şey kimi onlardan nəticələr çıxarıyıq”. Bununla belə, cəbrçilər özləri də bütperəstdirlər, çünki onlar heç tərəddüd etmədən “kafir təmsilləri”nə inanır və ondan nəticələr çıxarırlar, ancaq bunun səbəbi onların yaddaşının itməsi deyil, fikirlərinə çökmüş dərk olunmayan bir qaranlıqdır. Sözün qısa, mən hələ köklərin bərabərliyindən, gizlində özlərinin də etimad etmədikləri “ x^2+px qeydsiz-şərtsiz həmişə q-yə bərabərdir” iddiasından başqa, tam mənada etibar edəcəyim heç bir riyaziyyatçıya rast gəlməmişəm. Əgər istəyirsinizsə, təcrübə üçün gəlin bu cənablardan soruşaq ki, sizin fikrinizcə (x^2+px)-nin q-yə bərabər olmadığı vaxtlar da olurmu, amma siz, bu fikrinizi deyəndə ondan olduqca uzaqda durun, çünki bunu eşidəndə o, inanıram ki, sizə yumruq qaldıracaq.

- Demək istəyirəm ki, - mən onun son sözlərinə gülümsəyəndə Düpen davam etdi,-əgər nazir, sadəcə, riyaziyyatçı olsaydı, onda polis məmuru mənə bu çeki verməyə məcbur olmazdı. Lakin mən bilirdim ki, o, təkcə riyaziyyatçı deyil, həm də şairdir, ona görə də mən bu hadisəni onun mövqeyinin xüsusiyyətlərini və özünün qabiliyyətlərini nəzərdə tutaraq ələ aldım. Bundan başqa, mən onu da bilirdim ki, o, saray işlərinin içindədir, həm də mahir ara qarışdırandır. Fikirləşdim ki, belə bir adam ola bilməz ki, adi polis

metodlarından xəbərsiz olsun. O, yalançı qarətçilərin ona hücum edəcəklərini, əlbəttə, təxmin edirdi və son hadisələr də göstərdi ki, o bunu bilirmiş. Mənim fikrimcə, o, mütləq güman edirdi ki, onun evini gizlicə axtaracaqlar. Polis məmurunun sevinərək, onun istəyinə nail olmasına fürsət verən gecə gəzintiləri mənə, sadəcə, bir hiyləgərlik kimi gəldi, belə ki, o polislərə imkan verirdi ki, onun evini dəfələrlə diqqətlə axtarsınlar və axırda inansınlar ki, məktub onun evində deyil Q.-nin məcburən nəticəyə gəldiyi kimi, hardasa, başqa bir yerdədir. Mən itən bir şeyi axtararkən polis işçilərinin dəyişməyən iş prinsiplərinin əsasını sizə ətraflı danışdım və nazirin də mənimlə eyni fikirdə olacağına labüdlüyünü hiss edirdim. Ona görə də o, hər zaman istifadə olunan gizləmə yerlərindən istifadə etmədi. Fikirləşdim ki, o, elə də axmaq deyil ki, evinin ən gizli və əlçatmaz yerlərinin polis məmurunun gözü, iynəsi, burğusu və güclü lupası qarşısında elə qapısı açıq şkaflar kimi olduğunu bilməsin. Xülasə, əgər o bunu başdan öz xoşuna etməyibsə, onda məcbur olub ən sadə bir yer fikirləşəcəyini başa düşürdüm. Yadınızdadırmı, bizim birinci söhbətimizdə deyəndə ki, sizə bu qədər zəhmət verən bu tapmacanın cavabı elə onun göz qabağında olmasındadır, polis məmuru qəhqəhə çəkdi.

- Bəli, -dedim, - yaxşı yadımdadır, o, ürəkdən gülmüşdü. Hətta mənə elə gəlmişdi ki, indicə onu qıcolma tutacaq.

- Maddi dünya, - Düpen davam etdi, - qeyri-maddi dünyanın analogiyası ilə doludur, lakin metafora, ya da bənzətmələrin, təkcə təsviri bəzək deyil, eyni zamanda dəlilin gücləndirilməsi üçün istifadə olunduğunu iddia edən ritorika qaydaları həqiqətdən o qədər də uzaq deyil. Məsələn, *vis mertiae* prinsipi-ətalət qüvvəsi, görünür, fizikada da metafizikada olduğu kimi eynidir. Əgər birincidə, kütləsi ağır olan yüngül olandan daha böyük qüvvə ilə hərəkətə gəlibsə, kiçiyin deyil, onun öz hərəkətində daha güclü, daimi və daha səmərəli olmasına baxmayaraq, həmin andaki ətalət qüvvəsi bu qüvvə ilə düz mütənasibdir, buna baxmayaraq, bu hərəkət kütləsi daha yüngül olandan başlayır və ilk addımlarda daha çox yırğalanır və var-gəl edir. Bir də siz nə vaxtsa fikir vermisinizmi ki, hansı küçə işarələri daha çox diqqət çəkir?

- Buna heç vaxt fikir verməmişəm, - deyə cavab verdim.

- Belə bir ev oyunu var, - Düpen davam etdi, - bu oyun coğrafi xəritələrin köməyi ilə oynanılır. Oyunçulardan biri xəritədə olan çoxlu yazılardan - şəhər, çay, dövlət, ya da imperiya adlarından birini seçib, digər oyunçuya fikrində tutduğu adı tapmağı təklif edir. Yeni oyunçu fənd işlətdiyini zənn edərək xəritədə ən xırda hərflə yazılan bir adı seçir, təcrübəli oyunçu isə xəritənin hər yerinə səpələnmiş və ən iri hərflərlə yazılmış sözü seçir. Belə adlar, həm çox böyük hərflərlə yazıldığından, həm də onsuz da göz qabağında olduğundan insanın diqqətini cəlb etmir. Bizim görmə orqanımızın bu xüsusiyyəti, intellektin həddən artıq bir ısrarla özü-özünü büruzə verən o düşüncələrdən yan keçməkdə olduğu ağıl kütlüyünün tam bir eyniliyini təşkil edir. Ancaq görünür, bu xüsusiyyət bizim polis məmurunun qavrama qabiliyyətindən ya çox yuxarıdır, ya da çox aşağı. Bir saniyə belə onun ağına gəlmədi ki, nazir onu heç kimin diqqətinin çəkməməsi və görməməsi üçün lap göz qabağına qoya bilər.

Bu məktub hər zaman onun əlinin altında olmalıdır deyə, D.-nin cəsarəti, iti zəkası və incə düşüncəsi haqqında çox fikirləşsəydim, onda öz qüvvəmi boş yerə sərf etmiş olardım, ancaq məktub, şübhəsiz ki, polis məmurunun onun gizlədildiyini zənn etdiyi yerdə saxlanmamışdı fikrinə gəldikdə, mən daha da əmin olurdum ki, nazir bu məktubu saxlamaq istərkən, ən məntiqli və müdrik bir çıxış yolu tapmış və məktubu, ümumiyyətlə, heç gizlətməmişdir.

Budur, bax, bu fikirlərlə bir dəfə səhər gəzintisi zamanı gözlüyümü burnumun üstünə qoyub D.-yə baş çəkdim. Mən onu evdə tapdım, o, yemək yeyirdi və özünü elə apardı ki, guya çoxdan hər şeydən doyub və bezib. Heç kimin görmədiyini vaxtda bu qədər fəal olan ikinci bir adam tapırlarmı həyatda.

Ondan geri qalmamaq üçün mən də gözümlə zəif gördüyümdən şikayət etdim, tünd gözlük taxmaq məcburiyyətində olmağıma təəssüflənərək bu adla otağı gizlicə və ətraflı gözdən keçirdim, ancaq kənardan elə görünürdü ki, sanki mən təkcə həmsöhbətimə baxıram.

Mən, əsasən, ev sahibinin yanında oturduğu böyük yazı masasına diqqətlə baxırdım. Bu

masanın üstündə müxtəlif kağızlar, məktublar, iki-üç musiqi aləti və bir neçə kitab bir-birinə qarışmışdı. Mən masaya diqqətlə və uzun müddət baxsam da, orada şübhəli heç nə görmədim. Axırda mənim, otağı dörd dolanan baxışlarıma, ocağın taxçasının lap ortasından balaca mis düyməcikdən mavi rəngdə çirkli bir lentlə asılmış torlu, karton vizit kartları çantası sataşdı. Çantanın bir-birinin üstündə olan üç cibi vardı, onlardan beş-altı vizit kartı və bir dənə də məktubun ucu görünürdü. Onlar yağlı, əzik və ortadan cırılmışdı, onları, sanki lazımsız olduğu üçün cırmaq istəmiş, ancaq sonra da fikirlərini dəyişmişdilər. Gözümlə, üstündə D. yazısı olan iri, qara bir möhür dəydi. Ünvan xırda qadın xətti ilə yazılmışdı: "nazirə D.-yə, şəxsən özünə". O, çox səliqəsiz və hətta bir az da laqeydcəsinə çantanın üst cibinə qoyulmuşdu.

Mən məktubu görəndə kimi, o saat dedim ki, bu, həmin elə o, mənim axtardığım məktubdur ki, gözümlə qabağındadır. Əlbəttə, bu, polis məmurunun bizə təsvir etdiyi heç bir təfərrüata uyğun gəlmirdi. Bunun üstündəki D.monoqramlı möhür böyük və qara idi, onda isə balaca, qırmızı idi, üstündə də S.-nin hersoq nəslinin gerbi vardı. Bu, xırda qadın xətti ilə yazılaraq nazirə ünvanlanmışdı, o isə bir şahzadə xanımın qətiyyəti və cəsarəti ilə yazılmışdı. Bunların ancaq ölçüləri uyğun gəlirdi. Digər tərəfdən, aralarında olan xeyli fərq və kağızın belə çirkli, cırılmış, yağlı olması bütün ehtimallara üstün gələrək D.-nin qeyri-adi səliqəliliyi ilə də heç uyğun gəlmirdi və o, bununla hamıya və hər kəsə açıq-aşkar inandırır ki, indi gördüyünüz bu kağız onun üçün heç bir əhəmiyyət kəsb etmir, digər tərəfdən, məktubun evə gələn hər kəsin o saat gözüne görünəcəyi bir yerdə - göz qabağında olması, bütün bunlar mənim tezcə belə bir nəticəyə gəlməyimə səbəb oldu: təkrar edirəm, bütün bunlar gizli niyyətlə gələn hər adamda mütləq şübhə oyadacaqdır. Mən burada mümkün olduğu qədər çox oturdum və bu müddət ərzində onunla çox maraqlandığı və həyəcanlandığı mövzular haqqında mübahisə edərkən də fikrim o məktubda qalmışdı. Mən çox diqqətlə baxaraq məktubun görkəmini və cibdə necə durduğunu yadımda saxladım, bundan başqa, axırda başqa bir detal da gördüm və bu mənim, bir az şübhəm varda, onu

da dağıtdı. Məktubun qırağına diqqət edərək gördüm ki, onun kənarları düz qatlanmayıb. Qalın bir kağız qatlanıb qəzet qovluğunda sıxılardan sonra onu götürüb bu dəfə əks üzünə qatlayanda kağızı qat necə kəsərək əzirsə, bu da elə əzilmiş kimi görünürdü. Bunun fərqi varandan sonra, artıq mənə heç bir şübhə qalmadı. Buradan mənə aydın oldu ki, ocaq taxçasının altından asılmış çantadakı məktub əlcək kimi tərs üzünə çevrilib, ona yenidən təzə ünvan yazılıb və yeni möhür vurulub. Mən qalxıb nazirlə vidalaşdım və öz qızıl burunotu qabımı masanın üstündə qoyaraq evə qayıtdım. Ertəsi gün səhər burunotu qabını götürmək üçün onlara getdim, biz böyük bir həvəslə dünənki söhbətə yenidən başladım. Söhbətin qızgın vaxtında birdən nazirin pəncərəsinin altında tapança atəşi kimi yüksək bir səs qopdu və bunun ardınca da insanların dəhşətli qışqırığı və uğultu səsləri eşidildi. D. pəncərəyə tərəf qaçdı, pəncərəni açıb bayıra baxdı. Mən tez çantaya tərəf addımladım, məktubu götürüb cibimə qoydum, çörək qırıntılarını əzərək çətinlik çəkmədən düzəltdiyim D. monoqramlı möhürü də basaraq evdə çox səylə hazırladığım, (xarici görünüşcə) onun eynisi olan başqa bir kağızı onun yerinə qoydum. Küçədəki qarışıqlıq, əlində müşket tutmuş bir adamın qəfil atəş açması ilə başlamışdı. O öz müşketindən qadın və uşaqlardan ibarət olan kütləyə atəş açdı. Ancaq məlum oldu ki, müşketin güllələri boş imiş və atəş açanın ya dəli, ya da sərxoş olduğunu hesab edib onu buraxdılar. O gözdən itəndən sonra D. və mən, məktubu alan kimi gedib qarşısında durduğumuz pəncərənin yanından çəkildik. Sonra mən baş əyib çıxdım. O, dəli oyunu çıxaran adamı isə mən tutmuşdum.

- Bu sizin nəyinizə lazım idi, - mən soruşdum, - məktubu dəyişmək üçün mü? Siz elə birinci dəfə ora gedəndə D.-nin gözünün qabağında, çətinlik çəkmədən məktubu götürüb çıxma bilməzdinizmi?

- D., - Düpen cavab verdi, - olduqca cəsur və bacarıqlı adamdır. Bundan başqa, onun xidmətçiləri ona sadıqdirlər. Əgər mən sizin deyiniz kimi etsəydim, yəqin ki, nazirin malikanəsindən sağ çıxma bilməzdim. Və Parisin gözəl insanları mənə haqqımda bir daha heç bir şey eşitməzdilər. Ancaq mənə sadəcə, bu fikirlər

dayandırmadı. Mənim siyasi rəğbətini siz ki bilirsiniz. Burada, mən məktubu oğurlanan xanımın tərəfdarı kimi hərəkət etdim. İl yarım ki, D. onu öz əlinin altında saxlamışdı. İndi isə o özü onun əlinin altındadır, axı o məktubun onda olmadığından şübhələnmədiyi üçün, bundan sonra da öz tələblərini artıracaq. Bununla da öz siyasi karyerasını əzablı bir ölümə məhkum edəcək. Belə ki, onun çöküşü, təkcə sürətli olmayacaq, həm də biabırçı olacaq. *facilis descensus Averni –Averndə düşmək asandır* demələrinə baxmayaraq, söhbət düşməkdən və ya qalxmaqdan gedirsə, onda Katalinin mahnı oxumaq haqqında dediyi kimi, burada qalxmaq düşməkdən asandır. Bu hadisədə də mən heç bir təəssüf hissi keçirmirəm, çökməyini hazırladığım adama, hətta heç yazığım da gəlmir. Çünki o *monstrum horrendum* (latın.) - mənfur bir məxluqdur, istedadlı, lakin prinsipsiz adamdır. Ancaq etiraf edirəm ki, mənim üçün çox maraqlıdır, polis məmurunun “yüksək səviyyədəki xanım” adlandırdığı o adamdan kəskin etiraz cavabı alanda və mənim vizit kartları çantasına qoyduğum o məktubu açanda onun fikirləri hansı tərəfə dönəcək.

- Necə yəni? Siz onun üçün nəyə qoymuşdunuz?

- Görürsünüz ki, mən məktubun içini ağ qoymağı haqsızlıq saydım, bu təhqir olardı. Bir dəfə, lap çoxdan Vyanada D. mənə çox kobud rəftar etmişdi və mənə heç bir kinim olmasa da, ona, bunu unutmuyacam, demişdim. Buna görə də kimin kələk gəldiyini bilmək onun üçün də maraqlı olar, deyə düşündüm və həm də bunu başa düşməsi üçün ona bir ipucu verdim. O xəttimi tanıyır və mən vərəqin ortasında, sadəcə, bu sözü yazdım:

«...Un dessein si funeste

S'il n'est digne d'Atree, est digne de Thyeste»

(təhlükəli plandı bu,

əgər Atreya Fiestaya layiq deyilsə (frans.))

Siz onları Kerbiyonu “Atreyada” tapa bilərsiniz.

**Ruscadan çevirən:
Ayişə NƏBİ**

Fərqanənin təqdimatında

Üç yazarın hər birinə 9 sual ünvanladığ. 9 mistik rəqəmdi, yenidən doğuluşu ifadə edir. Mütləqiyyətin simvoludur. 9-la kainatın şifrəsini açmaq olar, o da ola söz adamının daxili dünyası jkf... Bu istedadlı gəncləri yazılarından və cavablarından daha yaxından tanıyın.

1. Özünü oxucularımıza necə təqdim edərdin?

2. Bölgələrdən baxanda ədəbi mühitimiz necə görünür və özünü ədəbi mühitin içində hiss edirsən?

3. Təsirləndiyin və unuda bilmədiyin əsər?

4. Hansı mövzular səni daha çox narahat edir?

5. Özünü hansı janrda daha rahat hiss edirsən?

6. Ədəbiyyat uçuşdu, sözün qanadında hara qədər uçmaq istəyirsən?

7. Öz həyatından roman yazsaydın, adını nə qoyardın və o romanı hansı cümləylə başlardın?

8. Azadlıq sənin üçün nədir?

9. Nə vaxtsa "Ulduz"da çap olunmaq istəyin olub?

Afayət AFIQ

1. Gürcüstanda yaşayıram, 23 yaşındayam. Tbilisi Dövlət Universitetində filologiya üzrə təhsil alıram. Məktəb yaşlarından ədəbiyyatda özümü daha azad hiss edirəm. Bu səbəbdən özümdə ədəbiyyatın, dilin içərisinə daxil olmaq cəsarəti tapmışam.

2. "Bölgələrdən baxanda" ifadəsi ilə, əslində, razılığa bilməyəcəm, çünki ədəbiyyat sərhədsizdir. Bu baxımdan ədəbi mühit ədəbiyyatın özünə yad məhfumdur. Gerçək ədəbiyyat üçün, əslində, mühitə ehtiyac yoxdur. Bəlkə də, yanılıram, amma əsl ədəbiyyat nümunəsi mühit də daxil olmaqla bütün kənar amillərdən sıyrılıb özü olaraq yaranmağı bacarandır. Yenə də istər-istəməz, sizin də qeyd etdiyiniz kimi, bir mühit formalaşdı. Yenilikçi olması baxımından, əlbəttə, sözügedən mühit, tendensiya maraqlı və arzu ediləndir. Ancaq məktəb deyil. Özümü ədəbi mühitin içində hiss etmirəm. Məncə, yazmaq hansısa cərgəyə qoşulmaq üçün səbəb olmamalıdır və ya əksinə, yazmaq üçün hər hansı qrupun, mühitin içində olmaq şərt deyil. Bu mühitlər ədəbiyyat aləminin ölkələridirsə, mən bu aləmin yad planetlisiyəm.

3. Dino Butzatinin "Tatar çölü" və Mark Levinin "Bir-birimizə demədiyimiz sözlər" əsərləri.

4. Yalan. Və yalan üzərində qurulan hər şey...

5. Oxucu kimi poeziyada özümü rahat hiss edirəm. Nəse iş tərs gətirəndə müxtəlif dillərdə şeirlər oxuyuram. Hətta bilmədiyim dillərdə. Nəsrin isə hekayə janrında. Romanla aram bir az soyuqdur.

6. Bu sualınıza cavab verə bilməyəcəm. Oranın hara olduğunu bilmirəm. Tək bildiyim: oranın adı və sərhədi yoxdur. Sonsuzluq? - Yox. Sonsuzluq sözlə uçmaq istədiyim yerin xeyli bu tayında qalır.

7. Bilmirəm. Ətrafımda o qədər romanlıq həyat diqqətimi çəkib ki, öz həyatımdan yazmağı düşünməmişəm. Doğrudur, gənc yaşda roman yazılmaz, təcrübə lazımdır kimi fikirlərlə sona qədər razı deyiləm, ancaq hələ ki, həyatımdan yazmaq istəməmişəm. İlk cümləyə gəlincə, çox zaman ilk cümlə heç yazılmır da... Bəli, hekayə də yazsam, ilk cümlənin yerinin boş qaldığı hallar çox olur.

8. Azadlıq öz-özünü məğlub etməkdir. Bir də xəyallarından vaz keçməmək. Və doyunca gülə bilmək...

9. Düzünü deyim, heç zaman hardasa çap olunmaq kimi bir həvəsim olmayıb. Ancaq paylaşmaq istədiyim hekayələrimin oxunmasını, geniş kütləyə çatmasını istədiyim anlar olur. Bunun üçün də "Ulduz" gözəl məkandır.

KEÇİD

Xəstəxanın bahalı və parlaq dəhlizi sonsuzluq qədər uzun görünürdü. Göz qamaşdıran işıqlar onun dünyasını aydınlatmaqdan daha çox, qararıqlaşdırırdı. Baş getdikcə daha çox fırlanırdı, daha çox tərələyirdi. Hər addımda taqəti daha da tükənirdi.

Ağlamayacağına söz vermiş qadınlar, əslində, bu sözü çox tez-tez yaddan çıxarırlar. Doğrudur, heç kimsə onları belə bir vəd verməyə məcbur etmir, lakin tez-tez bir daha, əsla ağlamayacaqlarına dair qərar qəbul edir və az əvvəl də qeyd etdiyim kimi, əksər hallarda öz sözlərinə naxələf çıxırlar. O gün, Danə də dəli kimi ağlamaq həvəsindəydi, həm də şərait buna əl verirdi. Tam ağlamaq ab-havası vardı. Üstəlik o an ağlamasını heç kəs qınamazdı, o an ağlamaq onun ən təbii haqqı idi. Xəstəxana dəhlizinin ucsuz-bucaqsızlığı

baş döndərirdi. Bu dəhlizin sonunda tamam başqa bir həyatın başlanğıcı onu gözləyirdi. Ağrı-acı içində divarın yuxarı küncündəki hörümçək toruna diqqəti qaçdı. Heç bir mənə ifadə etməyən təsəlli səsləri, onu ürəkləndirməkdən daha çox əsəbiləşdirirdi. Həyatda sevdiyi səslər, bu vəziyyətdə onu qıcıqlandırmırdı başqa bir işə yaramırdı. Anasını düşündükcə qorxurdu. Ona bir şey olsa idi, anası yaşaya bilməzdi. Bəli, bu qorxu, anasına bir şey ola biləcəyi düşüncəsi ruhunu, çəkdiyi ağrılar isə bütün varlığını titrədirdi. Ona görə də ağlamamalı olduğunu bilirdi.

Amma ağlasa, dəlilər kimi qışqırsa, hər şey bitəcəkdə. Rahatlaşacaqdı. Lakin dünyadakı ən dəyərli varlığını təhlükəyə atmağı heç bir səbəb haqlı çıxara bilməzdi. Nə anasızlığa dözərdi, nə də anasının yaşamına ziyan gətirməyin verəcəyi vicdan əzabını daşıya bilərdi. Acının böyüklüyü və getdikcə daha da dözülməz olması, yəqin ki, onun üçün bir sınaq idi... Bu an susmaq, onun üçün ən azından övladlıq borcu idi, Zəhra xanım qızının acı çəkdiyini düşünüb həyəcanlanmamalı, üzülməməli idi. Belə düşünür, özü özünə ümid vermək istəyirdi. O səbəbdən də canını dişinə tutub dözməyin daha məqsədəuyğun olacağına qərar verdi.

Buna qədər hər şeyi incəliklə düşünmüşdü. Müxtəlif dərgilərdən, jurnallardan analıqla, körpələrlə bağlı hər şeyi ən incə təfərrüatına qədər öyrənmişdi. Doğum günü üçün çantasını həftələr öncədən hazırlamış, qeydiyyatdan keçdiyi xəstəxanadakı tibb bacılarına, uşaq baxıcılarına təlimatlar vermişdi. Hətta doğuş zamanı üzündə tər izlərinin qalmamasına diqqət etməsi üçün tibb bacısına xəbərdarlıq etmişdi. Çünki uşaq yaşlarından gözəlliyinə, şəxsi baxımına xüsusi əhəmiyyət verən, qayğı ilə yanaşan biri idi. Doğumdan sonra artıq çəkədən xilas olmaq üçün icra edəcəyi pəhriz cədvəlini, hansı tarixdə hansı kiloda olacağını da müəyyənləşdirmişdi.

İndi isə ağrıdan hər şeyi unutmuş, hafizəsi anası Zəhra xanımdan başqa hər şeyi, hər kəsi özündən xaric etmişdi. Danənin dizlərində taqət qalmamışdı, bircə dəfə möhkəm ağlasa, bircə dəfə ürək dolusu hayqırsa, sakitləşərdi, bədəni yüngüllük tapardı. Lakin olmazdı, olmamalıydı, nəfəsini güclə alaraq, hər iki qolundan yapışan ağ xələtli qızlara boylandı, göz qapağını güclə açaraq dəhlizin sonsuzluğu qarşısında çarəsizcə diz

çökdü. Bitmək bilməyən yol. O getdikcə bir az da uzanırdı. Qızlar onu qaldırıb, az qaldı, deyərək ləndirdilər.

- Geriyə baxma, - qızlar sərt səs tonuyla onu xəbərdar etdilər.

Onların “geri” deyərək ifadə etdikləri sözdə Danənin dünyası, anası dururdu.

- Niyə, anamı, anamı görüm, bəlkə bu sondu?

- İrəliyə bax, sənün üçün yaxşı olmayacaq sonra.

- Anam, anam orda axı...

- Bura bax, ay qız, az naz elə bizə, baxırsan bax, çevril bax. İnsan dilində deyiləni anlamırsansa, bax! Bircə yol baxsan, dönüb irəli baxa bilməyəcəksən.

- Yaxşı, baxmıram. Aparın məni!

Sahib olduğu bütün hisslər bədəninədən beyninə, beynindən ürəyinə axmağa başladı. Qorxu, nifrət, acı, sevgi, həsrət, qəzəb. Hamısı Danədə toplaşmışdı. Leylasını dünyaya gətirməsinə az qalmışdı. Ağlı isə həyəcədən dəhlizin o başında tir-tir əsən anasında idi. Nəhayət, dəhlizin sonundan sola buruldular. Danə son dəfə diz çökdü, qışqırmaq istədi və sonrasını xatırlamır...

Gözlərini araladı, ağrı iliyinə işləyirdi. Ətindən ət kəsirdilər sanki... Bir an ölcəyini düşündü, hər şeyin dəhşət dolu bir yuxu, kabus olduğunu zənn etdi. Sonra hər şeyin gerçək olduğunu, iki metrə boyu olan, limon sarısı saçları onun açıq yaralı bədəninə qədər tökülmüş həkimi, siqaretdən gərləmiş səsindən anladı. Sankisi yox idi bu işin, Danənin ətindən həqiqətən ət kəsirdi. Ona doğuş əməliyyatı üçün narkoz verilmiş, cərrah isə əməliyyata gecikmişdi. Bunun nəticəsidir ki, əməliyyatın ortasında narkozun təsiri keçməyə başlamışdı, Danə ayılırdı.

Cərrah, telefonla danışırdı. Əliylə xəstəni kəsib tikən cərrah boynunu yana əymişdi, boynu ilə çiyni arasında sıxışdırıb tutduğu telefonla məişət problemlərindən danışırdı. Cərrahın yardımçısı “xəstə ayılır” deyərək təlaşa düşdü.

- Lilit xanım, xəstə ayılır. Hələ əməliyyatın ortasıdır, - gənc cərrah assisenti ürəkək səsə dilləndi.

- Bir şey olmaz, eybi yoxdur. Sən işinə fikir ver. - Lilit xanım, telefon söhbətini davam etdirir, əliylə Danənin bədəninə nəsə edirdi. Danənin ürəyi çəkilirdi, bayaq dəhlizdə yaşadığı, çəkilməz

sandığı ağrı, əməliyyat otağında, bıçaq altında çəkdiklərinin yanında bir heç idi. Dünya gözündə dəyərsizləşdi və ağrını canının dibinə qədər duydu. İndi qışqırmaqdan başqa yolu yox idi. Bu zaman Lilit xanımdan sərt mesaj gəldi: səsini çıxartsan, uşaq travma ala bilər.

- Bədəninə bərkitmə, dartınma, qımıldama, həyəcanlanma, rahat nəfəs al!.. - bədəninə ayıq halda, kəsinti, biçinti aparılan xəstəyə xitabən cərrah feilin əmr şəklində danışırdı.

- Lilit xanım, bəlkə ikinci keyitmə vuraq?

- Məsləhətini özünə saxla, Mehdi, lazımlar olar, - cərrah Lilit artıq uşağı əlində tuturdu.

Danə fəryadını nə içinə ata bilirdi, nə çölə. Sakit olmalısan. Bəli, sakit olmalı idi, yeri gəlsə, dilim-dilim doğransa da, uşağının yaşaması üçün ürəyini dişi ilə sıxmağa məcbur idi. Leylası bu dünyaya tam sağlam gəlməli idi. Bu onun ilk analıq vəzifəsi idi. Leylanın yaxşı olduğunu bildirdilər.

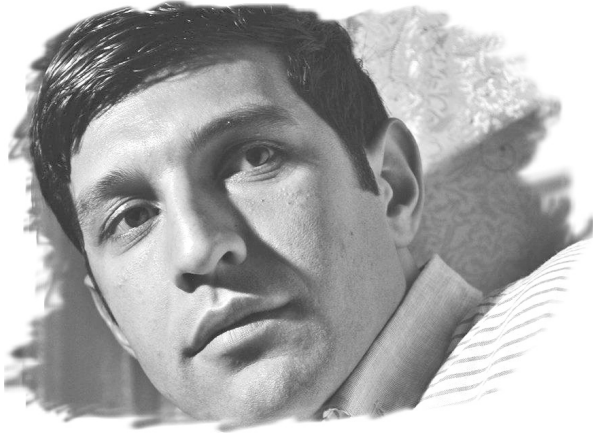
- Bax, qızım, sonuna qədər dözməlisən, əgər bu tikişlərdə dartılma və əyrilik olsa, sonra uşağının əmizdirə bilməyəcəksən, - cərrah, əmr edirmişcəsinə danışmağa davam edirdi.

Danə özündən keçmiş, ürəyində bu acılara dayana bilməsi üçün Allahdan dözümlü diləyirdi. “Bu sondur, Allahım, bir daha səndən özüm üçün bir şey istəməyəcəm, mənə dözümlü ver. Bir az dözümlü, Allahım! Qızım üçün, sadəcə qızım üçün bir azacıq daha dözümlü...” Bədəninə batan iynələri, qarnının altına naxış kimi salınan sapları hiss etmirdi artıq. Ağrı özünün maksimumunu keçmiş, hissedilməzlik dərəcəsinə çatmışdı. Danənin bədəni uyuşmuşdu. Hər şey sona yaxınlaşırdı. O qədər sona ki, həkimin “hər şey qaydasındadır, istədiyini qədər ağla” sözü səslənəndə, Danə huşunu itirdi.

Çobanyastığı çiçəyinin ətri bütün otağı əsir almışdı. “Gözlərini yavaş-yavaş araladı. Güllər və ətirli möhtəşəmdir, lakin onların yeri açıq çəmənlərdir” -Danənin yenidən oyanan düşüncəsində bu cümlə xəyal kimi keçdi. Baxışlarını azca dikəldəndə çarpayısının sol yanında uşaq beşiyini, beşiklə çarpayının arasında Zəhra qadını gördü. Hər yer bahar gülləri ilə dolmuşdu, otaqdan sevgi yağırı. Anası Danənin alnından öpüb, Leylasını qucağına verdi. O, indi duyğularını hiss etmirdi. Sevinc hissi bütün hüdudları aşmış, gənc ananın ürəyini coşdurmuşdu.

Deməyə söz tapmırdı. Əsası, bütün olanları kabus kimi deyil, olduğu kimi xatırlayırdı. Heç bir ağrısını oğurluq yaşamamışdı. Alın təriylə, bütün halal əziyyətlərini çəkib bitirmişdi. Zəhra qadın həm nənə olmanın xoşbəxtliyini yaşayırdı, həm də çətin əməliyyatdan sonra övladına sağ-salamat qovuşmağın sevincini...

Danə isə həm övlad olaraq, həm ana olaraq xoşbəxt və vicdanı rahat idi. O, bu keçidi alnıaçıq keçə bilmişdi...

Taleh MANSUR

1. Özünü dəbdəbəli təqdim etməyi sevmirəm. Hərçənd ki, dəbdəbəli təqdimatlıq da bir tərəfimi yoxdu. Qısaca belə deyək, Taleh Hüseyin oğlu Mansurov və ya azacıq obrazlı, gənc yazar Taleh Mansur

2. Paytaxt ədəbi muhiti bölgədən ilğım kimi görünür. Dostlarımla çoxu bilir, mən hər zaman mümkün qədər ədəbi muhiddən kənar qaçmağa çalışmışam. Bəlkə də, buna görə taleyim mənə bölgədə qalmağı məsləhət bilib. Tədbirlər, təqdimatlar, yığıncaqlar enerjimi alır, yorur mənə. Bir müddət heç nə yazı bilmirəm. Mənimçün əsl yazıçı və ya şair, elə şair və yazıçılardan uzaq gəzən adamdı. Ədəbi aləmdə çoxlu dostum var. Ancaq nə gizlədim, onları da yığıncaq və tədbirlərdə deyil, hardasa, küçədəmi, məclisdəmi görəndə daha çox sevinirəm. Onlarla ədəbiyyatdan deyil, bəşəri problemlərdən, insanlığı və dünyamızı narahat eləyən məqamlardan danışanda daha çox təsirlənirəm.

3. Ən çox təsirləndiyim iki əsər olub: Viktor Hüqonun "Səfillər"i, Yusif Səmədoğlunun "Qətl günü" romanı. Ən dəhşətli hesab etdiyim əsər isə

Herman Hesse'nin "Yalquzaq" romanıdır. O əsəri oxuyandan sonra düz bir həftə yuxumu qarışdırdım.

4. Özünəməxsus mövzularım var. O mövzularda yaxşı, pis nələrsə cızmaqara eləmişəm. Məni ən çox narahat edən vətən mövzusu. Ona görə narahat edən deyirəm ki, bu mövzuda heç nə yazı bilmirəm. Düzdü, bəzi məqamlarda dolayısıyla bu mövzuya toxunmuşam, ancaq konkret nəşə yazmamışam. Baxmayaraq ki, vətənim başda olmaqla dünyanı dəlicəsinə sevirəm. Millətini başda olmaqla bütün insanlara sonsuz sevgim var. Di gəl, bu mövzuda yazmaq istədiklərimi qələmə ala bilmirəm. Vətən, millət mövzusunda yazmaq istəyəndə sadəcə gözlərim dolur, vəssalam.

5. Son iki ildə şeirlə paralel nəsr də yazıram. Bir neçə hekayəm, essem və üzərində çalışdığım bir povestim var. Deyim ki, heç bir janrda yazmaqda özümü rahat hiss etmirəm. Tam səmimi deyirəm, Markes demiş, yazı masasına oturmaq mənimçün dözülməz əzabdır. Bir balaca fərqləndirsək, esse yazmaq digər mövzularda yazmaqdan az da olsa daha rahatdı mənə.

6. Deyirlər, sözdə Tanrı qüdrəti var. Məncə, söz haqqında fikir səsləndirərkən daha çox irəli getmək olar. Sözü qanadları dünyadan da böyükdü. Bu gen dünyamızın səması sözü qanadlarını gərməsi üçün çox kiçikdi. Əgər sözü qanadlarında uçmaq şansım olsaydı, insan təxəyyülünün və düşüncəsinin qarşı tərəfinə keçərdim. Mənə bu dünyanın insanlarına qaralıq qalan məqamlar və dərk etməyi mətləblər hər zaman maraqlı gəlir. Bu, dünyanın ən təhlükəli istəyidir. Adam hissə qarılıb bu marağın ardınca getsə, özünü o biri dünyada tapa bilər. Ona görə də heç kimə mən düşən bu fikrə düşməyi arzulamıram.

7. Bilmirəm niyə, hər şeyin əvvəlli yox, sonu daha mənalı görünür mənə. Deməzdim ki, bu fikir yazar düşüncəmin məhsuludur, sadəcə insan xislətindən doğan bir şeydi. İnsan doğulduğundan çox ölümü haqqında düşünür. Ənənəmə sadıq qalaraq mənə həyatım haqqda yazacağım əsərin ilk cümləsi yox, son cümləsi daha çox maraqlandırır. Bir dəfə bu haqda təxmini fikir söyləmişəm. Yəqin ki, o əsərin sonluğu belə olacaq: "İnsan övladı hər zaman əzablarını unudub gülmək, şadlanmaq üçün bəhanə axtarır. Halbuki insan öz mənasız ömrünü ağlamağa, kədərlənməyə bəhanə axtarmaqla mə-

nalandırsaydı, dünyada əbədi xoşbəxtlik bərqərar olardı.”

8. Mənim bir essem var “Allahım” və ya “Salam, Allahım” orada bir fikir var: “Bu dünyada azadlıq deyə bir şey yoxdur, mənim azadlığım corabımı yırtıb çıxan baş barmağımdan ibarətdir”. Yazdıqlarım heç vaxt özümün xoşuma gəlməyib. Ancaq hərdən mənə elə gəlir ki, azadlıq haqqında ən yaxşı fikri elə mən demişəm.

9. Bu istəyimin qəribə bir tarixçəsi var. 2005-ci ildə “Ulduz”da şeirlərimin çap olunması istəyi ilə ilk dəfə Yazıçılar Birliyinə ayaq basmışam. Ancaq iş elə gətirdi ki, müəyyən səbəblərdən şeirlərimi çap etmədilər. O vaxt yaşım az idi və bunu böyük faciə hesab edirdim. Ürəyim qırıldı, bir də AYB-yə ayaq basmadım. Bir də yeddi il sonra, elə “Ulduz”da çap olunmaq üçün şeirlərimi aparanda AYB-yə getdim. İstəyim tam yeddi il sonra gerçəkləşdi. Zaman keçdikcə AYB-yə üzv oldum, Gənc Ədiblər Məktəbinin məzunu oldum, Prezident təqaüdünə layiq görüldüm. Ən əsas, özümə dəyərli qələm dostları tapdım. Bir sözlə, illər öncə məni AYB-dən uzaqlaşdıran “Ulduz” illər sonra məni yenidən o quruma bağladı.

DÜNYANIN ŞAİR TALEYİ

(esse)

Nə bizim era idi, nə də bizim eradan əvvəl. Nə keçmiş idi, nə bu gün, nə də gələcək. Dünyanın payız çağı idi. Qoca dünya əlində əsa, topal ayağını sürüyə-sürüyə, xəzəl tökülmüş meşədə gəzişirdi. Yerlə sürünən ağ saqqallı xəzəli süpürgə kimi qarşısına alıb aparır, ona yol açırdı. Sənəgir adamlar kimi arada tənənfəs olub xəzəlin üstünə uzanır, başını kəsilmiş palıd ağacının kötüyünə qoyub, göylərə baxırdı. Palıd kötüyü bir az edam kötüyünü xatırladırdı. Yer üzündəki bütün insanların qırıqlarını əllərinə yığmışdı. Çuxura düşmüş gözlərində göz yaşlarını qoyacaq yer qalmamışdı. Ayaqlarına və çiyinlərinə düşən ağırlıq qəddini əymişdi. Ürəyindən döyüntü əvəzinə ah-naləqarısq silah səsləri gəlirdi. Xəcalət və halal alın təri bir-birinə qarışır, axıb ağacları kəşilmiş meşəyə bənzəyən, çal saçları arasında itirdi. Meh belə əsmirdi, sanki Tanrı bir yarpağının belə yerini dəyişmək istəmirdi. Buludlar arabir boy

göstərən günəşi tələsik öpüb, harasa tələsirdi. Saralmış otların yanağına təzəcə doğulmuş yavru yağış damcıları düşmüşdü. Hardasa, uzaqlardan gələn qarğa səsləri bu hüznü musiqiyə ritm tuturdu.

Qoca dünya qırış tutmuş əllərini ağrıyan ürəyinə aparıb inildəyirdi. Hər dəfə əlini ürəyinə aparanda bir insan taleyinə toxunurdu barmaqları. Bu dəfə əlləri bir şair taleyinə toxundu. Əlləri ilq sudaymış kimi gülümsündü. Sonra sanki tikan batdı baş barmağına, sazaq kəsmiş əllərinə isti nəfəs dəydi. Bu qədər yaş vardı, ancaq müdrikliyi bunun ağrı, ya zövq olduğunu ayırd etməyə kifayət etmirdi. Görmək istədi şair taleyini. Ürəyindən şairin taleyini çıxarmaq öz ürəyini sinəsindən çıxarmaqdan çətin gəldi ona. İlk dəfəydi ki, qoca dünya Tanrıdan ürəyində daşdığı bir taleyin gözlərinə görünməsini diləyirdi. Dünya şairin taleyinə o qədər aludə olmuşdu ki, əvəzində gözlərini belə verməyə hazır idi. Tanrı dərgahı isə o qədər ali idi ki, orada dünyanın gözlərinə ehtiyac yox idi.

Qocanın istəyi gözündə qalmadı, şairin taleyi dünyanın gözlərinə çəkildi. Göz-gözə dayandılar, susdular... Dünyada elə bir dil yox idi ki, bu baxışları əvəz etsin. Şeir idi bu baxışlar. Misra idi gözlərini qırpmaları, heca idi udqunmaları. Söz idi bu görüş. Nə şair taleyi dünyanın ürəyinə qayıtmaq istəyirdi, nə də dünya onu ürəyinə qaytarmaq istəyirdi. Ancaq ürəyindəki ağrılar daha da şiddətlənmişdi, çökürdü ürəyi. Dünya indi başa düşdü ki, niyə şairin taleyinin çiyinləri qabar bağlıyır? İndi başa düşdü ki, niyə Tanrı ürəyindəkiləri gözlərinə göstərmirmiş.

Dünya təzim edirmiş kimi ağır-ağır qulaqlarını şairin taleyinə söykədi. Şairin taleyindən xırıltılı səs gəlirdi. Orada, hardasa uzaqlarda, boynu edam kötüyündə, əlləri bağlı, gözüyaşlı bir şair deyirdi: “Bəli, bu mənim yalanımdır! Dinləyin mənim bu yalanımı! Unutmayın ki, bu yalan həqiqətlər atılmış bir tarlada bitmiş yalandır. Unutmayın ki, düşündürən yalan, ruhdan salan həqiqətdən daha üstündür. İzn verin, keçim gedim. Məni tanıdınızsa, tanımamazlığa vurun, gördünüzsə, görməməzliyə vurun. Gedəcəyim yerə çatmaq üçün ölümü belə görməməzliyə vurmağa hazırım. Məni qovub, qəbrə qısnamayın. Mən gecəmi gündüzümə qatıb alaqlaranlıq bir yolla üzüyuxarı

gedirəm. Yatarkən belə dünyadan yıxılmayım deyə, kürəyimi divara söykəyib yatıram. Mən gecə rəngli mürəkkəblə aydın səhərləri yazan şairəm. Bunu birdəfəlik bilin, şairlər gecə oğruları deyil, gecə doğrularıdır...

Mən dünyaya mümkün qədər gec gəlmişəm, mümkün qədər gec getməliyəm. Sizin kimi bu dünyanın sarvanı olmaqdan, mənim kimi bir tərkidünya çaparı tərkində oturmaq daha şərəflidir. Eşidirsənmi, ey öz bətnində gəzdirdiyi övladının üzünü görməyən insan, mən dünyanın sonuncu adamını görməyə gedirəm. Mənəm dünyanın ilk insanından sonuncu adamına söz aparən adam. Mənəm bu yumru dünyanın əv-vəlindən sonuna vətər çəkən. Kəsməyin yolunu, kəsməyin bu dünyanın vətərini; ayırmayın bu dünyanın ətini sümüyündən.

Mən dünyanın sonuncu adamına doğulmağın nə olduğunu başa sala bilməyib, ölümü öyrətməyə gedirəm. Heç bilirsinizmi, dünyanın sonuncu adamı necə olacaq? O özündən başqa heç kimi görməyəcək, özünü belə. Yıxılında onu insan əli qaldırmayacaq, insan qəbirlərindən tutub qalxacaq. Dizini daşa vuranda canına çökən ağrıya könül oxşayan bir daşa vurularkən ruhuna çökən sevginin fərqi bilməyəcək. Hər şey qaydasında ikən, qadına bənzər nəyinsə çatışmadığını dərk edib: “Su”, - deyəcək. Bir alma ağacının altında çürümüş alma ilə dolu gölməçənin qıvcırmış suyundan içib sərxoş olacaq və dünyadan qovulacaq. Dünyada heç kim qalmayacaq. Mən o sonuncu insanı onun arxasınca övladı və valideyni kimi ağlamağa gedirəm. Öldürməyin məni, ey öləcəklər! Öldürməyin dünyanın bətnini!”

Şairin ülgüc kimi iti sözlərinə cəlladın küt baltası nöqtə qoydu. Onun taleyi dünyanın qırıqlarının arasında gözdən itib qeyb oldu. Qəzəblənmiş Tanrı bir göz qırpımında dünyanın alın yazısını dəyişdi. Hər dəliyi bir ruhyüklü İsrail surunun dəhşətli səsi dünyanın qulaqlarını batırdı. Qoca dünya huşunu itirib üzü üstə yıxıldı, qalan ömrü xəzəlin üstünə dağıldı. Dünyanın sonuncu adamı ölür doğuldu. Yer-göy bir-birinə qarışdı. Şairin edamını izləyən adamlar həyəcanla qışqırdılar:

- QIYAMƏT...

Vüsal QASIMOV

1. Vüsal Qasımov. Sadəcə olaraq Vüsal. Şəki rayon Oxud kəndində anadan olan, kənd həyatında yetişib böyüyən Vüsal.

2. Bölgələr, təəssüf ki, ədəbi mühitdən bir az uzaq düşüb. Ədəbi proseslər, demək olar ki, mərkəzdə cərəyan edir. Ancaq “bölgələrdə ədəbi mühit tamamilə ölüb” demək də düzgün olmazdı, əlbəttə. Yenə də əli qələm tutan, sözünü deməyi bacaranlarımız var. Şəki, bilirsiniz, ədəbi mühitdə hər zaman sözünü demiş yerdir. Hətta 60-80-ci illərdə Azərbaycan ziyalılarının böyük əksəriyyətini elə həmyerlilərimiz təşkil edirdi.

Ədəbi mühitin içində olmağa çalışıram. Ədəbiyyatla, kitabla bağlı təşkil edilmiş tədbirlərdə iştirak etməyə çalışıram.

3. Belə əsərlər çoxdur. Hətta olub ki, axşamı gözləmişəm ki, evə gedim və həmin əsəri oxuyum. Bəzən elə olur ki, bir müddət sonra artıq sən sən olmaqdan çıxırsan. Yazıcının yaratdığı obrazla bütünləşirsən. Onun hiss etdiklərini hiss edirsən, onunla yaşayırsan. Düzdür, belə əsərlər azdır, amma var. Dostoyevskinin “Alçaldılmış və təhqir edilmiş insanlar”, Elif Şafağın “İsgəndər”, Corc Oruelin “1984” əsərlərini misal gətirmək olar.

4. Daha çox günümüzün problemlərini canlandıran əsərlər yazmaq lazımdır. Əlbəttə ki, yazıçı və ya şair xəyallarını kağıza tökəcək, amma bu günə işıq tutacaq əsərlərə yer vermək lazımdır.

Gənclərimiz ədəbiyyatımızı bir o qədər oxumur, daha çox xarici ədəbiyyata üstünlük

verirlər. Bəli, razıyam ki, Sovet ədəbiyyatı sərhədləndirilmiş ədəbiyyat idi. Orda dəmirdən, traktordan, pambıqdan yazmalı idilər. İnsan azadlığından, insan kimi yaşamağın nə demək olduğundan yazma bilmirdilər. Mən də bayaq xarici ədəbiyyatdan misallar çəkdim. Səbəbi bu idi ki, oxuyuruqsa, faydalı olacaq əsərləri oxuyaq.

5. Daha çox hekayə yazıram. Amma özüm roman oxumağa üstünlük verirəm. Bəlkə, mən də nə vaxtsa roman yazacam. Hekayə isə işin ilk mərhələsidir mənim üçün. Bəzən hisslərimi şeirlə də ifadə etməyə çalışıram.

6. Sözü götürəcəyi son nöqtəyə qədər. Söz elə bir qüvvədir ki, o, insanı ən ucalara qaldırır. Əsas doğru sözü doğru yerdə istifadə etməkdir.

7. Böyük bir mütəfəkkir bir zaman bu suala belə cavab vermişdi: "...və insan aldı". Yəqin ki, mən də belə ad seçərdim.

8. Azadlıq mənim üçün bir arzudur. Çatmaq istədikcə daha çox çalışmalı olursan. Əziyyət çəkdiyən şey isə daha dəyərli olur.

9. Əlbəttə, olub. Amma qismət indiyəymiş.

TƏNHALIĞIN GÖZ YAŞLARI

Əlindəki siqaretindən bir nəfəs də çəkib bərk-bərk öskürdü.

- Zəhrimara qalsın. Buna hardan dadandıq axı? Belə getsə, axırıma çıxacaq. Kənara atdığı siqaret kötüyü hələ də tüstülənirdi. Havanın istisindən qurumuş sarı otun arasından sısqa-sısqa tüstülənən siqaret kötüyü otları da yandırdı. Onda hiss etdi ki, bu günə qədər siqaret onu nə hallara salıb.

Tut ağacının altında illər əvvəl kəsilmiş palıdın kötüyündə oturub ayaqlarını qabağa uzatmışdı. Əlindən çomağını əskik etməzdi. Elə indi də əlindəki çomağı ilə yerdəki otların dibini eşirdi. Bəzən də başını yuxarı qaldırır dərinə köks ötürürdü. Babadan qalma evin həyətidəki tut ağacının dibindəki baltanı diqqətlə süzdü. Xatırlayırdı, illər əvvəl atası onunla ağac kəsər, qışa odun tədarük görərdi. Uşaqlıq illərinin həyəcanını hiss etdi bir anlığa. Bu tut ağacından az yıxılmamışdı. Hər dəfə də bir daha ağaca dırmaşmayacağına söz vermişdi, amma sözünü tuta bilməmişdi. Sanki ağac onu özünə çəkirdi. Nə

isə gözə görünməyən bir qüvvə onu vadar edirdi ki, gəlib çıxsın ağaca. Elə indi də bu ağac onun üçün dəyərli idi. Düzdür, bəzən övladları zarafata salıb gülürdülər, amma bu ağacla onun arasında mənəvi bağ vardı. Hər dəfə də uşaqlarına hiss etdirməsə də, onların belə hərəkətləri ona yer edərdi. Amma dinməzdi. "Qocalıb artıq, hər şeydən şikayət edir"- demələrindən qorxurdu.

Tula başını qaldırıb sahibinin üzünə baxdı. Elə bil qocanın ürəyindən keçənləri hiss edirdi. Az müddət deyil, yeddi il idi ki, Tula onun həyatında idi. Dağa da gedəndə, bağa da gedəndə sahibinin arxasına düşüb quyruğunu bura-bura gedərdi. Heç bir dəfə də yolun uzaqlığından, aclıqdan, susuzluqdan, günün istisindən şikayət etməzdi. Hava necə olur-olsun, günün hansı vaxtı olur-olsun, sahibinin yanında olmaqdan həzz alardı.

Üzünü Tulaya çevirdi.

- Sən də mənimlə eyni fikirdəsən deyəsən. Zalım oğlu, elə baxırsan ki, elə bil məni başa düşürsən - yenə dərinə köks ötürüb - əslində, elə məni bircə sən başa düşürsən. Rəhmətliyin ölümündən sonra hər şey dəyişdi mənim üçün. İki qız köçürdüm. Qanad açıb uçdular, öz yuvalarını qurdular. Böyük oğlum kor gülləyə tuş gəldi. Balacada kə belə...

Gözlərindən səssiz süzülən yaş qırıqların arası ilə süzülüb qocanın yanaqlarını sıgallayırdı sanki. Bir insanın bu qədər yük altında qalması həm də bu yaşda ikən, qayğıya, sevgiyə ehtiyacı olan bir vaxtda təkbaşına qalmağı çox ağır idi. Qızları həftədə, bəzən də ayda bir-iki dəfə gəlib ev-eşiyi yığışdırar, yemək hazırlayırdılar. Nəvələrinin sevinci ilə bir neçə saatlığa da olsa dərdlərini unudar, amma yenə də könlü buna razı olmazdı. Hər dəfə "- Ay bala, sizin öz ailəniz var, öz işləriniz başınızdan aşır, gedin ailənizə, balalarınıza vaxtınızı ayırın. Mən özüm öz çarəmə baxaram. Məndən sarı nigaran qalmayın", - deyərdi. Dili deyərdi, amma ürəyi tənhalıqdan bəzən yanıb qovrulardı.

Böyük oğlu sağ olsaydı, bəlkə, əlindən tutar, bu ahıl yaşında onu bunca əziyyətdən xilas edərdi. Balaca oğlu isə... Üç gün idi ki, yenə evə gəlmirdi. Artıq onun bu hərəkətlərinə öyrəşmişdi, bilirdi ki, ya başı bir bəlaya düşüb, ya da hardasa kefini çəkir. Bəzən oturub fikirləşərdi ki, görəsən, evin sonbeşiyinə tərbiyə verəndə harda səhv edib. Bu

günə qədər qapısından haram tikə içəri keçirməmişdi, amma sonbeşiyi haramzadanın biri idi. Əlindən, dilindən heç kəsə xeyir gəlməzdi. Qohum-qonşular övladlarını onunla dostluq, yaxınlıq etməyə qoymazdılar. Hamısı da haqlı idilər. Ancaq yenə də ata ürəyi idi. Bilmədən, istəmədən qırılırdı, inciyirdi.

- Rəhmətliyə çox deyirdim ki, ay arvad, bu gədəni bu qədər erköyün böyütmək olmaz. Sabah biz qocalıb əldən düşəndə evin balacasının umuduna qalacağıq. İndidən sən onu tənbel eləmə. Dinləmədi məni atası rəhmətlik. Elə hey özüm deyib, özüm eşitdim. Heç olmasa rəhmətlik sağ olsaydı, bir babat təskinlik tapıb dolanardıq. Sonra nə isə fikirləşib - Allah bilən məsləhətədi, amma Şəhriyarı bu vəziyyətdə görsəydi, ürəyi tab gətirməzdi.

Əllərini dizlərinə söykəyib ayağa qalxdı. Sonra əllərini belinə qoyub arxaya qanrılıb qəddini düzəlmək istədi. Ancaq nə qədd qalmışdı, nə də ki qamət. Cavanlığı - vurub yıxan, bağırıb-çağırın dövrü ötmüşdü. Dəmir daravaza cırıltıyla açıldı. Oğlu idi. Qoca incikliyi gizlədib - "xoş gördük, oğul, necəsən?" - dedi.

- Yorğunam, ata.

Ayaq üstə güc bəla ilə dayanırdı. Üstü başı toztorpaq içindəydi. Yaşından on yaş böyük görənirdi. Saçı-saqqalı bir-birinə qarışmışdı, yeri-yerəkən ayaqları titrəyirdi.

- Yenə içmişən, bala? Neçə dəfə dedim axı, içmə o zəhrimarı. Axırına çıxacaq bir gün. Yazıqsan, bala, mənə yazığın gəlmir, özünə yazığın gəlsin. Heç qoca atanın xətri yoxdur yanında? Bu gün-sabah mən də ölüb gedəsiyəm, bu ev-əşiyə kim baxacaq, ay oğul. Ata yadigarını kim qoruyacaq, ata ocağını işıqsızlıq qoyacaqsan? Bala, mənim gorumu söydürmə. Deməsinlər ki, yaxşı kişi olsaydı, belə oğul böyütməzdi.

Ayaqlarını sürüyərək oğlunun arxasınca yuxarı qalxdı. Atasından qalan taxta pilləkənləri qurd yemişdi. Üzərinə basdıqca qıcırdayırdı. Ancaq öyrəşmişdi buna. Keçib yoldaşından yadigar qalan yaşıl üzlü döşəkəsinə oturub ayaqlarını qabağa uzatdı. Gözlərini oğlunun gözlərinə dikib ona baxırdı. İllərin çətinliyinin, çəkdiyi əzabların üzündə buraxdığı izlər də Şəhriyar üçün önəmsiz idi.

- Ata, bilirsən niyə gəlmişəm bura?

- Niyə gəlməyən əsas deyil ki, bala, bura sənənin evindir, day onu da mənə deməyəsən ki.

Ancaq hiss edirdi ki, oğlunun cümləsində nə isə həsrət, ayrılıq qoxusu hiss olunur. Ancaq son cümləsində bunu gizlədərək, daha doğrusu, bəlkə də, elə olmadığına özünü inandıraraq demişdi.

- Can bala, yıxıl yat bir az. Əldən-ayaqdan düşmüşsən.

- Yox, ata, mən qalmaqam, getməliyəm. Amma getməmişdən əvvəl mənə pul lazımdır.

Kişi başını aşağı salıb:

Nə qədər? - soruşdu.

Pul, var-dövlət söhbəti düşəndə həmişə övladlarını firavan yaşada bilmədiyinə görə, hər istədiklərini ala bilmədiyinə görə utanırdı.

- Çox lazımdır, ata. Həm də lap çox. Yaman yerdə axşamlaşmam. Bəlkə də, bir daha məni görməzsən.

- Nə danışsan, bala, necə yeni görməzsən. Bu yaşında nə edərəm tək-tənha. Bəs mənim evimin ocağını kim yandıracaq. Bir gün ölüb qalacam, heç kəsin xəbəri olmayacaq. Bir quru qəbrim də olmasın deyirsən, bala?

- Ata, mənim qulaq asacaq, dərd bölüşdürəcək vaxtım yoxdu. Sənə deyirəm pul lazımdır. Son cümləni deyəndə hiddətindən səsinə qaldırmışdı. Qoca atasına bir az da olsa yazığı gəlmirdi. Gözləri mənasız, baxışları quru və soyuq idi. Bu ölmüş insanlığın əlaməti idi. Qoca ilk dəfə idi qorxu hiss etmişdi. Həm də elə belə yox, öz oğlundan qorxmışdı. Əlləri əsə-əsə ayağa qalxdı. Döşək-çələrin arasından köhnə dəsmalı alıb açdı. İçindəki pullara bir müddət baxıb oğluna uzatdı.

- Kəfən pulumdur. Saxlamışdım ki, öləndə heç kəsə yük olmayım. Heç nə olmaz. Kimin ölüsü yerdə qalıb ki, məni də kimsə götürəcək.

Şəhriyar pulu atasından alıb sürətlə pilləkənləri endi, dəmir darvazadan çıxacaqdı ki, ayaq saxlayıb geri boylandı. Qoca atası onun arxasınca baxırdı. Baxışları sanki yalvarırdı oğluna:

- Məni tək qoyub getmə. Körpə uşaq kimi əllərini uzadıb balasının arxasıya qaçmaq, ona körpə uşaq kimi sarılmaq istəyirdi. Ancaq oğlu qapıdan çıxmışdı. Üzünü yana çevirdi. Tula diqqətlə sahibinə baxırdı.

Dərindən ah çəkib: "Gəl, mənim sadıq yoldaşım, gəl gedək" - dedi. İt səssiz- səmirsiz sahibinin əmrinə tabe olub onun arxasınca gedirdi. O an ağına qəribə fikir gəlmişdi. İndiyə qədər övladına öyrədə bilmədiklərini Tula çoxdan öyrənmişdi. Artıq onun fikrində Tula, sadəcə it deyildi, fərsiz oğuldan daha dəyərlidi...

CƏLİL CAVANŞİR

9 sualı ümumiləşdirib bir cavab verməyi qərara aldım:

Düşünürəm ki, Cəlil Cavanşir imzasının geniş təqdimata ehtiyacı yoxdur. Kitab oxuyan, ədəbiyyatla maraqlanan insanlar, oxucular Cəlil Cavanşir imzasıyla tanışdır. 3 şeir, 4 nəsr kitabının müəllifiyəm. Eyni zamanda Azərbaycan dilinə tərcümə etdiyim 10 kitab yüksək tirajla çap olunub. Kitablaram haqqında 100-dən artıq yazı yazılıb. Nitsşe, Freyd, Bernhard Şlink, Artur Konan Doyl, Borxes, Borxert, Hesse, Erix Frid, Vusat O. Bener kimi müəlliflərin əsərlərini dilimizə tərcümə etmişəm. Beş ildir ki, ölkənin ən çox tirajlı qəzetlərində və ən populyar prestijli ədəbiyyat saytlarında köşə yazılarım dərc olunur. Ədəbi mühitdə kifayət qədər tanınan iki tanınmış nəşriyyatda redaktor kimi çalışmışam. İştirak etdiyim televiziya proqramlarını, oxucularla keçirdiyim görüşləri, aldığım oxucu məktublarını da bu sadaladıqlarıma əlavə etsəm, tanınmış imza olduğumu cəsarətlə deyə bilərəm. İmzam həm ədəbi mühit, həm də oxucular üçün tanışdır.

Təxminən 6-7 ay olar ki, işlərimlə bağlı Bakıdan doğduğum rayona, Oğuz köçmüşəm. Slavyan Universitetinin Yaradıcılıq fakültəsinin Oğuz filialına rəhbərlik edirəm. Həm işim, həm də fəaliyyətim paytaxtla, ədəbi mühitlə bağlıdır. Bölgələrimizdən ədəbi mühit, demək olar ki, görünmür. Ədəbiyyatla maraqlanmayan insanlar belə bir mühitin varlığından, demək olar ki, xəbərsizdirlər. Bölgə insana yaşamaq, dolanımaq, daha pisi - yaşamaq mücadiləsi verir. Bölgə insanı

üçün ədəbiyyat yox, televiziya şouları, seriallar daha maraqlıdır. Hər rayonda ədəbiyyata marağı olan insanların sayı, iki əlin barmaqlarının sayını keçmir. Mənim üçün ədəbi mühit bəzən yersiz qalmaqların baş verdiyi, bir dəstə nikbin adamın macərələrindən ibarət bir mühitdir. Son vaxtlar ədəbi mühitlə bağlı nisbətən nikbin notlarda düşünürəm. Yəqin, Bakıdan uzaqda olduğum və sosial şəbəkələri izləmədiyim üçün bu nəticəyə gəlmişəm. Son müşahidələrimdən belə nəticəyə gəlmişəm ki, ədəbiyyatımız mənasız çəkişmələri bir kənara qoyub, ortaya keyfiyyətli əsərlər qoymaq mərhələsinə keçib. Artıq şəxslər yox, əsərlər, yazılanlar, ədəbi fikirlər, ədəbiyyat naminə görülən işlər müzakirə edilir. Əslində, bu prosesin rüşeymləri çoxdan görünsə də, mənasız eqolar, lazımsız iddialar, nə istədiyini bilməyən ədəbi simalar buna imkan vermirdi. Son bir neçə ayda oxuduğum ədəbi nümunələr həqiqətən ədəbiyyatımızın gələcəyi ilə bağlı fikirlərimi xeyli dəyişdi. Kamal Abdullanın, Şərif Ağayarın, Mirmehdi Ağaoğlunun, Əkrəm Əylislinin, Qan Turalının, Nahidin, Cavid Zeynallının, Ömər Xəyyamın son hekayələri, Əziz Rzadə, Mirmehdi Ağaoğlunun, Şərif Ağayarın son romanları, Şəhriyar del Geraninin, Fərid Hüseynin son şeirləri, Kənan Hacınin, İkinci Mahmudun, Tehran Əlişanoğlunun, Sahilə İbrahimovanın, Xalid Kazımlının və Səlim Babullaoglunun son yazıları, Seyfəddin Hüseynlinin və Qismətin çap olunmuş son tərcümələri, Nadir Qocabəylinin müjdəsini verdiyi tərcümələr, Cavanşir Yusiflinin son müsahibələri, ədəbi dərgilərin yeni keyfiyyət mərhələsinə adlanması ədəbi mənzərəni xeyli dəyişdi. Qalmaqları, çəkişmələri ilə qınaq obyektinə olan ədəbi mühitimiz artıq yaradıcı qaynarlığı ilə seçilməyə başlayıb. Ədəbiyyat adamları - yazıçılar, şairlər, tənqidçilər polemikaları çayxana, içki məclisi, "söz atma" səviyyəsindən yazı müstəvisinə çəkməyi bacarıbsa, bunu böyük uğur hesab etmək olar. Eyni zamanda artıq yazıçılarımız "filan mövzuda yazmağı düşünürəm" anonsunu vermir, ortaya yeni əsərlər qoyur. Könül istərdi ki, mühitimiz daha qaynar, daha polemik, daha sağlam və daha uğurlu olsun. Məncə, qeyd etdiyim məqamların üstündən sakitcə keçmək, gözlə görülən uğurları oxucuların nəzərinə çatdırmamaq insafsızlıq olardı. İnanıram

ki, bu uğurlar davamlı olacaq. Ədəbiyyatdakı canlanmanın ictimai fikrimizə də təsir edəcəyini, sağlam cəmiyyətin formalaşmasına böyük kömək edəcəyini düşünürəm. Sözsüz ki, mənim qeyd etdiklərim müşahidə edə bildiklərimdir. İnanıram ki, artıq ədəbiyyatımız haqqında pozitiv danışımağın məqamı, vaxtıdır. Ədəbi mühitin yeganə problemi regionlara kifayət qədər çıxış əldə edə bilməməsidir. Amma ümid edək ki, bu da öz həllini tapacaq.

Uzun müddət təsirindən çıxma bilmədiyim müəlliflər zaman-zaman dəyişir. Yeniyetməlik dövründə Harriyet Biçer Stounun “Tom dayının daxması” məni çox təsirləndirmişdi. Daha sonra Drayzerin, Tolstoyun və Dostoyevskinin romanları, Mopassanın, Çexovun hekayələri, Merimenin novellaları məni uzun müddət təsirində saxladı. Son illərdə isə uzun müddət bir əsərin təsirində qala bilmirəm. Ayda təxminən 1820 yeni kitab oxuyuram və bir kitabın hisslərimə hökmranlıq etməsi uzağı bir gün çəkir.

Yazıçı kimi daha çox sadə, sıradan insanların taleyi məni daha çox düşündürür. Tarixi proseslər, kiçik xalqlar, qeyri-adi dini cərəyanlar da maraqlıdır. Hazırda üzərində işlədiyim roman sadə, iddiasız əyalət insanların yaşantılarını əks etdirir. İnsan psixologiyasının mürəkkəbliyi və xüsusən qadın xəyanəti mənim üçün maraqlıdır.

Bütün janrlar mənim üçün eyni dərəcədə yaxındır. Ümumiyyətlə, bir mövzunu işləməyə başlayanda onun hekayə və yaxud roman olacağını düşünürəm. Yazı, yazının ovqatı hara qədər aparsa, gedirəm. Bəzən yazdığım mövzuları yarımçıq saxlamaq “xəstəliyim” var. Bəzən yazdığım mövzunu yarımçıq saxlayıb, tamam başqa bir mövzunu işləyə bilərəm. Mənim üçün əsas olan hər gün yazı stolumun arxasında əyləşməkdir, digər məsələləri ovqatım və enerjimi diktə edir.

Artıq ədəbiyyatla bağlı düşüncələrim olduqca rasionaldır. “Sözün qanadlarında uçmaq” şablonu məni sadəcə əyləndirir, güldürür. Yazmaq istədiyim bir neçə roman var, onları yazmağı hədəfləyirəm. Kim sözün qanadlarında uçursa, uçsun. Mən məqsədyönlü şəkildə hədəflərimə doğru addımlayıram. Müəyyən dönəm bu addımlamaq yox, sürünmək hesab oluna bilər. Amma hədəfim, istədiklərimi yazmaqdır. Sözlə uçmaq isə mənlilik deyil.

Öz həyatından roman yazsaydın, adını nə qoyardın və o romanı hansı cümləylə başlardın?

Çap olunmuş hər iki romanımda avtobioqrafik elementlər var. Amma bütün həyatımı əhatə edən bir roman yazmaq istəməzdim. Arxada qoyduğum illəri o qədər dolu yaşamışam ki, hər macəramdan bir roman, bir hekayə çıxara bilərəm. Amma əminəm ki, heç vaxt həyatımla bağlı roman yazmayacağam və onu başlamaq üçün ilk cümlə qurmayacağam.

Bütün fiziki və mənəvi tələbatlardan azad olmaq. Qıyası, azadlıq - ölümdür. Ya da ölüm mənim üçün azadlıqdır. Ümumiyyətlə, insanın azadlıq haqqında danışıması, düşünməsi gəlməlidir. Son günə qədər qollarımızda qandal var. Bu qandal bizim hisslərimiz, istəklərimiz, sevdiklərimiz, qorxuqlarımız, utandıqlarımız, darıxdıqlarımızdır. Mütləq azadlıq yoxdur, ya da mümkün deyil. Ona görə bu mənim üçün həlli olmayan fəlsəfi problemdir. Azadlıq - mümkün olmayan şeylər haqqında danışımaqdır.

“Ulduz”da ilk dəfə 2007, ya da 2008-ci ildə şeirlərim çap olunub. 4-5 il əvvəl isə şeirlərim haqqında yazılmış yazı çap olunub. Bu ilin əvvəlində isə dostum Qulu Ağsəs “Ulduz”da şeirlərimi və “Özümlə söhbətim”i dərc edib. Mənim üçün hansısa dərgidə, qəzətdə, saytda çap olunmaq heç vaxt əlçatmaz görünməyib. Düşünürəm ki, istədiyim vaxt, istənilən jurnalda, dərgidə, almanaxda çap oluna bilərəm. Çap edənlər də, etməyənlər də sağ olsunlar. Son bir ildə “Ulduz”un kifayət qədər maraqlı və rəngarəng nəşr olunması böyük hadisədir. Qulu Ağsəsin gördüyü işləri çox yüksək qiymətləndirirəm. “Ulduz”a və onun zəhmətkeş kollektivinə təşəkkür edirəm.

“YARIMÇIQ HEKAYƏ”

... - Gedəcəm. - Bu gün get, indi get. - İndi? - İndi! - Səninçün nə fərqi? Ya indi, ya sonra? - Bu şəhər boş qalacaqsa, indi qalsın... Feysbukda belə bir dioloqumuz olmuşdu. Bilirəm, indi çoxunuz inanmayacaqsınız, amma, vallah necə var, elə yazıram. ...İnanın ki, belə də yazmışdı: “Sən getsən, bu şəhər boş qalacaq”. İndi də bu sözü xatırlayanda birtəhər oluram. Elə bilirəm ki, mən kəndə köçəndən o böyüklükdə səslə-küylü şəhər bomboş qalıb. Düz deyirəm, vallah, o, məni buna

inandırılmışdı. O gün özümü çox əhəmiyyətli bir adam hesab etmişdim. Az qala bütün şəhərə car çəkmək istəyirdim ki, baxın ha, o qadın deyir, mən getsəm, sizin şəhəriniz boş qalacaq. Vallah, inanmışdım. İnanmışdım ki, mən onun həyatında ən önəmli kişiyəm. Ərindən də, qardaşından da, atasından da önəmli saymışdım özümü. Əvvəlcə yuxusuna girmişdim, özü belə yazmışdı. Özümün də xəbərilmədən onun yuxusuna girəndə mən şəhərdə, o isə kənddə yaşayırdı (deyərsən, kənddə yaşayanlara şəhərdəki həyat və feysbukdakı adamlar əlçatmaz görünür). İnanmayacaqsınız, indi də o, mənim yuxuma girir. Axı mən indi kənddə yaşayıram. Hə, onu deyirdim axı, yuxusuna girmişdim onun. Sonra o, mənə bunu yazanda gülmüşdüm. Qərribə gəlmişdi mənə. Adam inanmır axı gözəl qadınların yuxusuna köntöy, çirkin kişilərin girməsinə. Bax, yenə inanmırsınız. Vicdan haqqı, özü mənə yazdı ki, yuxuma girmisən. Söz tapmadım. Adam belə anlarda həqiqətən söz-zad tapmır. Qalırın matməttəl. Nə deyərsən? Bu sir-sifətlə kiminsə yuxusuna girmək yaxşı əlamət deyil. Bəlkə, qorxub? Ya da diksindiği üçün yazıb? Nə bilim, adətən gözəl qadınlar çirkin, kasıb kişilərə yazmır axı... İnsandı da. Daha doğrusu, qadındı. Həm də gözəl qadındı. Şişirtmirəm, həqiqətən çox gözəldi. Yanağındakı qəmzələr də gözəldi, gözləri də həyat dolu, işıqlı. Bədəni də incə, döşləri dik, dodaqları dolğun... Hə, üstəgəl sevimlidir. Yəni, belə deyim, alışdığım qadınlardan deyil. İndi də mənim alışdığım qadınlar haqqında danışmalıyam, amma danışmıram. Onlardan danışmayacam. Çünki ondan danışmağa başlayanda bütün qadınlar yadımdan çıxır. Unuduram bütün qadınları. Hə, hamını unutdurmağı bacarır. Yaşadığım bütün macərələr, sevişdiyim bütün qadınlar yadımdan çıxır. ...İlk dəfə yuxu söhbətindən üç il sonra şəhərdə rastlaşdıq. Artıq şəhərə köçmüşdü, yəni ikimiz də şəhərdə yaşayırdıq. Daha yuxusuna girmirdim, deyərsən. Çoxdan axtardığım kitabı - Drayzerin "Dahi" romanının köhnə əlifbada çap olunmuş nəşrini gətirmişdi. Köhnə əlifbada çap olunan kitabları sevirəm. Səhifələri saralmış kitablarda qərribə, izah olunmaz enerji olur. Bir də görürsən, maraqla oxuduğun kitabın arasından saralmış sevgi məktubu düşdü. Ya da ilk səhifələrdə kiməsə həsr olunmuş maraqlı cümlələr... Onu deyirdim axı, ilk dəfə o məni yuxuda

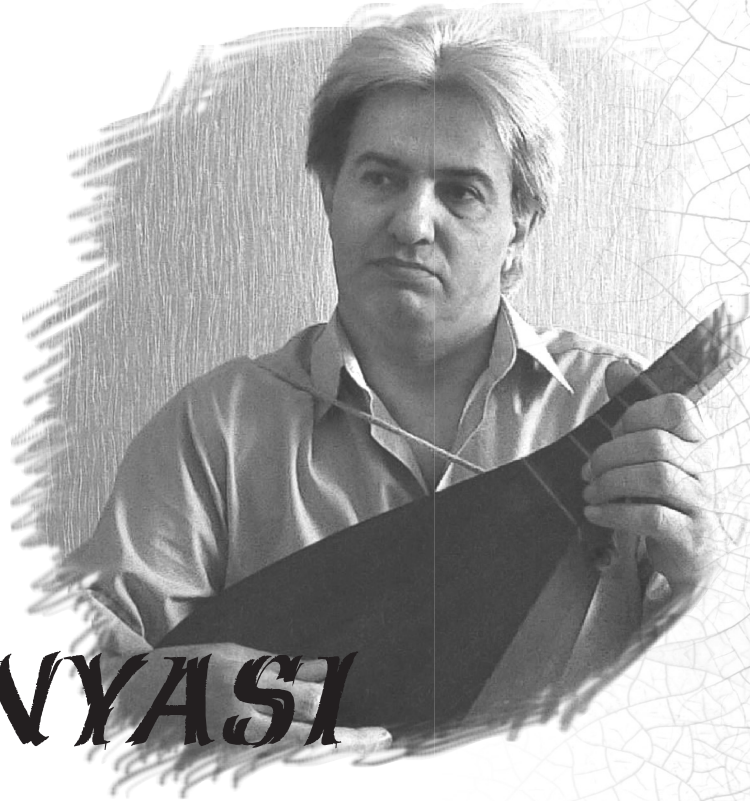
görmüşdü, mən də onu iş yerimdə. Əlində kitab dəhlizdə məni gözləyirdi. Çıxdım, salamlaşdıq. Sonra bir-birimizə kitab hədiyyə etdik. Üzünə diqqətlə baxdım, həqiqətən də tərif etdiyim qədər sevimliydi. Rəsmlərdə gördüyüm qadından daha gözəl, daha yaraşılıydı. İlk baxışdan onu dəli kimi sevdim. Hərdən belə də olur, insan qəfildən birinə aşiq olur. İnsan birini nə üçün sevir? Dünyada sadəcə bir qadına aşiq olmaq, qəlbimizdə sadəcə bir arzu yaşatmaq, dodaqlarımızda, sadəcə bir adı yaşatmaq qərribə hissdır. Dua kimi adını vird edirdim və yorulmurdu. Sizə bunu izah etməkdə acizəm, üzrlü sayın. Qərribə hekayəsi vardı onun. Tələbəklik illərində sevdiyi oğlan onu tərk edəndə hamiləmiş. Sonra yaxın dostu onu düşdüyü ümitsiz vəziyyətdən çıxarmaq üçün elçi göndərmiş nişan taxmış. Dostu ona aşiq olduğundan sonra işlər cığırından çıxmağa başlayıb. Sonra arzu olunmaz hamiləlikdən qurtulmaq üçün mənim doğduğum rayona üz tutubmuş. Abort edəcək həkim də ona əxlaqsız təklif edib. Dünyası yıxılıbmış, özü belə deyirdi. Yaşadıqlarından sarsılıbmış. Nə etdiyini bilmirmiş zavallı qızçıqaz. Əvvəlcə nişanı qaytarıb, sonra isə qardaşının dostu ilə evlənib. Bu daha kədərli əhvalatdır. Evlilikləri də xoşbəxt deyildi. Övladları olsa da, daim ərinin lüzumsuz qısqançlığından əziyyət çəkirdi. Üstəlik dərslər dediyi bir şagirdi eşq elan etmişdi. Hə, bir də köhnə tələbə yoldaşlarından biri də sevirmiş onu. Məni tanıdığını tələbə yoldaşına deyəndə daha bir qısqançlıq çıxıb ortaliğa. Tələbə yoldaşı da onu mənə qısqanırmış. Nə qədər gülməli olsa da, başqasının qadınını qısqanan gerizəkəllilərlə eyni cəmiyyətdə yaşayırdı. Bir də ilk sevgilisi ara-sıra yazırmış. Əslində, onu sevməyim üçün danışdığı kədərli əhvalatlar kifayət edirdi. Belə adamam mən də. Xoşbəxt adamları sevməyə nə var? ...Son vaxtlar eyni şəhərdə yaşasaq da, yuxusuna girirdim.

Özü yazmışdı mənə. Əriylə sevişəndə də qorxurmuş ki, birdən mənim adıma çəkər. Hələ yazmışdı ki, sənə dəlicəsinə aşiqəm, dəlicəsinə sevirəm. Bir-birimizə dəlicəsinə aşiq olduğumuzu yazırdıq, amma ağıllıcasına bir-birimizdən uzaq durmağı da bacarırdıq. Mən ona "sevimlim", o da mənə "sevgilim" deyirdi. Biz feysbukda, yəni virtual aləmdə xoşbəxt idik. Elə ona görə də bu hekayəni burada tamamlayıram. Hamınız elə düşünün ki, biz yenə də xoşbəxtik...

Nəsir ƏHMƏDLİ

ELMAN TOVUZUN

SÖZ DÜNYASI

Bəzən Tanrının elədiklərini düzgün anlamırıq, verdiyi bir neməti geri alanda bunu ədalətsizlik kimi dəyərləndirib gileyənirik. Fərqi nə varmırıq ki, O, bu gün aldığı sabah başqa bir biçimdə qat-qat artıqlaması ilə qaytarır.

Qönçə açılarda gözləri tutulmasaydı, bülbülün sevdası minillər boyu dillər əzbəri olmazdı. Uzaq minilliklərdə Qeyslə Leyli sağlıqlarında birbirlərinə qovuşsaydılar, dünya ədəbiyyatı və opera sənəti “Leyli və Məcnun”larsız, “Romeo və Cülyetta”sız qalardı. Qədim Yunanıstanın əfsanəvi şairi Homer (e.ə. VIII əsr) kor olmasaydı, “İliada” və “Odyssey” kimi ölməz ədəbi abidələr yaranmazdı. İngiltərənin böyük şairi, publisisti, ictimai xadimi Con Milton (1608-1674) ömrünün təxminən son 20 ilini dünya işığından məhrum olmuş və ən yaxşı əsərlərini (“İtirilmiş cənnət” və “Qaytarılmış cənnət” poemalarını) həmin dövrdə diktə etmişdir.

Tanrının fiziki imkanlarını məhdudlaşdırdığı, əvəzində yüksək intellekt və bədii istedad bəxş etdiyi bəndələrdən biri də çağdaş Azərbaycanın tanınmış şairlərindən olan Elman Tovuzdur. Elman Tovuz (Elman Şəmşəd oğlu Həsənli) 55 il əvvəl – 1961-ci il aprelin 10-da Tovuz rayonunun Şıxheybət kəndində doğulub. 8 illik təhsilini Şıxheybət, orta təhsilini isə Bozalqanlı kəndində

alıb. 1984-cü ildə Azərbaycan Xalq Təsərrüfatı İnstitutunun (indiki ADİU-nun) Ümumi iqtisad fakültəsini bitirib. Eyni zamanda həmin illərdə Təhsil Nazirliyinin təsis etmiş olduğu İctimai Peşələr fakültəsində jurnalist ixtisasına yiyələnib. 14 il əsas ixtisası üzrə müxtəlif sahələrdə çalışıb. 1998-ci ildə avtomobil qəzasına düşüb, ayaqlarını itirərək 1-ci qrup əlil olub. Bu səbəbdən də heç yerdə işləmir. Ədəbi yaradıcılığa tələbəklik illərindən başlayıb. “İqtisadçı” qəzetinin redaksiya heyətinin üzvü olub. Şeirləri ölkə mətbuatında müntəzəm olaraq dərc edilir, İnternet portallarında yayımlanır. Bir çox şeirləri dillər əzbəridir. Aşıqlar və müğənnilər Elmanın şeirlərinə tez-tez müraciət edirlər. 2009-2012-ci illər arasında 4 şeir kitabı nəşr olunub: “Hara gedir bu yol belə?..” (2009), “Dünya, məni mənə qaytar” (2009), “Dəlir ürəyimi demədiklərim”, “Sən məni yuxuda çağır bir axşam”. Bu ilin fevralında isə Elmanın “101 qoşma” adlı 5-ci kitabı işıq üzü görüb.

Qoşma gənc şairlərimizin sınaq yeri, orta yaşlıların püxtələşmə meydanı, ustaların müdriklik zirvəsi, milli şeir sənətimizin məhək daşı, ağız poeziyası ilə kağız poeziyasını birləşdirən körpüdür. Ooşma zəngin poetik təfəkkürdən sızan sözlərin zərgər dəqiqliyi ilə cilalanaraq müəyyən çərçivə daxilində (3-5 bənd, hər bənddə 4 misra, hər

Aylıq ədəbiyyat dərgisi

misrada 11 heca) ustalıqla yerləşdirilməsidir. Vacib şərtlərdən biri də misradaxili heca bölgüsünün (6+5, yaxud 4+4+3) gözlənilməsidir. Bu cür ahəngdarlığa nail olmağın ən yaxşı yolu qoşmanın müvafiq saz havaları üstündə qurulmasıdır, yəni qoşma yazan şair bu havalara müəyyən dərəcədə bələd olmalıdır. Belə şeirlər tez yadda qalır, əhali arasında daha populyar olur. Məmməd Araz XX əsr Azərbaycan poeziyasının ən güdrətli nümayəndələrindən biridir, lakin onun şeirlərini çox az adam əzbər bilir. “İncəgülü” havası üstə oxunan “Salamat qal” qoşması isə saz mühitində yaşayan, demək olar, bütün insanların dilinin əzbəridir:

Bəlkə, bu yerlərə bir də gəlmədim,
Duman, salamat qal, dağ, salamat qal...

Ən başlıca məsələ isə qoşmada məzmunla formanın vəhdətinə nail olmaq, yəni geniş,

rəngarəng, zəngin fikirləri təhrif etmədən qoşmanın standart çərçivəsinə sığışdırmağı bacarmaqdır.

Elman Tovuzun “101 qoşma” kitabına üz tutaq. Buradakı şeirlərin mövzu dairəsi müəllifin daxili yaşantıları qədər genişdir: Allah və bəndə, varlıq və yoxluq, Vətən və vətəndaş, xeyir və şər, aşiq və məşuq, təbiət və insan, sənət və sənətkar...

Kitab 4 bölmədən ibarətdir. Hər bölmə oraya daxil olan xarakterik bir şeirin bir mısrası ilə adlandırılıb:

1. Vara da şükür de, yoxa da şükür (25 şeir);
2. Çıxıb gedəcəyəm özümdən daha (29 şeir);
3. Hara qaçsaq, özümüzdən qaçmayaq (21 şeir);
4. Birimiz gün olaq, birimiz yağış (26 şeir).

Məqsədim kitabdakı şeirləri təhlil etmək deyil. Sadəcə, hər bölmədən bir qoşmanı oxuculara təqdim etməklə onların adından və öz adımdan Elman Tovuzu 55 yaşı münasibətilə təbrik etmək və ona möhkəm can sağlığı, yeni-yeni yaradıcılıq uğurları arzulamaq istəyirəm.

Elman TOVUZ

ŞÜKÜR

Aza gileylənmə, çox azdan olur,
Aza da şükür de, çox da şükür.
Toxun aclığı var, acın toxluğu,
Aca da şükür de, toxa da şükür.

Bir əl boşalmasa, o biri dolmaz,
Alanı olmasa, qum da satılmaz.
Biri dartılmasa, biri atılmaz,
Yaya da şükür de, oxa da şükür.

Göyün bulududur – yerdə qar olur,
Qar yoxa çıxanda bulaqlar olur.
Ay Elman, nə olur, yoxdan var olur,
Vara da şükür de, yoxa da şükür.

DAHA

Qartal baxışlarım ağırdan ağır,
Hədəflər yayınmır gözümdən daha.
Dinəndə dilimdən yalvarış yağır,
Qan iyi gəlməyir sözümdən daha.

Hay vermir hayıma göylər mələyi,
Ruhum – səksəkəli dağ kəpənəyi.
Neynirəm bəsləyib mən bu ürəyi,
Köz alan yoxdursa közümdən daha.

Arzular açmayır, puçur içimdə,
Qurduğum qalalar uçur içimdə.
Qalmışam günahın, suçun içində,
Əllərim üzülmür üzümdən daha.

Qəmi saman kimi doğrayan vəldim,
Atımı bu yolda yorub dincəldim...
Yoxsa, iraq olsun, gözəmi gəldim?!
Söz aç bilmirəm dözümdən daha.

Elmanam, gurladım, yağa bilmədim,
Əridim, zülməti boğa bilmədim.
Dünyanı özümə yığa bilmədim,
Çıxıb gedəcəyəm özümdən daha.

ELƏMİ

Yenə fikrin külüngünü saplayıb,
Ha qazırsan daşa çıxır, eləmi?..
Sevincinin qazanı boş, min hayıf,
Qəm qaşığıda qoşa çıxır, eləmi?..

Oğruya bax, ovcundakı püstədir,
Doğru hələ dünənkinin üstədir...
Ədalət öz yatağında xəstədir, –
Dərman atır, boşa çıxır, eləmi?..

Elman Tovuz, çox yazılıb bu haqda,
Dönən dönüb: nə həqiqət, nə saxta...
İnsan olan ayaqlanır ayaqda,
Nadan olan başa çıxır, eləmi?..

ÜRƏYİMDƏ

Mənə “daşürəkli” deyən bəxtəvər,
Biləydin, nələr var kaş ürəyimdə.
Sənin kəklik eşqin yuva qurubdur
Mənim o dediyin daş ürəyimdə.

Bilmirəm, nədəndir çaş görünməyim,
O bahar gözlərə qış görünməyim...
Mən necə hicrana xoş görünməyim?
Çəkdiyən dağlar da xoş ürəyimdə.

Daşam, ya deyiləm – həməm Elmanam,
Kiməm ki, Tanrıdan gələni danam?!
Sən üzəsən deyə, ay könül sonam,
Axıb gölə dönüb yaş ürəyimdə...

Cahanxanım
SEYİDZADƏ

MÜASİR TÜRK ƏDƏBİYYATINDA ƏLİF ŞƏFƏQ

Müasir dövr türk ədəbiyyatına özünəməxsus çalar, rəng qatan yazarlardan biri də Əlif Şəfəqdir. Əlif Şəfəq 1971-ci il oktyabrın 25-də Strasburqda doğulub. Atası Nuri Bilgin sosial psixoloq, anası Şəfəq Akayman isə diplomat olub. Bir müddət sonra atası ilə anasının ayrılması səbəbindən Əlif Şəfəqin səyyar həyatı başlayır. O, Ankara, Madrid, Köln, Amman, İstanbul, Boston, Miçiqa, Arizona, London və s. kimi müxtəlif ölkə və şəhərlərdə yaşayır, təhsil alır. Təsadüfi deyil ki, Oylum Yılmaz onu “çoxkimlikli türk” adlandırır. Bu səyyar həyatı zamanı o, gələcəkdə ona dünya şöhrəti qazandıracaq əsərləri üçün təcrübə toplayır. Yazmağa uşaq yaşlarından başladığını deyən yazar təxəllüs olaraq anasının adını götürür.

Madridə kolleclərin birində təhsil almağa başlayan Əlif daha sonra təhsilini Ankara Atatürk Anadolu litseyində davam etdirir. Məzun olduqdan

sonra Orta Doğu Texnik Universitetinin Beynəlxalq əlaqələr fakültəsinə daxil olur. Eyni universitetdə magistratura və doktorantura təhsili alır. Əlif Şəfəqin qadın hüquqları, islamiyyət, mistizm kimi mövzularda yazıları Sosial elmlər dərəcəsi tərəfindən mükafatlandırılır. 2005-ci ildə “Referans” qəzetinin redaktoru Eyyub Can ilə Berlində ailə həyatı qurur.

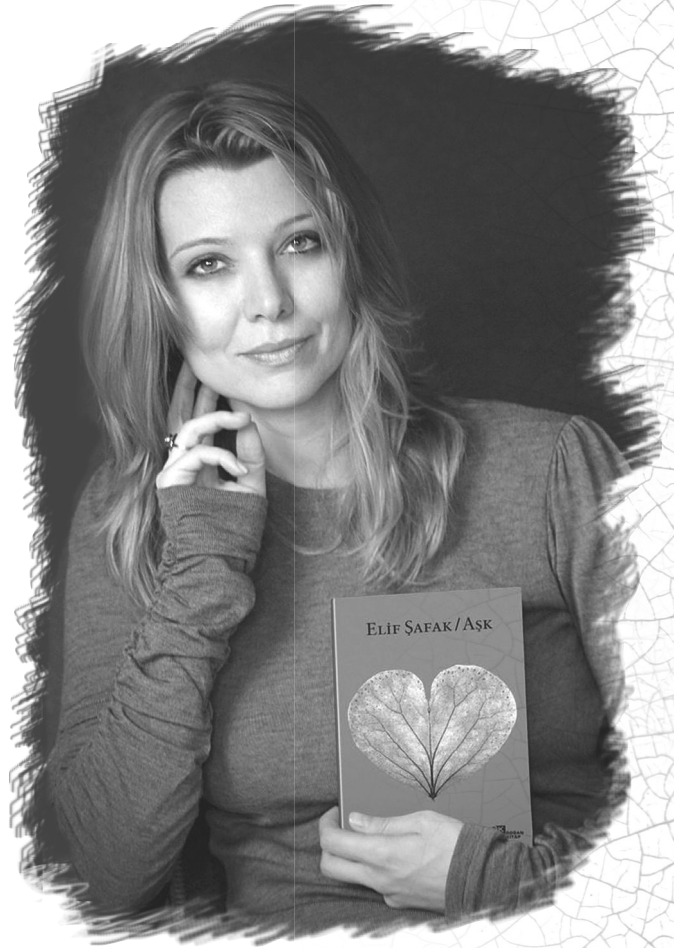
O, ədəbi yaradıcılığa “Pinhan” romanı ilə başlayıb. Daha doğrusu, bu romandan öncə yazarın “Kəm gözlərə Anadolu” adlı hekayələr kitabı çapdan çıxsada, Əlif Şəfəq müsahibələrinin birində “onu saymıram” deyərək əsəri diqqət mərkəzindən kənar qoyur. “Pinhan” yayımlandıqdan sonra yazar 1998-ci ildə “Mövlanə” böyük mükafatına layiq görülür. Təbii ki, bu təsadüfi deyildi. Bu mükafat mövləvilik düşüncəsini, ümumiyyətlə, bu ideyaları özünəməxsus və orijinal tərzdə ifadə edənlərə verilir. Əlif Şəfəq

də adı çəkilən romanda mövləvilik ideyalarını, düşüncələrini özünəməxsus tərzdə, əzbərlənmiş ifadələrdən kənara qaçmaqla, tamamilə başqa dildə işləmişdi. “Təkcə həyatın və onun gətirdiklərini çox təqdirəlayiq bir şəkildə verməklə yanaşı, şablon ifadələrdən qaçmış, cinsəllik, sevgi və din kimi anlayışları iç-içə və həyatın vazkeçilməzləri kimi təsvir etmişdi”.

Buna səbəb isə Əlif Şəfəqin universitet illərindən maraq göstərdiyi mövləvilik düşüncələrini yaxşı bilməsi idi. Xüsusilə, o, Ruminin həyat və yaradıcılığını, “Məsnəvi” əsərini dərindən mənimsəmişdi. Bu mənimsəmə sonralar çap etdirəcəyi “Eşq” romanında özünü daha qabarıq şəkildə büruzə verdi. Müsahibələrinin birində buna aydınlıq gətirən yazar: “Maqnetik bir enerji məni çağırırdı. Qəlbimdə açıqlaya bilmədiyim bir maraq oyandı”, - deyirdi.

Əsərdəki diqqət çəkən cəhətlərdən biri də Osmanlı türkcəsinə aid kəlmələrdən çox və peşəkarcasına istifadə edilməsi idi. Uşaqlığından bəri müxtəlif ölkələrdə yaşayan, hətta ilk təhsilini də Türkiyə xaricində alan bir yazarın Osmanlı türkcəsinə bu qədər yaxşı bələd olması təqdirəlayiq bir hal olması ilə yanaşı, həm də təəccübləndirici idi. Yazarın özünün bu məsələyə münasibəti isə maraq doğurur. O, bir neçə səbəb gətirərək fikrini izah etməyə çalışır. “Türkiyədən uzaqda boş keçən zamanımı dəyərləndirdim və dilimə sarıldım” deyən Əlif Şəfəq həmçinin müasir türk dilinin yetərsizliyindən bəhs edərək öz fikirlərini Osmanlıca daha yaxşı ifadə etdiyini söyləyir. “Pinhan” romanını “Şəhərin aynaları” izləyir. Bu romanda da Əlif Şəfəq dəst-xəttini görmək mümkündür. Hadisələr yazarın uşaqlığını və ilk məktəb illərini keçirdiyi Madriddə cərəyan etsə də, İstanbulda sonlanır. “Şəhərin aynaları”nın önə çıxan cəhətlərindən biri burada duyğuların yaxşı ifadə olunması, ətraflı təsvir olunmasıdır. Əsərə ümumi nəzər yetirdikdə duyğular haqqında dərs dinləyirmiş kimi bir təsəvvür yaranır. Belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, Əlif Şəfəq bu əsəri qələmə almazdan əvvəl uzun müddət müşahidə aparmış və topladığı faktların mükəmməl şəkildə ifadəsini vermişdir.

Bundan sonra o, bir-birinin ardınca müxtəlif illərdə romanlar yazır. 2000-ci ildə “Məhrəm” romanı Türkiyə Yazarlar Birliyi mükafatına layiq

görülür. Qonşuluq əlaqələrinin diqqət mərkəzinə çəkildiyi “Bit Palas” da üslub və nitq texnikasında özündən öncəki romanlardan fərqlənmirdi. Ən əsası, bu romanın ən ümdə cəhətlərindən biri o idi ki, burada türk insanı böyük ustalıqla təsvir olunmuşdu. Növbəti roman 2004-cü ildə oxuculara təqdim olunur. Əlif Şəfəq Miçiqaq və Arizonada olduğu müddətdə ingilis dilində “Ərəf” adlı yeni roman qələmə alır. Bu roman özündən əvvəlki romanlardan ən çox “Şəhərin aynaları”na bənzəyirdi. Çünki burada da hadisələr başqa bir ölkədə-Amerikada cərəyan etməyə başlasa da, İstanbulda sonlanır. Ümumilikdə isə bu romanda da Ruminin “məsnəvi”sinin təsirini duymaq olur. Təsədüfi deyil ki, yazar romanın əvvəlində məhz Ruminin “Məsnəvi”sindən sitat gətirir. Əlif Şəfəqin yaradıcılığına diqqətlə nəzər salsaq, görürük ki, onun bütün romanlarında Ruminin yaradıcılığının təsiri var. İnsanda elə bir təəssürat yaranır ki, Mövlənə şair olduğuna sanki peşman olmuş, XXI əsrdə Əlif Şəfəqin cismində dünyaya yenidən qayıdaraq nəsr əsərləri yazmağa

başlamışdır. Həm də uğurlu bir şəkildə. Bütün bunları bu fikirlə yekunlaşdırmaq düzgün olardı. Əlif Şəfəq universitet illərində təsadüfən Ruminin yaradıcılığı ilə tanış olur. Tanış olduqdan sonra diqqətini çəkən bu mövzunu araşdırmağa, bu istiqamətdə yeni məlumatlar əldə etməyə başlayır. Və Ruminin təsirinə düşür, hansı ki bugünədək də həmin təsirdədir.

Bunun ən yaxşı nümunəsi 2009-cu ildə oxuculara təqdim olunan “Eşq” romanıdır. Yazar neçə illik araşdırmalarını, mütaliəsini bu əsərdə geniş, təfəssilatı ilə, həmçinin çox təsirli bir şəkildə nümayiş etdirir. Əsərdə Ruminin həyatı, yaradıcılığı, ailəsi, tələbələri, ən əsası da can dostu Şəms Təbrizi ilə əlaqəsi geniş təsvir olunmuşdur. Romanın bütün ideyası və qayəsi əvvəlindəki kəlmələrlə peşəkarcasına ifadə olunur: “Eşqin heç bir sifətə və tamamlanmaya ehtiyacı yoxdur. Başlı başına bir dünyadır eşq. Ya tam ortasından-mərkəzində, ya da xaricindəsən - həsrətində”.

Bundan başqa Əlif Şəfəqin “Baba və Piç”, “Qara Süt” kimi romanları da var. Bu iki əsər Əlif Şəfəqin həssas dönəmlərinin məhsuludur. “Baba və Piç” romanında erməni-türk münasibətlərinin təsvirini verməyə çalışan yazar əsər nəşr olunduqdan sonra oxucuların hiddətiylə qarşı-qarşıya gəlir. Hətta yazara türk xalqının milli mənəviyyatına toxunduğu iddiasıyla məhkəmə davası belə açılır. Lakin çox mücadilədən sonra bəraət qazanır, məhkəmə Əlif Şəfəqin xeyrinə qərar çıxarır. Əlif Şəfəq müsahibələrinin birində həmin dönəmlə bağlı “Travma aldınız mı?” sualını belə cavablayır: “Təbii ki, yaşadım. O dönəm mənə çox sarsıtdı, üstəlik hamiləydim və çox həssas idim. İnsanların sizin haqqınızda tanımadan, bilmədən danışması heç xoş deyil. İnsanlıq və bu tip şeylər hamımızı incidir. Amma o dönəm mənim üçün həm də yaddaqalan oldu. Ona görə ki, mən həmin vaxt kəsiyində qadın oxucularımın dəstəyini gördüm. Bu mənə sevindirdi”.

Bir müddət sonra Əlif Şəfəqin qızı dünyaya gəlir. Bu səbəbdən tam on ay yaza bilməyən yazar depressiyaya düşür və həmin dönəmi “Qara Süt” romanında təsvir edir. Bu roman avtobioqrafik karakter daşıyır.

Son dönəmlərdə Əlif Şəfəqin şöhrət gətirən əsərlərindən biri “Ustam və mən”dir. Burada Osmanlı dövrünün geniş təsvirini verən yazar həmçinin Memar Sinanın da obrazını ustalıqla yaradıb. Bütün bunlara baxmayaraq, əsər bir çox tənqidlərə məruz qalıb, bir sıra yalnızlarla xarakterizə olunub. Bu yalnızların ən çox gözəçarpanı isə əsərdə bəzi məhfumların Osmanlı dönəminə uyğun gəlməməsi, həmin dövrlə səsleşməməsidir.

Bundan başqa Əlif Şəfəq həmçinin publisistik fəaliyyətlə də məşğuldur. Belə ki, o, istər türk, istərsə də xarici qəzet və dərgilərdə köşə yazıları, müxtəlif məqalələrlə çıxış edir. O, bütün publisistik mətnlərini, məqalələrini özünün “Medcezir” kitabında toplayıb.

Əlif Şəfəqin yaradıcılığına qısa və ümumi nəzər saldıqdan sonra onun müasir türk ədəbi düşüncəsində və ədəbiyyatındakı yerinə diqqət etmək məqsədəuyğun olardı. Əlif Şəfəqin yaradıcılığı, onun şəxsiyyəti barədə çox ziddiyyətli fikirlər mövcuddur. Bəziləri onun əsərlərini maraqla

oxuyur, onu müasir türk ədəbiyyatının önəmli nümayəndələrindən biri sayır, bəziləri isə nəinki onun əsərlərini bəyənmiş, hətta onu türk ədəbiyyatından kənar biri kimi təqdim edir. Məqalələrin birində Əlif Şəfəq müasir türk ədəbiyyatının Orxan Pamukdan sonrakı ən böyük təmsilçisi kimi təqdim olunur. Onun əsərlərinin hələ çox müzakirə olunacağı bildirilir.

Əlif Şəfəq ətrafında gedən mübahisələrdən biri də onun əsərlərinin türk ədəbiyyatına aid olub-olmaması fikridir. Behlül Dündar adında bir analitik məqalələrinin birində Əlif Şəfəqin ingiliscə yazdığı əsərlərin İngilis ədəbiyyatına aid olduğunu iddia edir və fikrini belə əsaslandırır ki, əsər yaradıldığı dilin ədəbiyyatına aiddir. Buna görə də Əlif Şəfəqin ingiliscə qələmə aldığı bütün romanlar- “Ərəf”, “İskəndər”, “Baba və Piç”, “Eşq” və s. kimi əsərlər Türk ədəbiyyatının deyil, İngilis ədəbiyyatının məhsullarıdır. “Başqa bir dildən tərcümə olunan heç bir əsər tərcümə olunduğu dilə aid deyil, tərcüməni yazarın özü belə etsə”.

B.Dündarın bu iddiası ətrafında geniş polemikalar gedir və müxtəlif fikir adamları gah bununla razılaşırlar, gah da bu fikri təkzib edirlər. Məsələn, Kaya Gənc bu fikrin yalnız olduğunu, bu tip bir dəyərləndirmənin tərcümə əsərlərini “sürgünə” göndərdiyini söyləyir.

Bütün hadisələri diqqətlə incələyən Oylum Yılmaz isə çox soyuqqanlı bir tərzdə Əlif Şəfəqi ciddiyyə almamağı məsləhət görür. Əlif Şəfəqin yaratdığı obrazları, xarakterləri, hadisələrin təsvirinin çox problemlili şəkildə qurulduğunu göz önünə çəkən tənqidçi, yazarın əsərlərinin kateqoriyaya bölünməsinin lazımsız olduğunu söyləyir. “Bəzi romanları türkcə, bəzilərini ingiliscə kateqoriyaya ayırmaq lazım deyil. Türkcə yazdıqlarını türklər, ingiliscə yazdıqlarını amerikalılar və ingilislər unutsun. Bir an öncə unudaq hamısını. . .”

Ömər Türkeş isə B.Dündardan fərqli olaraq əsərlərin kateqoriyaya ayrılmasında dilin elə də önəm daşmadığı fikrindədir. O, qeyd edir ki, ədəbiyyatlar arasındakı sərhədi müəyyənləşdirən təkə dil deyil. Həmçinin kimliklər, mədəniyyətlər və əsərdə təsvir olunan hadisələrin gedişatı, hansı ideyaların ifadəsi də ən azı dil qədər əhəmiyyətli rola malikdir. Çünki önəmli olan yazarın əsəri

hansı dildə qələmə alması deyil, önəmli olan bu əsərdə hansı coğrafiyanın, hansı insanların həyatının təsvir olunmasıdır. “Roman dediyimizdə, işin içində kimliklər və mədəniyyətlər də girir. Bu gün əsərlərini ingiliscə qələmə alan bir çox afrikalı, asiyalı, cənubi amerikalı yazar ingilis ədəbiyyatının deyil, doğulub böyüdüüyü ölkənin təmsilçisi kimi qəbul olunur. Önəmli olan yazılanın yaxşı bir ədəbiyyat olmasıdır. “Hər bir yazar duyğu və düşüncə olaraq aid olduğu coğrafiyanın insanlarını qucaqlaya bilir, onları təsirə sala bilirsə, oxucularla arasında qırılmaz bir bağ qura bilirsə, dili fərqli olsa da, hər yazılan əsər məhz həmin coğrafiyanın ədəbiyyatıdır”.

Ətrafında gedən bütün polemikaları diqqətlə izləyən Əlif Şəfəq tənqiddə hər zaman açıq olduğunu və bunu yüksək qiymətləndirdiyini söyləyir. Bir çox müsahibəsində yazarın bu məsələylə bağlı fikirlərinin oxşarlığını hiss etmək olar. “Oxucu sayım artıqca tənqid edənlər də çoxaldı. Bu, işin təbiətində var. Bütün dünyada belədir. Tənqidin hansı enerjiylə və kim tərəfindən edildiyi önəmlidir. Çünki bəzən sadəcə ad olsun deyə tənqid edirlər. Tənqidin əsas məqsədi bir başqasının daha yaxşısını etməsini istəməkdir. Bu niyyətlə hər cür tənqiddə sərt də olsa, qulaq asıram. Başımın üstündə yeri var. Amma sizi sırf aşağıya çəkmək üçün, paxıllıqla edilmiş tənqid, əslində, tənqid deyil, şərdir, yalandır. Bizdə bu ikisini çox qarışdırırlar.”

Oxucularını “ruhdaş”ları adlandıran Əlif Şəfəq bir əsərin yaşamasında, sevilməsində oxucunun rolunu yüksək qiymətləndirir. Oxucularının tənqidlərinə hər zaman açıq olduğunu bildirir.

Əsərləri iyirmidən çox dilə tərcümə olunan, dünyanın ən məşhur yayım evlərində, redaksiyalarında nəşr olunan Əlif Şəfəq bütün neqativ fikirlərə baxmayaraq, türk ədəbiyyatının önəmli simalarından biri olmaqla yanaşı, həm də onu ayaq üstə saxlayan əhəmiyyətli sütunlardan biridir. İstər əsərlərində, istərsə də düşüncə və ideologiyasında onun türk ədəbi düşüncəsinə aid olduğunu aşkar şəkildə hiss etmək olar. Təsadüfi deyil ki, yazıcını son dönmə türk ədəbiyyatının parlayan ulduzlarından biri sayırlar.

Elvira MƏMMƏDOVA

HƏR ULDUZ BİR GÜNƏSDİR

Biri var idi, biri yox idi. Yer üzərində hələ heç kəs olmayanda göydə bir Günəş vardı, bir də ki Ay. Günəşlə Ay qonşu idilər. Onlar həmişə bir yerdə deyib-gülər, oynayar, səmanı birgə gəzərdilər. Lakin bir gün necə oldusa Günəşin atasıyla Ayın atası dava etdilər. Elə o gündən də Günəşin atası Günəşlə Ayın görüşməsinə, onların bir yerdə oynamasına icazə vermədi. Qəzəbli ata Günəşdən bir zamanlar Ayın ona hədiyyə etdiyi parlaq boyunbağını da Aya qaytarmasını tələb etdi. Atasının sözünü yerə salmayan Günəş parlaq muncuqlardan düzəldilmiş boyunbağını boynundan çıxarıb Aya qaytardı.

Günəşin hədiyyəni geri qaytarması Aya pis təsir etdi və o, kədərindən boyunbağını qırdı. Qırılmış boyunbağının parlaq muncuqları səmaya səpələndi və hərəsi dönüb bir ulduz oldu. Elə o

gündən Ay nə qədər çalışsa da, səpələnmiş ulduzları heç vaxt bir yerə toplaya bilmir, üstəlik, ulduzlara baxanda həmişə Günəşi xatırlayır.

XEYİRXAH ŞAHZADƏ

Biri vardı, biri yoxdu. Nağıllar ölkəsində çox gözəl, ağıllı və xeyirxah bir şahzadə qız vardı. Bu şahzadə qız hər zaman köməyə ehtiyacı olan insanlara yardım edər, onlardan öz yaxşılığını əsirgəməzdi.

Qarşidan Novruz bayramı gəlirdi. Şahzadə qız bayram sevincini ölkəsindəki insanlarla paylaşmağı çox sevirdi. Bir gün o qərara gəldi ki, bayramda daha böyük bir yaxşılıq etsin. Şahzadə qız saray xidmətçilərinə çoxlu noğul və şokolad aldırdı. Saray aşpazına tapşırırdı ki, bayrama şirin qoğal, paxlava və iri bir bayram tortu bişirsin, şəkərbura xəmiri hazırlasın. Şirin qoğal, paxlava və tort bişib hazır oldu, şəkərbura xəmiri gəldi. Bircə tortun üzərini bəzəmək qaldı. Şahzadə qız aşpaza saray bağçasına gedib, bağdan ona bir səbət nərgiz gülü yığıb gətirməyi tapşırırdı. Aşpaz ucsuz-bucaqsız bağda nərgiz gülü axtarmağa getdi. Əslində, bu, şahzadənin aşpazı mətbəxdən uzaqlaşdırmaq üçün hiyləsi idi. Fərsətdən istifadə edən şahzadə qız qolunu çırmalayıb mətbəxə keçdi. Masanın üzərinə saray xəzinəsindən götürdüyü rəngarəng, qiymətli daş-qaşlarla dolu zərərərli kisə qoydu. Ətirli şəkərbura xəmirini kündələdi, yayıb açdı və içinə bir ovuc qiymətli daş-qaş qoyub, kənarlarını incə-incə bükdü. Şəkərburaları naxışladı.

O, işini tez başa vurdu. Şəkərburaları bişirib qurtaran kimi çoxlu xonça hazırladı. Hər xonçaya şirin qoğal, ləzzətli paxlava, noğul, şokolad, boyalı yumurta və bir ədəd içi daş-qaşla dolu şəkərbura qoydu. Sonra onları gizlətdi. Aşpaz bağdan qayıdıb yığdığı çiçəklərlə tortun üzərini bəzədi. Bayram günü şahzadə qız əynini dəyişib sadə geyindi. Səhər tezdən hamıdan xəbərsiz xonçaları arabaya yükləyib şəhərə getdi. Kasıb evlərin qapısına Novruz xonçası qoyub qapını döydü, özü isə gizləndi. Qapını açan ev sahibləri naz-nemətlərlə dolu xonçanı görüb çox sevindilər, amma ətrafa boylanıb heç kəsi görmədilər. Kasıb

ailələr şirin nemətlərdən yedilər. Qiymətli daş-qaş içlikli şəkərburanı böləndə isə sevinclərinin həddi-hüdudu yox idi. Şahzadə qız, beləcə, bütün kasıblara içində qiymətli şəkərbura olan bayram payı payladı.

Kasıblar o gündən kasıblığın daşını atdılar. İndi onların da gözəl evləri, isti və yaraşlıq geyimləri, bərəkətli süfrələri vardı. Şahzadə qız da xoşbəxt idi. Çünki onun məmləkətindəki insanlar firavan yaşayırdılar.

ZİBİLQABININ ARZUSU

Biri var idi, biri yox idi. Güllər, çiçəklər, yaşıllıqlar içərisində bir parkda köhnə bir zibilqabı var idi. Bu parka gəzməyə, oynamağa, istirahət etməyə gələnlər əllərinə keçəni bu zibilqabına tullayırdılar. Dondurma kağızı, su butulkası, sınıq oyuncaq, daha nələr, nələr... Zibilqabı hər gün ağzına qədər dolu olardı. Günlər, aylar, illər beləcə keçərdi. Zibilqabı öz zibil dolu həyatından bezmişdi. Onun yanından keçən hər kəs üzünü yana çevirib burnunu tutardı. Zibilqabı ətirli, gözəl-göyçək çiçəklərə həsədlə baxardı.

- Eh, kaş ki, mən də bir günlük gül-çiçək olaydım. Məni də qoxlayıb, bəh-bəh deyərdilər. Yanımda dayanıb şəkil çəkdirərdilər. "Necə də gözəldir",- deyə gözəl sözlər söyləyərdilər.

Gül ömrü yaşamaq arzusu vardı köhnə zibilqabının. Bir gün parkın təmizlik və təmir işlərinə baxan xidmətçilər parka yeni zibilqabları və skamyalar gətirdilər. Köhnə zibilqabını görüb bir xeyli fikrə getdilər. Onlardan biri:

- Gəlin bu zibilqabına ikinci həyat verək. - Deyə fikrini bildirdi. Zibilqabı ətrafına toplaşan bu insanların sözündən həyəcanlandı. Titrək səslə soruşdu:

- Necə yəni ikinci həyat? Yenə də zibil yığmağa qulluq edəcəyəm? Bezdim! Məni də zibilə atın!

Amma heç kəs onu eşitmirdi. Köhnə zibilqabının arzularından, düşüncələrindən hamı bixəbər idi...

Bir həftə keçdi. Həmin parkın girişində zibilqabı, yox, yox, gülqabı qoyulmuşdu. İkinci həyatını yaşayan zibilqabı. Bəli, parkın təmizlik və təmir işlərinə baxan insanlar zibilqabının içini boşaldıb, rəngləyib, torpaq doldurmuşdular. Torpaqda isə cəhrayı çiçəkləri olan ətirli güllər əkmışdilər.

İlqar ATABƏYLİ

İlham elə təzəcə yeyib rahatlanmaq istəyirdi ki, telefon zəng çaldı. Dəstəyi götürən kimi Mehдинin həyəcanlı səsinə eşitdi:

- Şükür, gəlib çıxmısan, neçə gündü, sizə zəng edirdim, deyirdilər, rayondasan. Xəbərin var, Nail yenə yaralanıb, bu dəfə lap pis. Vəziyyəti ağır idi. Tez gəl bizə, oradan da gedəcəyik Əhmədli tərəfə, Neyroxirurgiya xəstəxanasına.

Dostu bunu deyib dəstəyi asdı. İlham tələsik əynini geyinib aşağı düşdü. Narahat idi. Mehдинin səsinəki aşkar həyəcan ona da sirayət etmişdi. Avtobusa mindi. Boş yer tapıb oturdu. Avtobusun yan şüşəsindən baxaraq yol boyu ötənləri xatırladı...

Mehdi onun əsgərlik dostu idi, elə Nail də. Bir yerdə Pribaltikada xidmət etmişdilər.

Hər üçünün əsilləri rayondan olsa da, Bakıda böyümüşdülər. İlk dəfə hərbi xidmətə gedərkən Biləcəridəki Toplanış Məntəqəsində tanış olmuşdular. Həmin vaxt ümumilikdə 50 nəfərdən çox azərbaycanlı xidmət üçün Vilyusə aparılacaqdı. Uşaqlarda həyəcan vardı. Sözünlə əsl mənasında əksəriyyət Bakıdan kənara çıxmamışdı. Kənd cavanlarından bəziləri, hətta Bakını ilk dəfə görürdü. İlk dəfə Naili orda sezdi. Başqalarından fərqli olaraq dil qəfəsə qoymur, deyib-gülürdü. Elə bil dünya vecinə deyildi. Orta boylu, dolu oğlan idi. Ayrıq bədənli, bəstəboy Mehdi isə onun yanından əl çəkmirdi. Sən demə, elə eyni

məktəbdə, paralel siniflərdə oxuyublarmış. Toplanış məntəqəsində keçirdikləri vaxt ərzində İlham hər ikisi ilə tanış oldu. Tez isinişdilər.

Təyyarəyə minəndə artıq 40 ilin dostları kimi zarafat edirdilər.

Vilyus onları çiskinli-dumanlı hava ilə qarşılamışdı. Avtobusla şəhərin mərkəzinə gətirilmişdilər uşaqları, oradan isə piyada Mərkəzi Toplanış Məntəqəsinə. Burada 50 nəfəri kiçik qruplara bölüb hərəsini müxtəlif hərbi hissələrə göndərdilər. Tale elə gətirdi ki, hər üçü keçmiş Keniqşberq, indiki Kalininqrada ərazisindəki elit hərbi hissəyə aparıldı. Artıq xidmət başlamışdı.

Bu həmin vaxta təsadüf edirdi ki, "dedovşına" SSRİ ordusunun bəlasına çevrilmişdi. Əsgərlər arasında əsl həbsxana qanunları hökm sürürdü. Nisbətən yaşlı əsgərlər cavan əsgərləri incidir, öz yerlərinə işlədirdilər. Zabit heyəti bu cəngəllik qanunlarına qarışmaq fikrindən çox uzaq idi. Rusların və başqa millətlərin içində başı salamat saxlamaq, mənən sınınmamaq üçün hər gün imtahan verirdilər. Bir-birlərinə dayaq olmaları öz bəhrəsini verdi. Tezliklə qocaman əsgərlər onları rahat buraxdı. Sən demə yeni gələnlərin hamısı bu imtahandan keçirmiş. Döyülsə də, sözünlə yeməyən, diribaş uşaqları daha incitmirdilər. Zəiflər isə avtomatik aşağı təbəqəyə aid edilirdi. Onlar başqalarının əyin-başını yuyur, uzun-

boğazlarını kremləyir, qocaman əsgərlərin əvəzinə naryada çıxırdılar.

Başqa problem isə yeməklə bağlı idi. Ev yeməyindən sonra rusların borşunu, supunu yemək cəhənnəm əzabı idi. Boşqabın içində üzən donuz piyini ilk dəfə görəndə Nail diksinmişdi. Zamanla ona da öyrəşdilər. Gecə qaravuluna çıxanda hər əsgərə bir parça donuz piyi - sala, çörək və qumqumada su verilirdi. Naryadda salanı açıb iştahla dişinə çəkən Nail gülürdü: “Sən öl, bu donuz piyinə nətər alışmışsamsa, elə bil ömür boyu dədəm Məzahirin qapısında ancaq sala yemişəm.”

Xidmətləri pis keçmirdi. Ta ki, sona yaxın silah məsələsinə görə cəncələ düşməsəydilər. Kalininqrada yalnız İkinci Dünya müharibəsindən sonra SSRİ-nin tərkibinə keçmişdi. Əvvəllər bura Keniqsberq adlanırdı. Bu ərazilər əsl alman torpağı, Almanıyanın bir parçası idi. O vaxt burada dəhşətli döyüşlər getmişdi. Hərbi hissənin ətrafındakı meşəliklərdə onlarla paslanmış rus və alman tankı vardı. Deyirdilər ki, bəzən sink qablarda paslanmış silah tapmaq olur. Xidmətin sonuna yaxın Nail təklif etmişdi ki, ətraf ərazilərə bir baxış keçirsinlər. Nə isə tapsalar, gizlədib, evə gedəndə özləri ilə apararlar. Əslində, çoxları silah tapmaq arzusunda idi. Ancaq meşəliklər hər tərəfdən bataqlıqlarla əhatə olunmuşdu. Bizdən fərqli olaraq rusların hamısında bataqlıq xofu vardı. Onlar deyirdi ki, bataqlıqlar ruhlara diyarına gedən yolun qapılarıdır. Hər bataqlığın öz ruhları var. Bu ruhlar özündən razı olan çox cəsuru gedər-gəlməz cığırqlarla ölümə aparır.

Rusların qorxunc əfsanələrinə o qədər də inanmamışdılar.

Qışda zabitlər xizək sürməyə şərait yaradırdı. Xizəklə məşq edərkən hərbi hissədən istədikləri qədər uzaqlaşmaq olurdu. Bir dəfə üçlükdə meşənin lap dərinliyinə getdilər. Orada bataqlığın içində ilk dəfə alman tankı görəndə sevindilər. Anladılar ki, doğru istiqamətdə gəliblər. Eynən filmlərdə gördükləri tankdan idi, üstünü qar basmışdı. Yəqin ki, yaxınlıqda köhnə səngərlər olmalı idi. Qazıntı aparsalar, silah tapacaqlarına əmin idilər. Ancaq bunun üçün yazın gəlişini gözləmək lazım idi. Donmuş torpağı qazıb nəşə tapmaq mümkünsüz idi.

Həmən yerə yalnız aprelin sonlarında qayıtdılar. İçəriyə doğru getdikcə ağaclar daha sıxlaşırdı. Hündür ağcaqayın ağacları günəş şua-

larının qarşısını kəsirdi deyə meşənin içi qaranlıq və rütubətli idi. Üstəlik hər addım atmazdan əvvəl əllərindəki uzun ağac parçalarını torpağa basıb yoxlayırdılar. Burada hansı yerin torpaq, hansının bataqlıq olmasını ayırd etmək çətin idi. Bataqlığın üstü eynən talada olduğu kimi, yaşıl mamır və otlar örtülmüşdü. Naşı adam bunu quru sahə hesab edə bilirdi. Ani ehtiyatsız hərəkət və insanın əvvəcə ayaqları, sonra bütün bədəni tədricən bu yaşıllığın altındakı bataqlığa gömülürdü.

Alman tankının batıb qaldığı yer meşənin ortasındakı açıqlıq sahədə idi. Nəhayət, ora gəlib çatdılar. Üstündə xaç çəkilmiş tankın lüləyi əyilmişdi. Qopub düşmüş tırtılları, qarşı və yön tərəfdə onu qoruyan zirehli lövhələri mamırla örtülmüşdü. Tankı idarə edən mexanikin əyləşdiyi yerdə böyük dəşik vardı. Yəqin ki, zirehdələn silahla elə ordan vurulmuşdu. 30 metr aralıda ilk səngəri tapdılar. Səngərlərin içindəki bərkidici şpal və taxtalar çürümüşdü, yarıyadək lıqqanın içində idi. İnsan sümükləri və paslı gilizlər addımbaşı ayaqlarının altında xırçıldayırdı. Arada torpaqda yarıyadək basdırılmış tank əleyhinə mina gördülər. Ancaq qorxusu yox idi. O minalar tankın ağırlığına hesablanmışdı. İnsan yüngül olduğu üçün üstünə çıxsaydılar belə, partlamazdı.

Qərribə bir sükut vardı burda. Həqiqətən ruhlar məskəninə oxşayırdı. Nəhayət, blindajlardan birini qazdılar. Nəmli torpağı qazmaq çətin deyildi. Amma qurşağa kimi islanmışdılar. Dəmir qabın içində “şmayster” avtomatı tapdılar. Çox sevinmişdilər. Uşaqılıqdan sevə-sevə baxdıqları Mixaylonun əlində gördükləri silahdan əldə etmişdilər. Üstəlik bir tapança, iki əl qumbarası da tapdılar. Ancaq qumbaralar paslı idi. Mehdi qumbaraları götürməməyi tövsiyə etsə də, Nail qulaq asmadı. “Bəlkə, lazım oldu, niyə ataq ki” deyəndən sonra o birilər də razılaşdı.

Hərbi hissəyə çatanadək “Şmayster”dən iki dəfə havaya atəş açdılar. Bir qutu da patron tapmışdılar. Odur ki, sağa-sola güllə yağdırırdılar.

Rotaya çatmamış silahları büküb basdırdılar. Şam yeməyindən sonra yatdılar.

Gecənin bir anı kimsə İlhamı oyatdı. Başının üstündə qırmızı paqonlu zabit durmuşdu. Belə formanı ilk dəfə idi görürdü. Əlinə qandal vurub baş qərgəhə apardılar. Briqada komandiri onu otağında görəndə yağlı söyüş söydü:

- Alçaqlar, elə bilirdiz, heç kim bilməyəcək. Atəş açmağımızı eşidiblər. Ətraf kəndlərin sakinləri briqadaya xəbər ediblər. Bəs bilmirsiniz, bura sərhəddi, hər şey nəzarətdədi? Arxanıza Xüsusi İdarədən gəliblər. Hə, işiniz fırlıqdı.

Kombriqdən fərqli olaraq xüsusi idarənin zabiti onunla mehriban danışır, hətta siqaret də təklif etdi:

- Silahlar hardadırsa, de, etiraf eləsən, işin yüngülləşər. Dostlarınla bir məsləhətləş.

Bunu deyib qonşu kabinetin qapısını açdı. Nail də, Mehdi də orda idi. İlhamı görcək hər ikisi birdən dilləndi:

- Ayə, səni gözləyirdik, qoy verək, əl çəksinlər. Nə deyirsən?

Başqa çıxış yolu yox idi. Zabitlərlə birgə silahı gizlətdikləri yerə gəldilər. Avtomatı, gülləni verdilər. İş qumbaraya çatanda zabitin rəngi ağardı:

- Axmaqlar, ağılsızlar. Bunlar pahlıdır, hər an partlaya bilərdiz. Qoy deyim minaaxtaranlar gəlib zərərsizlədirsin.

Silah hadisəsinə görə hər üçü 10 sutka qaubvaxtda həbs cəzası çəkdi. Xidmətin qalan hissəsinin sərgüzəştiz başa vurdular.

Əvvəlcə Nail, sonra Mehdi tərxis olundu, lap sonda İlham. Ayrılanda Bakıda görüşməyə söz vermişdilər.

İlham Bakıya mayın sonlarında çatdı. Qatarla uzun yol gəlmişdi. Biləcəri stansiyasında düşdü. O saat taksü sürücüləri onu əhatəyə aldı. Bilirdilər ki, əsgəri evə aparanda valideynləri babat muştuluq verəcək. Nəhayət, biri ilə razılaşıdı. Yol boyu

gözünə 3-4 yerdə zirehli maşın və rus əsgərlər dəydi. Bilirdi ki, 5 ay əvvəl qoşunlar Bakıya girib əhalini gülləbaran etmişdi. Eşitmək ayrı, görmək ayrı. Taksi sürücüsü onun maraqla baxdığını görüb dil qəfəsə qoymurdu:

- Hə, bacı oğlu, bilsəydin, burda nələr oldu..

Nəhayət, evə çatdı. Evdəkilərlə görüşdü, dincəldikdən sonra Mehdigilə zəng etdi. Həmin axşamı 3 dost Bulvardakı kafelərdən birində oturdular. Sonra xeyli gəzdidilər. Şəhərdə o vaxt hələ komendant saati vardı. Gecə 12-dən sonra əl- ayaq yığışırdı. Yoxsa səhərədək gəzsələr, yorulmazdılar.

İş tapana, bir şey planlaşdıranaqədək müəyyən müddət hər gün görüşdülər. Sonradan Nail milisə düzəldi. Mehdi təcili yardımda sürücü kimi çalışmağa başladı. İlham isə yüngülvari iş tapdı. Əsas məqsədi hazırlaşib instituta qəbul olunmaq idi.

Lakin hadisələr sürətlə dəyişirdi. Qorbaçovun yenidənqurması fiaskoya uğramışdı. SSRİ çalxalanırdı. Daha vahid və qüdrətli ölkə yox idi. Tezliklə SSRİ tarixinə arxivinə qovuşdu. Bununla yanaşı, cəbhə bölgəsində gərginlik artırdı. Milisləri növbə ilə döyüş bölgəsinə aparırdılar. Artıq Nail bir neçə dəfə Kərkicahanda olmuşdu. Günlərin birində onun da içində olduğu avtomobil minamyot atəşinə tutuldu. Naili çoxsaylı qəlpə yaraları ilə Nərimanovdakı hospitala gətirdilər. Xeyli qan itirsə də, həyatı üçün təhlükə yox idi. Bədəmindən xeyli qəlpə çıxarmışdılar.

Növbə ilə gah İlham, gah Mehdi palatada yanında qalırdılar. Nail yenə zarafatından qalmırdı:

- Ayə, aşızənə dönən mənəm, siz niyə burnunuzu sallamırsız.

Dostlar həqiqəti gizlədirdi. Həkim demişdi ki, qəlpələrin hamısı çıxarılıb. Təkcə kürək nahiyəsində biri ilişib qalıb. Onurğaya yaxın olduğundan cərrah risk etməzdi:

- Eybi yox, hələlik əl dəyə bilmərəm. Onu incitmir. Qoy bu biri yaraları sağalsın, bir şey fikirləşərik. Ancaq o qəlpə yerini dəyişib hərəkət edə də bilər. Bax bu təhlükədi.

Nail ayağa tam qalxanaqədək bunu ondan gizlətdilər. İlhamın anası həkim idi. Soraqlaşib Bakıdakı ən yaxşı neyrocərrahın kim olduğunu öyrəndilər. Vəziyyəti Nailə deyib bir yerdə gətdilər cərrahın yanına.

Rentgendən sonra bu həkim də cərrahi əməliyyatın riskli olduğunu söylədi.

Bundan sonra Nail hər hansı həkim müayinəsinə getməkdən imtina etdi:

- Ə, bir qotur qəlpə mənə nə edəsidi ki...

Nail yenidən xidmətə başladı. Bu ərəfədə İlham da könüllülər sırasına yazılmışdı. Atasığilin doğma kəndində, əmisinin komandiri olduğu batalyonda döyüşdü. Elə son iki ayı orda olmuşdu. Kənddə kişilərdən başqa heç kim qalmamışdı. Kənd strateji yerdə idi, Ağdam aeroportunun yaxınlığında. Odur ki, ayıq-sayıqlığı itirmək olmazdı. Növbə ilə günü postlarda keçirirdilər. Nəhayət, əmisi onu yanına çağırdı:

- Sabah Bakıya get. Evdəkilər narahatdı. Bir az dincəl, qayıdarsan.

İstirahət alınmadı. Evə qayıdandan az sonra Mehdi zəng etmişdi. İndi yol boyu Nail haqda fikirləşirdi, görəsən, indi harası parçalanıb, qəlpənin yeri hələ sağalmamışdı..

Mehdi onu elə qapıda qarşıladı:

- Taksi tutub gedək, yolda hər şeyi danışacam.

Sən demə, Nailgili Lənkəranda, sərhəddə əməliyyata aparıblar. Narkotik qaçaqmalçılarından birini izləyirmişlər. Ələ keçəcəyini görəndə kontrabandaçı arvad-uşağını girov götürüb ki, heç kim yaxın gəlməsin.

Nail onu dilə tutmağa çalışıb, silahını yerə qoyaraq evə yaxınlaşıb. Deyib ki, ailəni burax, kişi arvad arxasında gizlənməz. Cinayətəkar əvvəl razı olub, sonra nə düşünürsə, qəfil tufəngi Nailə tuşlayaraq atəş açır. Cinayətəkarı milislər snayperlə vurub. Naili isə ağır halda vertolyotla Bakıya çatdırıblar..

Neyrocərrahiyyənin dəhlizləri yaralı ilə dolu idi. 4-cü mərtəbəyə, Nailin palatasına qalxdılar. İlhamın gözləri doldu. Dostu huşsuz halda yatırdı. Anası ağlayaraq deyirdi ki, sinədən aşağını hiss etmir:

- Bala, qurbanınız olum, gecə yanında hansınız qalsaz, muğayat olun. Əhvalı heç xoşuma gəlmir. Birdən nəsə edər özünə. O gün ayaqları tutulan bir əsgər də özünü pəncərədən atıb. Qorxuram..

Nail yuxudan ayıldı. İlhamı görəb xəfif gülümsündü:

- Bu dəfə, deyəsən, ciddidi, qardaş. Həkim deyir, düzələcəksən. Ancaq inanmıram. Dünən Mehdiyə dedim, ayaq barmaqlarıma iynə batırdı. Heç nə hiss etmədim.

İlham ona elə öz dilində cavab verdi:

- Ə, dızqax olma, düzələssən dayna. Nə olub. Gərək ananın ürəyin partdadasan? Biz yanındaıx. Əyağa qalxmayanadək burdayıq. Cərrah da deyir, ikinci əməliyyatdan sonra düzələjək. Narahat olma.

Beləcə bir gün Mehdi, bir gün İlham yenə növbə ilə Nailin yanında keşik çəkдилər. Yaraları sağalırdı, tibb bacılarından birinin xoşuna gəlmişdi - deyə canıdildən qulluq edirdi ona. Birə əməliyyatın necə keçəcəyi narahat edirdi Naili:

- Əsas ayağa qalxmaqdı, təkı gəzə bilim. Seyiddərin cəddi haqqı, qalxsam ha, bu medsestra ilə evlənəcəm. Söz.

Əməliyyat günü gəlib çatdı. Yaralıları çox olduğundan Ukraynadan da mütəxəssislər dəvət olunmuşdu. Ümumiyyətlə, həmin vaxtlar istər ön, istər arxa cəbhədə ukraynalılar yardım edirdi bizə. Nailin də əməliyyatını sarışın, qalın eynəkli, xoşsifət ukraynalı cərrah edəcəkdı...

Əməliyyat 4 saat çəkdi. Dəhlizdə onu həyəcanla gözləyənlərə yaxınlaşan cərrah Nailin əvvəllər də yaralandığı haqda soruşdu. Fikrə getdi, gülümsünüb dedi:

- O yeriyəcəm, mütləq yeriyəcəm. İnanılmaz möcüzə baş verib. Çox şanslı adammiş. Təəccüblənməyin. Ayağa qalxıb yeriyəndə sizə sürprizim olacaq.

Bir həftədən sonra Nail barmaqlarını tərpedə bilirdi. İndi yenidən yeriməyi öyrənməliydi. Dostları onun hər gün addımbaaddım yeriməyinə kömək edirdilər. Nailin əhvalı düzəlmişdi. Söz verdiyi kimi də etmişdi. Hələ tam sağalmamış tibb bacısının barmağına üzük taxmışdı. Artıq həkimlər qəti söz verirdilər ki, çəliklə də olsa, müstəqil gəzə biləcəm.

Ukraynalı cərrah isə möcüzənin nə olduğunu, necə baş verdiyini, nəhayət, anladı. Sən demə, qaçaqmalçının atdığı güllə elə yerdən dəyib ki, onurğa sütununu tam dağıtmalıymış. Ancaq bu baş verməyib. Kərkicahanda yaralanan zaman Nailin kürəyində qalan, həkimlərin çıxarmağa risk etmədiyi qəlpə güllənin qarşısını almışdı. Güllə qəlpəyə dəyərək dayanıb və onurğanı azca zədələyib. Cərrah ikisini də çıxarmışdı. Hər 3 dost salfetə bükülmüş güllə mərmisi ilə qəlpəyə maraqla baxırdı...

İYDƏ ÇİÇƏYİ KİMİ

(Qəşəm Nəcəfzadə haqqında)

...Neçə vaxtdır imzalar içində könlümə yaxın, yazılarını su kimi axıb gedən bir həyəcanla oxuduğum müəllifdən danışmaq istəyirəm. O, hər şeydən əvvəl şairdi. Amma bu dəfə şeirlərindən yox, içində çox gözəl şeiriyyəti olan yazılarından yazmaq keçdi könlümdən. Onun imzasını görəndə artıq bilirəm ki, maraqlı nəşə var və söylədikləri, necə deyərlər, göydəndüşmə deyil, sözünün canı və fikrinin əsası var. Bu gün Qəşəm müəllimin iki yazısını oxudum. Biri kulis.lent.az-da gedən “Sosiska, iydə çiçəyi, “Azərbaycan” jurnalı, digəri isə “Ulduz” jurnalının oktyabr sayında dərc edilmiş “Elməddin və Kəlbəcər”. Bir dayanacaqda köşkdən “Ədəbiyyat qəzeti” soruşdum. Satıcı mənə elə təəccüblə baxdı ki, elə bil ondan kartof-soğan soruşurdum... Qəzet, jurnal elə

bil yağlı əppəyə dönüb göyə çıxıb köşklərdə. Bu qədər dükan-bazar azmış kimi, bircə köşklər qalmışdı bazara çevrilməsin, o da oldu. Amma Qəşəm müəllimin bu aktual problemi oxucunun nəzərinə çatdırmağı bir az fərqlidi: “...Mənim “can” sözünə yazığım gəlir. Çünki o mənim satıcıya verdiyim sualları eşidib məni tanıdı, ona görə də üstünə yığılmış ağır yüklərin altından mənə “can” deyir... Yenə də keçmiş düşür yadıma. Keçmişin köşkləri mənə əl eləyir, iydə çiçəyi kimi...”

Onun qələmində sözlər dil açıb sərbəst danışır, quş kimi havalanıb səmada azadə süzür və danışa-danışa, süzə-süzə oxucu qəlbinə yol alır, onu bəzən kədərləndirib, bəzən də güldürməklə düşündürür. Məsələn, “Asfalta səpilən qərənfillər” adlı yazısı öz acı həqiqəti

ilə oxucunu təkcə kədərləndirmir, onun yaddaşını oyadır və gözlərini açır: “Mən hər dəfə buralardan keçəndə bir səs eşidirəm. Sanki bayraq torpağın altından qanı çağırır: “Gəl yanıma...” Qan deyir: “Mən torpağın altından çıxsam, külək səni dalğalandırmaz. Mən də yerin, torpağın bayrağıyam”...” Beləcə, ölməz şairimiz Mikayıl Müşfiqin Bayıl türməsinin divarlarına hopan qanından söz açmaqla buradan keçərkən Onu anmağa çağırır oxucunu. Gərək bu yerdə bir xatirə lövhəsi olaydı, deyə, bu qanlı tarixi yada salır... “Rövşanənin sualları” yazısında isə müəllif oxucunu güldürərək düşündürür: “Artıq bu yeni taktika idi, yəni məni oyundan kənar vəziyyətdə saxlamaq, mənə diqqət, maraq göstərməmək. Ölmüşdü Xankişi, canlı efir ola, mən də belə lal olam?.. Beləcə, verilişə əvvəlcə hörmətlə dəvət olunmağını, ancaq gedirəm bir az biabır olmağa, deyə, onu nəyin gözlədiyini yaxşı bilsə də, söz altda qalmamağını, müğənninin yellənə-yellənə danışmağını, zaldakı tamaşaçıların yazıqlığını və nəhayət, efirimizin özümüzü necə əks etdirməsi “tablo”sunu qələm-fırçasıyla gözəl yaradır Qəşəm Nəcəfzadə...”

İkinci oxuduğum isə bir şairlə bağlı qələmə alınmış dəyərli yazılardandır.

“Elməddin Nicat Kəlbəcərdən çıxanda uşaq idi. Elə bil o vaxtdan onun üzündə bir gülüş donub qalıb. Bir təbəssüm onun üz cizgilərində mumyalanıb.

Elə bil nə vaxtsa o donmuş təbəssümün donu açılacaq və Elməddin Nicat qəhqəhə ilə güləcək. Əlbəttə, Kəlbəcəyə qayıdanda.”

Və yaxud:

“...Biz Kəlbəcərdən qayıdanda elə bil Dəlidağ qaşqabağını sallayırdı. Elə bil getdiyimizi bilirdi. Təpələr dalımızca yüyürürdü. Deyirəm, biz nə etibarsız adamıq, keşəkə onda heç gəlməyəydik...”

Qəşəm Nəcəfzadə sözü elə təqdim edir ki, elə bilirəm, o özü də bir sözdü... Üstündən-başından, yerindən-duruşundan söz tökülür...

Bir tədbirdə şeir söylədi. Dedi, şəhərdə şair havası yoxdu, nə gəzirik burada. Dedi və çıxıb getdi. Mənə elə gəlir ki, nə qədər ünsiyyətçil olsa da, o, heç kəsə qaynayıb-qarışmır. Elə

yazıları da belədi və nə yaxşı ki, belədi. Yoxsa mən onun yazılarının gözəl havasında belə qanad çalıb uçmazdım ki...

Qəşəm müəllimi 1993-cü ildən tanıyıram. Onunla bağlı kiçik bir yazı yazmışdım o vaxt. “Hər gün” adlı qəzetdə çıxmışdı. Qəşəm müəllim sevinmişdi o kiçik yazıya... Sonralar “Pərvanə” ədəbi məclisinin rəhbəri kimi başqa üzvlərlə yanaşı, mənim üçün də əziz adam idi. Harada olsa, “Pərvanə”yə tələsərdik. Neçə-neçə söz adamı ilə tanış olardıq. Maraqlı şeirlər dinləyərdik, bir də onun söylədiklərini - iydə çiçəyi kimi...

Mina RƏŞİD

İVAN BUNIN:

həyatı və yaratıcılığı

İvan Bunin 1870-ci ildə Voronejdə, zadəgan nəsində anadan olub. Onun mənsub olduğu nəslin Rusiyanın ictimai və mədəni həyatında böyük rolunu xüsusi qeyd etmək lazımdır. Bu nəsildən dövlət xadimləri, hərbcilər, şairlər, yazıçılar çıxmışdır. Məsələn, Vasili Jukovski. Vasili Jukovski İvan Buninin ulu babasının qeyri-qanuni oğlu olub. Belə ki, İvan Buninin ulu babasının əsir türk qızı Səlimə ilə olan münasibətindən Vasili Jukovski doğulub. Vasili Jukovski XIX əsr rus ədəbiyyatının inkişafında xidmətləri olan yaradıcı insanlara qayğı, diqqət göstərmiş, onlara mənəvi dayaq olmuşdur. Puşkin, Lermontov, Nekrasov və digərləri bu mənəvi dayağı görənlərdəndir.

İvan Alekseyeviç Buninin həyatının üç ili anadan olduğu Voronejdə keçib. Sonra onun atası Orlov quberniyasının Yelits əyalətinə gəlir. Və burada Butırkı xutorunda yaşayır. İvan Buninin uşaqlıq illəri burada keçmişdir.

İvan Alekseyeviç Buninin ilk müəllimi Nikolay Romaşkov idi. Nikolay Romaşkov Buninin dünyagörüşünün formalaşmasında böyük rol oynayıb. O, Moskvada Lazarev adına Şərq Dilləri İnstitutunu bitirmişdi. Çoxlu dil bilirdi və geniş dünyagörüşə malik idi. O, Bunində Şərq aləminə maraq yaratmışdı. Eyni zamanda onun poeziyaya, rəssamlığa məhəbbətini artırmışdı. Təsadüfi deyil ki, Buninin şeirlərində Türkiyə, Suriya, Misir, Səudiyyə Ərəbistanı, Hindistan xatırlanır, bu ərazilərlə bağlı mənzərələr canlandırılır. Buna Bunin ona görə nail ola bilib ki, gənc yaşlarından bütün Şərq ölkələrinə səyahət etmişdi. Onda Şərq

ölkələrinə olan bu marağı məhz müəllimi Nikolay Romaşkov yaratmışdı. Bunin şeirlərində Şərqdə gözləri ilə gördüyü canlı mənzərələri əks etdirməklə yanaşı, Şərqin dini dəyərlərinə də üstünlük verirdi. Məsələn, “Quran”a, Məhəmməd Peyğəmbərə, islamın yaşıl bayrağına və s. Əlbəttə, irəlidə onun şeir yaradıcılığından bəhs edərkən bu məsələlərə bir daha qayıdacağıq.

Buninin atası övladına və onun tərbiyəsinə biganəlik göstərirdi. Bunun səbəbi isə onun içkiyə və qumara aludə olmasıydı. Belə olduğundan Buninin tərbiyəsində, formalaşmasında anasının rolunu xüsusilə qeyd etmək lazım gəlir. Onun anası Lyudmila Çubarova övladının tərbiyəsində, zövqünün formalaşmasında, onda nəcib keyfiyyətlərin yaranmasında xeyli rol oynamışdı. Buninin böyük qardaşı universitet bitirmişdi, onun da kiçik qardaşının yazıçı kimi formalaşmasında mühüm rolu vardı. O, kiçik qardaşına həyat, ədəbiyyat barədə fikir söyləməkdə müstəqilliyi öyrətmişdi.

Bunin təbiətə, kənd həyatına çox bağlı idi. O, gimnaziyada cəmi dörd il təhsil aldıqdan sonra

buradan çıxır. Səbəbi isə məlum deyil. Ancaq gimnaziyadan çıxdıqdan sonra təbiətə, kənd həyatına bağlılığı daha da artır.

Yazıçı qırmızılının Rusiyada törətdikləri bolşevik çevrilişindən sonra öz vətəninə didərgin düşür və ömrünün qalan hissəsini Parisdə yaşayır.

Bunin proletar inqilabını qəbul etməmişdi. Onun proletarlardan xoşu gəlmirdi. Hətta proletarlara nifrəti vardı. Bolşeviklər hakimiyyətə gəldikdən sonra Bunin Rusiyanı tərk etmək niyyətində olur. 1920-ci ilin fevral ayında mühacirət edir və ömrünün sonuna qədər Sovet Rusiyasına düşmən münasibətdə qalır. 1953-cü il noyabr ayının 8-də Parisdə dünyasını dəyişir və orada da torpağa tapşırılır.

Bunin mühacirət həyatı yaşasa da, rus dilini, rus torpağını, rus düşüncə tərzini dərin məhəbbətlə sevib. Bunu onun yaradıcılığı da təsdiq edir. O, yaradıcılığında rus düşüncə təzi ilə rus kəndini, onun həyatını güclü şəkildə təsvir edib.

İvan Alekseyeviç Bunin 1933-cü ildə Nobel mükafatı alıb. O, Nobel mükafatı alanda yaradıcılığının ən qaynar dövrü idi. İvan Bunin Nobel mükafatı alan ilk rus yazıçısıdır. O, yazıçı, şair, tərcüməçi kimi populyar olmuşdur.

Buninin şeir yaradıcılığı onun yaradıcılığının orijinallığını təsdiq edir. O, ilk şeirini 1887-ci ildə (aprel ayında) Peterburqda çap olunan "Rodina" jurnalında nəşr etdirmişdi. XIX əsrin 90-cı illərindən başlayaraq onun şeir yaradıcılığı daha da genişlənməyə başlayır. Yazdığı şeirləri 1900-cü ildə kitab şəklində çap etdirir. Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, onun A.M.Qorki ilə dostluq münasibəti vardı. A.M.Qorki onun şeirlərini yüksək qiymətləndirirdi. 1901-ci ildə Buninin şeirləri barədə yazıçı Valeri Bryusova məktub da yazmışdı. Həmin məktubda yazırdı: "Böyük məmnuniyyətlə sənə məlumat verirəm ki, Buninin gözəl şeirlərindən ibarət kitabı almışam. Onu bu günlərin birinci şairi hesab edirəm".

İvan Buninin şeir yaradıcılığında diqqəti cəlb edən məqamlardan biri "Quran"a olan rəğbətdir. "Quran"dakı "Biz sizə kövsər verdik", "Ölümündən qorxub, vətəni atənləri unutma", "O, yol göstərən işarələr qoyur", "Əlif, Lam, Mim", "Bu gecə mələklər göydən enir", "Biz mələklərə: "Adəm səcdə edin!" – dedik. Oddan yaranmış İblisdən başqa hamı səcdə edir", "O yatmır, mürgüləmir"

və s. kəlmələr İvan Buninin şeirlərinin qaynaq yeri, mənbəyidir. İvan Bunin "Quran"dakı "Biz sizə kövsər verdik" kəlməsinə istinad edərək "Kövsər" adlı şeirində yazır:

Duman arxasında çayların çayı,
Çağlayır Kövsərin lacivərd suyu.
Bütün yer üzünü xoşbəxt edəcək-
İnan – ibadət et, döz ömrün boyu.

"Quran"dakı "Ölümündən qorxub, vətəni atənləri unutma" kəlməsinə istinad edərək "Xəyanətə görə" şeirini yazır:

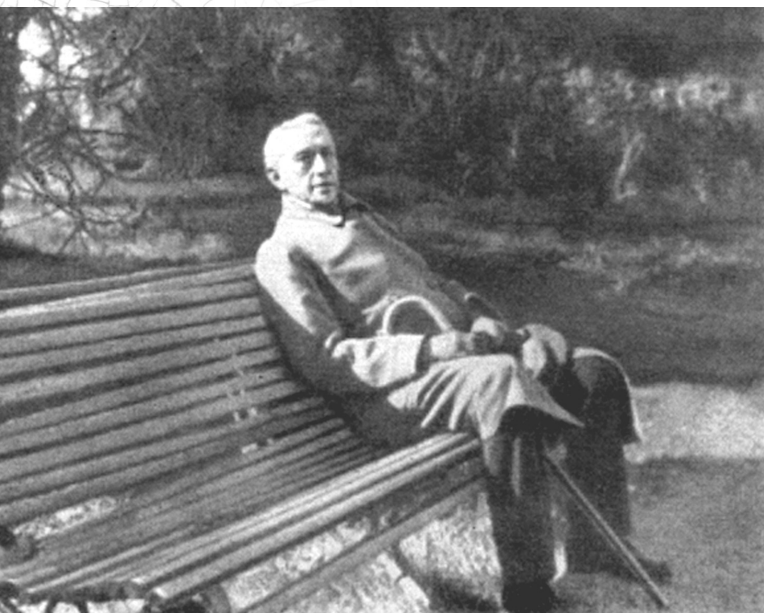
Allah qırdı Vətənə xəyanət edənləri,
Kəllə sümükləriylə səpildi çöl, biyaban.
Peyğəmbərsə dirildib: Haqdan həyat dilədi,
Yer torpaq təhqirini bağışlamır heç zaman.

İvan Bunin Qurandakı "O, yol göstərən işarələr qoyur" cümləsindən faydalanaraq "Yol göstərən işarələr" şeirini, "Bu gecə mələklər göydən enir" cümləsindən faydalanaraq "Qədr gecəsi" şeirini, "O yatmır, mürgüləmir" cümləsindən faydalanaraq "Təməcid" şeirini yazır. Qurandakı "Biz mələklərə: "Adəm səcdə edin!" – dedik. Oddan yaranmış İblisdən başqa hamı səcdə edir" cümləsindən qaynaqlanaraq "İblis-Allaha" şeirini yazır:

- Adəmin qarşısında səcdə edin! – dedin sən,
Mən oddan yaranmışam, o, palçıqdan, bilirsən.
Quru yarpaqlar ilə alov yola gedərmimi?
Atəş ehtirasını yarpaqlar söndürərmimi?
Mən öz od bayrağımı daha uca tutaram,
Sənin o Adəmini atəşimə qataram.
Dulusçu kimi onu odumda bişirərəm.
Onu bərkidib, sonra ona nəfəs verərəm.

Buninin İslam dininə hörmət və ehtiramını əks etdirən xeyli şeirləri var. Məsələn, "Peyğəmbərin xələfləri", "İbrahim", "İstanbul", "Kəbənin qara daşı", "Məhəmməd qovulanda", "Məhəmməd və Sofiya", "Yaşıl bayraq" və s. şeirlər bu qəbildəndir. Bunin yaradıcılığına şair kimi başlasa da, sonralar onlarla hekayə və povest yazır. Onun nəsr yaradıcılığı 1910-cu ildən sonra başlamışdır. Hekayələri kifayət qədər həyat

hadisələrini dolğun əks etdirən nümunələr kimi diqqəti cəlb edir. İvan Buninin “Natali”, “Gözəl”, “Gicgici”, “Antiqona”, “Zümrüd”, “Qurdlar”, “Vizit kartları”, “Bir tanış küçədə”, “Xaç analığı”, “Gecə vaxtı”, “Ballada”, “Qafqaz”, “Henrix”, “Parisdə”, “Qisas”, “Gecə qonağı”, “Başlanğıc”, “Quzğun” və s. hekayələri real həyatı əks etdirmək baxımından bədii dəyəri ilə seçilən hekayələrdir. Onun hekayələrinin əksəriyyəti 40-cı illərdə yazılmış hekayələrdir. 1940-cı ilin 28 sentyabrında yazdığı “Gözəl” hekayəsi gözəllik barədə düşünməyə əsas verir. Belə ki, bu hekayə “Dünyanı gözəllik xilas edəcək” fikrini təsdiq etmir. Gözəllik bir göstərici kimi yaxşıdır, göz oxşayandır, həyata bəzəkdir. Ancaq gözəllik dünyanı xilas edə bilirmi?! Axı gözəlliyin özünün qorunmasına, mühafizə olunmasına ehtiyac var. Yaxşı olar ki, konkret olaraq “Gözəl” hekayəsinin öz məzmunundan çıxış edək. Bu mənada hekayədəki konkret bədii parçalara müraciət edərək təhlil aparmaq yerinə düşər. Hekayə belə başlayır: “Dövlət palatasının dul, qoca məmuru hərbi rəisin gözəl, gənc qızı ilə evləndi. O, təvazökar və azdanışan idi, qız isə öz qiymətini bilirdi. O, arıq, uzun, vərəmlilərə xas bədən quruluşuna malik idi, yod rəngli eynək taxır, bir az boğuq səslə danışırdı, əgər nəyisə ucadan demək istəsə, səsi elə gəlirdi ki, sanki hansısa deşikdən çıxır. Qız isə bəstəboy idi, həmişə zövqlə geyinirdi; ev işlərində çox diqqətçildi, təsərrüfatçılıq qabiliyyəti vardı, nüfuzedic baxışlara malik idi. O, bütün

münasibətlərdə quberniyanın bir çox başqa məmurları kimi maraqsız görünürdü, ancaq birinci nikahda da gözəl qadınla evlənmişdi; - hamı əlini yelləyərək fikirləşirdi ki, görəsən, nəyə görə gözəllər buna ərə gedirlər?” Sual olunur: Niyə belələri həmişə gözəllə evlənməlidir? Niyə belələrinin qiymətinə həmişə gözəllər çıxmalıdır? Nə üçün belə dul, qoca məmurlar gözəl, göyçək bir qızla evlənməlidirlər? Nəyə görə hər kəs öz tayını tapmamalıdır? Nəyə görə hərə öz ayağını yorğanına görə uzatmamalıdır? Nəyə görə hər kəs öz gördüyü iş barədə düşünməməlidir?

“Gözəl” hekayəsində gözəlliyin gətirdiyi ziyan da suallara səbəb olur. Belə ki, hər hansı bir gözəlliyə vurğunluq başqa bir gözəlliyi məhv edir, öldürür. Bu mənada hekayənin digər bir bədii parçasına diqqət edək: “Budur, ikincinin (dul, qoca məmurun ikinci arvadı, gözəl gənc qız – B.X.) onun birinci arvadından olan yeddi yaşlı oğlundan zəhləsi getməyə başladı, elə bil onu heç görmürdü də. Uşağın atası isə arvadının qorxusundan özünü riyakarlıqla elə göstərməyə başladı ki, guya, heç əvvəldən oğlu olmayıb. Təbiətən çılğın və mehriban oğlan onlar evdə olanda söz deməkdən qorxub özünə qapandı, evdə mövcud olmayana çevrildi”. Yenə də suallar yaranır. Bir-birinin ardınca doğan suallar gözəlliyin gətirdiyi acı nəticələri üzə çıxarır. Suallar belədir: Dul, qoca məmurun birinci arvadından olan oğlundan niyə zəhləsi getdi? Dul, qoca məmurun özünü riyakar göstərməsinin səbəbi nə oldu? Təbiətən çılğın və mehriban oğlan niyə söz deməkdən qorxdı, evdə mövcud olmayana çevrildi? Cavab belədir: Ona görə ki, dövlət palatasının dul, qoca məmuru hərbi rəisin gözəl və gənc qızı ilə evlənmişdi. Deməli, dövlət palatasının dul, qoca məmuru gözəl və gənc bir qızla evləndiyi üçün başqa bir gözəlliyi – yeddi yaşlı oğlan uşağının gözəlliyini məhv edir. Onun görəcəyi bütün gözəl günləri uşağın əlindən alır. Bunların hamısını gənc və gözəl bir qızla ailə qurmaq üçün edir. Yenə də hekayənin süjetinə diqqət yetirək: “Toydan sonra onu atasının yataq otağından balaca qonaq otağındakı məxmər üzlüklü divana köçürdülər. O, narahat yatır, gecə üstündən adyal və döşəkağını yerə salırdı. Çox keçmədi ki, gözəl ev sahibəsi qulluqçuya dedi:

- Bu biabırçılıqdır, belə getsə, o, tezliklə

divanın məxmərini sürtüb çıxaracaq, Nastya, onun üçün yatağı dəhlizdə sənə gizlətmək üçün verdim, rəhmətlik xanımın sandığının üstündəki döşəkcədə, özü də yerdən salarsan.

İşıqlı dünyada tamamilə yalqız qalan oğlansa tam müstəqil, evdən tamamilə təcrid olunmuş bir həyat yaşayırdı – eşidilməz, görünməz, gündəngünə yeknəsək olan bir həyat... Özü üçün qonaq otağının küncündə fərağ oturur, qrifel lövhədə evciklər çəkir, vərəqləri qatlanmış, hələ anası sağ ikən ona alınan yeganə şəkilli kitabı pıçılı ilə oxuyur və pəncərələrdən baxırdı... O, kiçik divanla palma basdırılmış çəlləyin arasında yatırdı. Özünə axşamlar yer salır, səhərlər isə səliqə ilə yığıb qatlayır, dəhlizdəki anasındanqalma sandığa qoyurdu. Ona əziz olan hər nə varsa, orada gizlədilmişdi”.

Yeddi yaşlı uşağın atasının yataq otağındakı divana köçürülməsinin, oradan dəhlizdəki sandığın üstündəki döşəkə üstündə yerləşdirilməsinin səbəbi nədir? Əlbəttə, atasının gözəl bir qızla evlənməsi.

Gözəl bir qız... Onun qarşısındakı acizlik... Gözəl bir qızın yeddi yaşlı oğlan uşağının həyatına gətirdiyi bədbəxtlik... Dul və qoca məmurun gözəl bir qızla ailə qurması və bunun naminə oğluna əzablar gətirməsi...

Bunların hamısı gözəlliyin dəyərini azaldır. Əgər gözəllik naminə kimlərsə əzab-əziyyət veriləcəksə, onda o gözəllik gözəl görünür. Belə olanda gözəl də, gözəllik də kiçik maraqların, öteri və keçici zövqlərin təsiri altında olur. Belə gözəl və gözəllik hamı tərəfindən qəbul olunmur. Necə ki “Gözəl” hekayəsində gözəl və gənc qız zahiri gözəllikdən o yana gedə bilmir. Daxili aləmi, mənəvi dünyası baxımından gözəl qız çox kasıb və aldadıcı görünüşə malikdir.

Buninin hekayələrini oxuyanda insan həyatının müxtəlif dövrləri ilə bağlı hadisələrlə qarşılaşmalı olursan. Əslində, həmin hadisələrin bəziləri oxucuya da tanış gəlir. Oxucu həmin hadisələrin bəzilərinin ya iştirakçısı, ya da müşahidəçisi ola bilmişdir. Məsələn, “Qurdlar” hekayəsində baş verən hadisə, hekayənin süjet xətti bir neçə cəhətdən maraqlıdır. Birincisi, isti avqust ayının kənd həyatındakı təsviri baxımından. İkincisi, kəndin gecə vaxtı qərq olduğu qaranlıq və onu müşahidə edərək hekayəyə gətirmək baxımından.

Üçüncüsü, şam yeməyi zamanı qurdun həyətlərə girib qoyunları parçalaması, onların hülqumunu qoparması baxımından. Ancaq bunların hamısının mərkəzində kənd həyatının insanların taleyində buraxdığı izlərdir ki, bu da hekayədə öz əksini tapır. Məsələn, meşənin yaxınlığında üç boz qurdun olması at arabasını öz yolundan çıxmasına səbəb olur. At arabası əkin sahəsinə üz tutur. Bu zaman at arabasının sıçrayışından qızın dodağının yanı at arabasının oturacağına çırpılır və bu çapıq ömrü boyu qalır. Onun üçün “...daim zərif gülüşü xatırladan bu çapıqdan əziz dünyada heç nə yoxdur”.

Buninin hekayələrində hadisələr təbii olduğu kimi, həmin hadisələrin içərisində olan obrazlar da təbii və hisslərini, duyğularını ifadə etməyi bacaran obrazlardır. Məsələn, “Bir tanış küçədə” hekayəsində hisslər və duyğular, yaşanmış və geridə qalmış günlər müəllifin özü ilə - İvan Bunin ilə bağlıdır. Moskvaya kursa gəlmiş bir qızla onun arasında baş verənlər sonralar bir xatirə kimi hekayənin (“Bir tanış küçədə”) mövzusunda çevrilir. Hekayənin sonunda müəllifin bu etirafını səmimi qəbul etməmək olmur: “...biz isti çayla ağ çörək və qırmızı dəriyə bükülmüş pendir yeyə-yeyə qırmızı pərdənin altından içəri vuran təmiz qış havasını hiss edər, pəncərəni döyəcəyəm qar dənələrinin səsinə qulaq asa-asa öz gələcəyimizdən danışardıq... “Yadımdadır köhnə ev, tanıdığım küçədə...” Başqa nə yadımdadır? Onu Kursk vağzalından yola saldığım yadımdadır: əlimizdə söyüd çubuğundan hörülmüş səbət və kəmərlə çəkilmiş qırmızı adyallı bağlama, platformada yola düşməyə hazır olan uzun qatarın yanı ilə, yaşıl vaqonlardakı basabasa baxa-baxa tələsik qaçırdıq. Nəhayət, onun bu vaqonların birinin dəhlizinə çıxdığı, xudahafizləşdiyimiz, öpüşdüyümüz, ona iki həftədən sonra Serpuxovaya gələcəyimi dediyim yadımdadır...”

Bundan artıq heç nə yadıma düşmür. Bundan artıq heç nə olmamışdır”.

Buninin hekayələri oxucuya rus məişətinin, həyat tərzinin, adət-ənənəsinin necə olmasını təqdim edə bilir. Bunun səbəbi odur ki, İvan Bunin zadəgan nəsindən olsa da, Rusiyada yaşadığı dövrdə kənd həyatına dərin bələd olmuşdur. Bu bələdçilik nəticəsində o, həm rus danışığı dilini, həm də yuxarı təbəqənin istifadə

etdiyi ifadələri mükəmməl bilirdi. Ona görə də o, bir yazıçı kimi yüksək zirvəni fəth etmişdir. Onun qədər rus dilinin ifadə imkanlarını duyan yazıçı olmayıb. Onun yaradıcılığında, o cümlədən hekayələrində işlənmiş atalar sözləri, aforizmlər, zərb-məsəllər rus dilinin zəngin xüsusiyyətlərini yaşadır. Oxucuda obrazlı rus dili barədə geniş təsəvvür yaradır.

Qeyd etdiyimiz kimi, İvan Buninin hekayələri rus məişətini, adət-ənənəsini, həyat tərzini təqdim edə bilir. Bu mənada “Xaç analığı” hekayəsi maraqlıdır. Hekayədə ruslarda *kirvəliyin* nə demək olduğu oxucuya anladılır. Belə ki, xristianlar, o cümlədən ruslar uşağı xaç suyuna salanda tanıdıqları adamlardan ona xaç atalığı və xaç analığı tuturlar. Onlar uşağı xaç suyuna birgə salırlar. Bundan sonra onlar öz aralarında qohum kimi sayılır və bir-birinə “kirvə” deyə müraciət edirlər.

İvan Bunin “Parisdə” hekayəsində Pasxa bayramını xatırladır. Yaxud “Quzğun” hekayəsinin sonunda xaçın boyundan asılmasını təsvir etməklə dini dəyərləri təqdim edir. Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, İvan Bunin eyni dərəcədə Şərqi ədəbiyyatına, mədəniyyətinə də meyilli olub. Məsələn, “Xaç analığı” hekayəsində oxuyuruq:

“O, dodaqlarını qadının dirsəyinə toxundurub deyir:

- Kirvə...

- Nədir, kirvə?

- Bilirsiniz nə baş verib: bir adamın ürəyi əldən gedib, o da ağına deyib: “Əlvida”.

- Necə yəni ürək əldən gedib?

- Bu, Sədi yaradıcılığındandır, kirvə. Belə bir fars şairi olub.

- Bilirəm. Ancaq “ürək əldən getdi” nə olan şeydir?

- Bu, o deməkdir ki, həmin adam vurulub. Bax mən sizə vurulan kimi”.

İvan Buninin yaradıcılığında dini, tarixi, psixoloji məsələlər üstünlük təşkil edir. Onun yaradıcılığında lirizm, realizm və romantizm bir-birini tamamlayır. O mənada bir-birini tamamlayır ki, onların hər birini İvan Bunin yaradıcılığında müşahidə etmək olur.

İvan Buninin “Kənd”, “Qurudərə”, “San-Fransiskolu cənab” povestləri bədii baxımdan

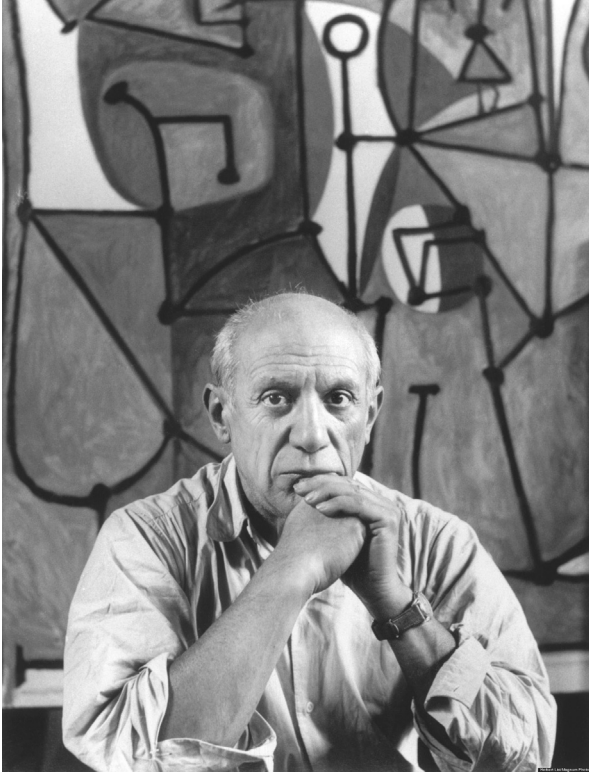
güclüdür. Məsələn, “Kənd” povesti rus həyatını, mədəniyyətini, özünəməxsusluğunu əks etdirmək baxımından xüsusilə qeyd olunmalıdır. Bu baxımdan povestdə xarakterik bədii detallar kifayət qədərdir. Onlardan bəzilərinə diqqət yetirək: “Ayaqlar, çarxlar və heyvan dırnaqları altında tapdanmış, zir-zibilə batmış, hər yerinə təzək yayılmış tozlu örüş boşalırdı – yarmarkanın camaatı dağılışırdı. Lakin Tixon İlyiç satılmamış atları elə bil kiminsə acığına istidə, tozun içində saxlamışdı, arabanın içində oturub, yerindən tərpənmirdi ki, tərpənmirdi”. Yaxud: “Soba qızdığı üçün otaq isti və rahat idi, ayna bir qədər aydınlaşdı, lakin pəncərədən bayırda heç bir şey görünmürdü: şüşələr buxardan donuq rəng almışdı – deməli, həyətdə hava soyumuşdu. Ac donuzların zəhlətökən xortultusu aydın eşidilirdi. Birdən bu xortultu yekdil və güclü nərlitiyə çevrildi: deyəsən, donuzlar içi horra ilə dolu ağır ləyəni onlara tərəf çəkən aşpaz qadınla Oskanın səslərini eşitmişdilər”. Başqa bir bədii detal: “Külək getdikcə şiddətlənir, yamyaşıl ağaclardan su zərrələri sıçrayırdı; bağdan o tərəfdə, haradasa aşağılarda göy guruldayırdı, solğun mavi şəfəqlər xiyabana işıq saçırdı, hər tərəfdə bülbüllər oxuyurdu”.

Beləliklə, İvan Buninin “Kənd” povestində kənd həyatı dolğun bir şəkildə əks olunur.

İvan Bunin əslən azərbaycanlı fransız yazıçısı Ümmülbanu ilə Parisdə tanış olur və bu tanışlıq sonradan dostluq münasibətinə çevrilir. Buninin Ümmülbanuya ünvanlanmış 33 məktubu var. Bu məktubları Ümmülbanu 1987-ci ildə Sovet Mədəniyyət Fondunun Azərbaycan şöbəsinə hədiyyə edib.

Buludxan XƏLİLOV

filologiya üzrə elmlər doktoru, professor

Pablo PİKASSO

1. **Action is the foundational key to all success.** Fəaliyyət bütün uğurların əsas açarıdır.
2. **It takes a long time to become young.** Gənc olmaq uzun zaman alır.
3. **The main purpose of art is washing the dust of daily life of our souls.** İncəsənətin əsas məqsədi ruhumuzun gündəlik həyatının çirkəbini yumaqdır.
4. **Every child is an artist. The problem is how to remain an artist once we grow up.** Hər bir uşaqda rəssamlıq istedadı var. Problem isə onun böyüyəndən sonra da bu istedadı qoruya bilməyindədir.
5. **I am always doing that which I cannot do, in order that I may learn how to do it.** Mən bacarmadığım işlərə ona görə can atıram ki, onların öhdəsindən gəlməyi öyrənə bilim.
6. **If the world today doesn't make sense, so why should I paint pictures?** Bir halda ki, bu gün dünyanın gedişatı heç bir mənə kəsb eləmir,

onda mənim də özümü sənətə həsr eləməyimin nə mənası var?!

7. **Painting is just another way of keeping a diary.** Şəkil çəkmək gündəlik tutmağın sadəcə başqa bir vasitəsidir.
8. **Youth has no age.** Gəncliyin yaşı yoxdur.
9. **Colors, like features, follow the changes of the emotions.** Rənglər də xüsusiyyətlər kimi emosiyaların dəyişikliklərini izləyir.
10. **Others have seen what is and asked why. I have seen what could be and asked why not.** Başqaları nə olduğunu görür və səbəbini soruşur. Mən isə nə ola biləcəyini görüb, “niyə də yox?” soruşuram.
11. **Painting is a blind man's profession. He paints not what he sees, but what he feels, what he tells himself about what he has seen.** Rəssamlıq kor bir insanın peşəsidir. O, görmədiklərini hiss edərək çəkir. Onun dedikləri isə özünün gördükləri haqqındadır.
12. **To draw you must close your eyes and sing.** Şəkil çəkmək üçün gözlərinizi bağlamalı və oxumalısınız.
13. **Love is the greatest refreshment in life.** Sevgi həyatda itirilmiş gücü bərpa etməyin ən yaxşı yoludur.
14. **I'd like to live as a poor man with lots of money.** Mən çoxlu pulu olan bir kasıb kimi yaşamaq istərdim.
15. **Everything you can imagine is real.** Təsəvvür etdiyiniz hər şey realdır.
16. **Every act of creation is just an act of destruction.** Yaradılışın hər mərhələsi sonrakı süqutun bir addımı deməkdir.
17. **God is really only another artist. He invented the giraffe, the elephant and the cat. He has no real style, He just goes on trying other things.** Allah həqiqətən başqa bir rəssamdır. O, zürafəni, fili, pişiyi yaradıb. Onun real bir rəsm çəkmək tərzini yoxdur. O, sadəcə başqa şeylər də kəşf etməyə davam edir.
18. **Inspiration exists, but it has to find us working.** İlham pərisinin mövcudluğu şəksizdir,

önəmli olan isə onun insanı iş başında yaxalamasıdır.

19. Good artists copy, great artists steal. Yaxşı rəssamlar kopyalayır, böyük rəssamlar isə oğurlayır.

20. Some painters transform the sun into a yellow spot, others transform a yellow spot into the sun. Bəzi rəssamlar günəşi sarı bir nöqtəyə, digərləri isə sarı bir nöqtəni günəşə çevirir.

21. When I was a child my mother said to me, 'If you are a soldier, you will become a general. If you are a monk, you will become the Pope.' Instead, I was a painter, and became Picasso. Mən uşaq olanda anam mənə demişdi: "Əgər sən hərbiçi olsan, generala, ruhani olsan, Roma papasına qədər yüksələcəksən. Amma mən rəssamlığı seçib Pikasso oldum.

22. It took me four years to paint like Raphael, but a lifetime to paint like a child. Rafael kimi çətin çəkmək mənim dörd ilimi, bir uşaq kimi asan çəkmək isə bütün ömrümü aldı.

23. Who sees the human face more correctly: the photographer, the mirror, or the painter? İnsan sifətini, görəsən, daha dəqiq kim görür? Fotoqraf, güzgü, yoxsa rəssam?

24. Sculpture is the art of the intelligence. Heykəltəraşlıq bir zəka sənətidir.

25. There are only two types of women - goddesses and doormats. İki tip qadın var- ilahələr və özünə hörmət qoymayanlar.

26. I do not seek. I find. Mən axtarmıram, mən tapıram.

27. To make oneself hated is more difficult than to make oneself loved. Özünə nifrət etmək özünü sevməkdən daha çətindir.

28. The chief enemy of creativity is 'good sense.' Yaradıcılığın əsas düşməni "yaxşı" anlayışdır.

29. I paint all objects as I think them, not as I see them. Mən hər şeyi gördüyüm kimi yox, düşündüyüm kimi çəkirəm.

30. I begin with an idea and then it becomes something else. İşə bir ideya ilə başlayıram, lakin

işin gedişatında tamam başqa əsər meydana çıxır.

31. He can who thinks he can, and he can't who thinks he can't. This is an indisputable law. Bacara biləcəyinə inanan bacarır, inanmayan bacarmır. Bu, mübahisəsiz qəbul edilən bir qanundur.

32. I don't believe in accidents. There are only encounters in history. Mən təsadüflərə inanmıram. Tarixdə yalnız zərurət var.

33. To copy others is necessary, but to copy oneself is pathetic. Başqalarını təqlid etmək lazımdır, ancaq özünü təqlid etmək zəiflikdir.

34. Are we to paint what's on the face, what's inside the face, or what's behind it?! İnsanın sifətinin zahirindəkini, batinindəkini, yoxsa arxasındakını çəkmək daha vacibdir?!

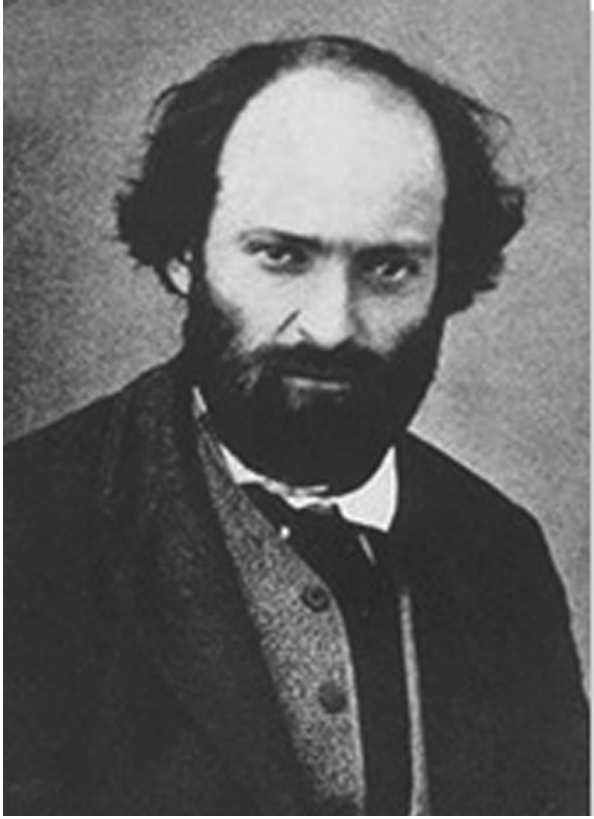
35. Give me a museum and I'll fill it. Mənə muzey verin, onu mən dolduracağam.

36. Art is the elimination of the unnecessary. İncəsənət lazımsız şeylərin aradan qaldırılmasıdır.

37. You have to have an idea of what you are going to do, but it should be a vague idea. Görəcəyin iş haqqında bir ideyan olmalıdır, amma gərək bu qeyri-dəqiq ideya olmasın.

38. You mustn't always believe what I say. Questions tempt you to tell lies, particularly when there is no answer. Sən dediklərimə həmişə inanmamalısan. Çünki cavab olmayan müddətdə suallar səni yalan deməyə sövq edir.

Pol SEZAN

1. **I am more a friend of art than a producer of painting.** Mən əsər yaratmaqdan daha çox incəsənətin dostuyam.
2. **Art is a harmony parallel with nature.** İncəsənət təbiət ilə vəhdət təşkil edir.
3. **With an apple I will astonish Paris.** Bir alma ilə mən Parisi təəccübləndirə bilərəm.
4. **I'll always be grateful to the public of intelligent amateurs.** Mən həmişə intellektual həvəskarlar cəmiyyətinə minnətdar olacağam.
5. **The world doesn't understand me and I don't understand the world, that's why I've withdrawn from it.** Dünya məni başa düşmür, elə mən də dünyanı başa düşmürəm, buna görə də mən ondan uzaqlaşmışam.
6. **Genius is the ability to renew one's emotions in daily experience.** Dahilik emosiyaların gündəlik təcrübədə canlandırılmasıdır.
7. **The most seductive thing about art is the**

personality of the artist himself. Rəssamlıqda ən çəkici şey elə rəssamın özünün şəxsiyyətidir.

8. **Painting from nature is not copying the object; it is realizing one's sensations.** Təbiətdəki nəyisə çəkmək hansısa əşyanı kopyalamaq demək deyil. Bu, kiminsə hisslərinin həyata keçirilməsidir.

9. **The truth is in nature, and I shall prove it.** Həqiqət yaradılışdadır və mən bunu sübut edə-cəyəm.

10. **A work of art which did not begin in emotion is not art.** Emosiyalarda başlamayan rəs-samlıq rəssamlıq deyil.

11. **An art which isn't based on feeling isn't an art at all.** Hislərə əsaslanmayan rəssamlıq rəs-samlıq deyil.

12. **There are two things in the painter, the eye and the mind; each of them should aid the other.** Rəssamda göz və düşüncə deyilən iki şey var ki, onların hər biri gərək bir-birinə yardım etsin.

13. **I allow no one to touch me.** Mən kiminsə mənə toxunmağına icazə vermirəm.

14. **The painter must enclose himself within his work; he must respond not with words, but with paintings.** Rəssam iş vaxtı özünə qapanma-lıdır. O, sözlərlə yox, rəsmləri ilə cavab verməlidir.

15. **The artist makes things concrete and gives them individuality.** Rəssam gördüklərini kon-kretləşdirərək onlara fərdilik verir.

16. **Doubtless there are things in nature which have not yet been seen. If an artist discovers them, he opens the way for his successors.** Şübhəsiz ki, təbiətdə hələ də görülməyən şeylər var. Əgər bir rəssam onları kəşf edirsə, demək ki, öz varisləri üçün yol açır.

17. **A puny body weakens the soul.** Cılız bədən ruhu zəiflədir.

18. **I am the primitive of the method I have in-vented.** Mən kəşf etdiyim metodun ilkiyəm.

19. **I want to die in painting.** Mən rəssamlığın daxilində ölmək istəyirəm.

20. **I lack the magnificent richness of color that**

animates nature. Mən təbiəti canlandıran rənglərin mükəmməl zənginliyindən kasadam.

21. My age and health will never allow me to realize the dream of art I've been pursuing all my life. Yaşım və sağlamlığım rəssamlıqla bağlı arzumu gerçəkləşdirməyə heç vaxt icazə verməyəcək, bütün həyatım boyu bunu əldə etməyə çalışmışam.

22. The painter unfolds that which has not been seen. Rəssam görülməsi mümkün olmayanları görünən edir.

23. Shadow is a colour as light is, but less brilliant. Kölgə də işıq kimi bir rəngdir, lakin ondan daha az parlaqlıqdır.

24. All the theories mess you up inside. Bütün nəzəriyyələr sizi daxildən darmadağın edir.

25. The awareness of our own strength makes us modest. Öz gücümüzdən xəbərdar olmağımız bizi təvazökar edir.

26. I never know where I am going or where I want to go with this damned profession. Mən bu mənfur sənət ilə hara getdiyimi və hara getmək istədiyimi heç vaxt bilməmişəm.

27. All pictures painted inside in the studio will never be as good as the things done outside. Emalatxanada çəkilən şəkillərin heç biri açıq havada çəkilən şəkillər qədər yaxşı alınmayacaq.

28. Pleasure must be found in study. Məmnuniyyət araşdırma zamanı tapılmalıdır.

29. I could paint for a hundred years, a thousand years without stopping and I would still feel as though I knew nothing. İllərlə dayanmadan rəsm çəkər və özümü yenə də heç nə bilmirmiş kimi hiss edərdim.

30. I have not tried to reproduce nature: I have represented it. Mən təbiəti təqlid etməyə cəhd etmədim, mən onu təmsil etdim.

31. In order to make progress, there is only nature, and the eye is turned through contact with her. Tərəqqi etmək üçün yalnız təbiət var və göz onunla təmasda açılır.

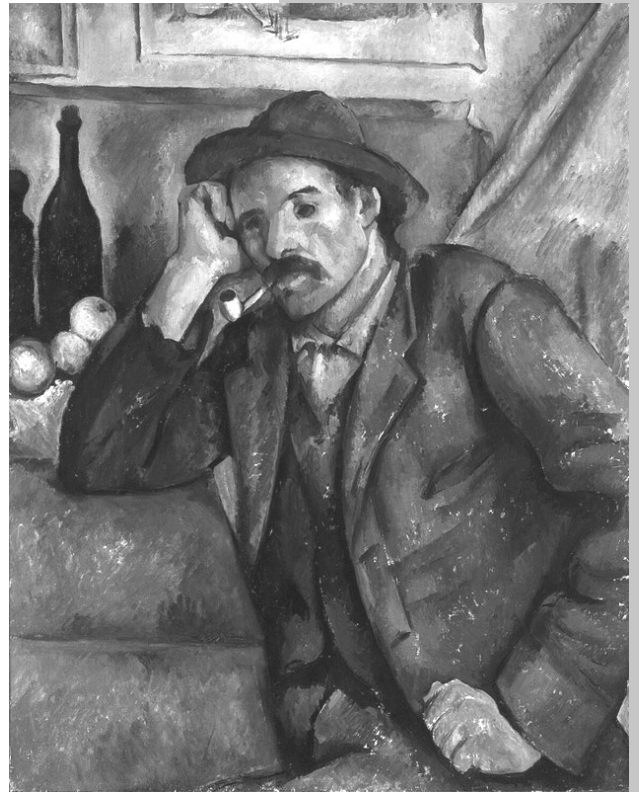
32. To paint is not to copy the object slavishly, it is to grasp a harmony among many

relationships. Şəkil çəkmək əşyanı kor-korana kopyalamaq demək deyil, bir çox münasibətlər arasındakı ahəngdarlığı yaxalamaq deməkdir.

33. The knowledge of the means of expressing our emotions is only acquired through very long experience. Emosiyalarımızın ifadə vasitələrinin anlaşılması yalnız uzunmüddətli sınaqlardan sonra əldə edilir.

34. Nature is the best instructor. Təbiət ən yaxşı müəllimdir.

35. The Louvre is the book in which we learn to read. Luvr oxumağı öyrəndiyimiz bir kitabdır.

Salvador DALÍ

1. Intelligence without ambition is a bird without wings. Ambisiyasız ağıl qanadsız quş kimidir.

2. Drawing is the honesty of the art. There is no possibility of cheating. It is either good or bad. Rəsm çəkmək incəsənətin dürüstlüyüdür. Burada fırıldaqçılıq etmək imkanı yoxdur. Bu həm yaxşı, həm də pisdir.

3. Let my enemies devour each other. Qoy mən əsərlərimi yaradıam, düşmənlərim isə bir-birini yesin.

4. I don't do drugs. I am drugs. Dərman istifadə etmirəm, çünki mən özüm də dərman kimiyəm.

5. The secret of my influence has always been that it remained secret. Mənim nüfuzumun sirri həmişə sirr qalmasındadır.

6. At the age of six I wanted to be a cook. At seven I wanted to be Napoleon. And my ambition has been growing steadily ever since. Altı yaşında aşpaz, yeddi yaşında isə Napallon olmaq istədim. O vaxtdan bəri məqsədim eyni sürətlə artmaqda davam edir.

7. Have no fear of perfection - you'll never reach it. Kamillikdən qorxmayın, çünki heç vaxt ona çata bilməyəcəksiniz.

8. There is only one difference between a madman and me. The madman thinks he is sane. I know I am mad. Mənimlə dəli arasında yalnız bir fərq var. Dəli aqlının yerində olduğunu düşünür. Mən isə dəli olduğumu bilirəm.

9. The first man to compare the cheeks of a young woman to a rose was obviously a poet; the first to repeat it was possibly an idiot. Gənc bir qadının yanaqlarını qızılgülə ilk dəfə, yəqin ki, hansısa bir şair bənzədib. Bunu təkrar edən ilk adam isə, şübhəsiz ki, axmağın biri olub.

10. There are some days when I think I'm going to die from an overdose of satisfaction. Bəzi günlər həddindən artıq məmnuluqdan ölüb gedəcəyimi düşünürəm.

11. Those who do not want to imitate anything, produce nothing. Heç nəyi təqlid etmək istəməyənlər bir şey yarada bilməzlər.

12. Wars have never hurt anybody except the people who die. Müharibələr heç vaxt ölən insanlardan başqa kimsəyə zərər vermir.

13. Don't bother about being modern. Unfortunately it is the one thing that, whatever you do, you cannot avoid. Müasir olmaq mövzusunda narahatlıq keçirməyin. Təəssüf ki, nə etsəniz də, bundan qaça bilməyəcəksiniz.

14. Liking money like I like it, is nothing less than mysticism. Money is a glory. Pulu mənim qədər sevmək mistikadan başqa bir şey deyil. Pul şöhrətdir.

15. Mistakes are almost always of a sacred nature. Never try to correct them. On the contrary: rationalize them, understand them thoroughly. After that, it will be possible for you to sublimate them. Səhvlər həmişə müqəddəs xarakter daşıyır. Heç vaxt onları düzəltməyə çalışmayın. Əksinə onların səbəbini tapın, onları ətraflı başa düşün. Bundan sonra onları sublimasiya etmək sizin üçün mümkün olacaq. (sublimasiya - daxili gərginliyin faydalı əməyə istiqamətləndirilməsi.)

16. A true artist is not one who is inspired by someone, but one who can inspire others. Əsl rəssam başqaları tərəfindən ruhlandırılan deyil, başqalarını ruhlandırmağı bacarandır.

17. I am not strange. I am just not normal. Mən qarıbə deyiləm, mən sadə anormalam.

18. What is important is to spread confusion, not eliminate it. Önəmli olan qarışıqlığı, xaosu yaymaqdır, onu aradan qaldırmaq yox.

19. People love mystery, and that is why they love my paintings. İnsanlar sirri sevdikləri üçün mənim əsərlərimi də sevir.

20. Beauty should be edible, or not at all. Güzəllik gərək ya zərərsiz olsun, ya da, ümumiyyətlə, heç olmasın.

21. Everyone should eat hashish, but only once. Hər kəs gərək həşiş yesin, amma yalnız bir dəfə.

22. This grandiose tragedy that we call modern art. Bu böyük faciəni biz müasir incəsənət adlandırırıq.

23. Painting is a main part of my personality. Rəssamlıq şəxsiyyətimin əsas hissəsidir.

24. To gaze is to think. Gözünü qırpmadan baxmaq düşünməyin əlamətidir.

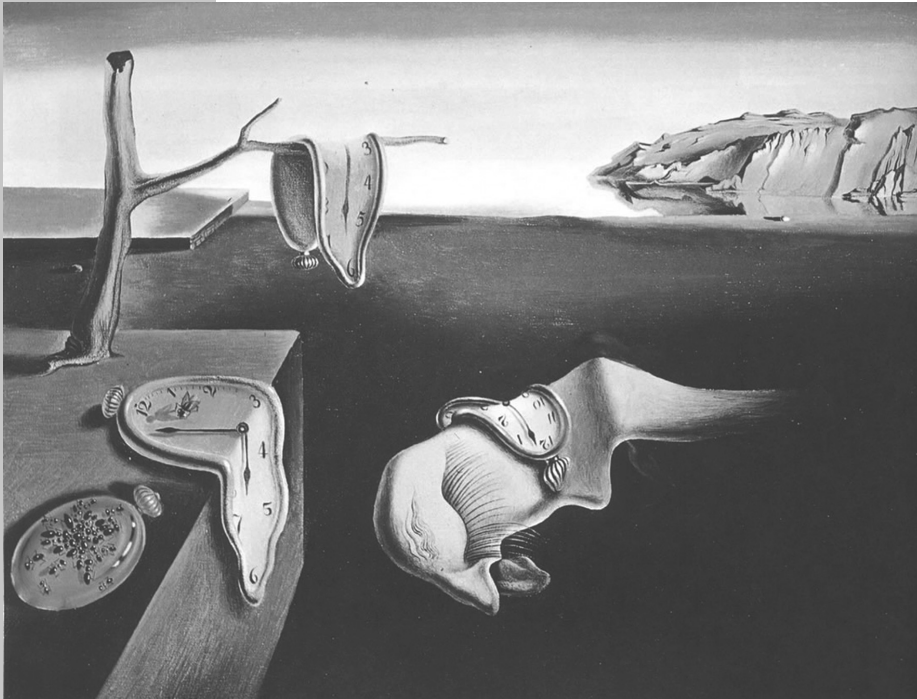
25. No masterpiece was ever created by a lazy artist. Heç bir şah əsər tənbel rəssam tərəfindən yaradılmayıb.

26. In order to acquire a growing and lasting respect in society, it is a good thing, if you possess great talent. Cəmiyyətdə artan və davam edən hörmət əldə etmək üçün böyük istedad əsas şərtidir.

27. We are all hungry and thirsty for concrete images. Biz hamımız konkret rəsmlər üçün ac və susuzluq.

28. Progressive art can assist people to learn not only about the objective forces at work in the society in which they live, but also about the intensely social character of their interior lives. Ultimately, it can propel people toward social emancipation. Müasir incəsənət insanlara təkcə yaşadıkları cəmiyyətdə iş yerlərində əsas hədəfləri öyrətməyə kömək etmir, həmçinin onların daxili dünyalarının sosial xarakterlərini də öyrədir. Bu da nəticədə insanları sosial azadlığa sövq edə bilər.

Çevirəni: Pəri MİRƏLİYEVƏ

TÜRK ÜÇÜN AÇILIR HƏR TƏZƏ SABAH

Sən əymə başını nadan yanında,
Türk üçün açılır hər təzə sabah.
Hər zaman tufanlar çağlar qanında,
Türk üçün açılır hər təzə sabah.

Qılıncı qınından çıxan vaxtıdı,
Düşmənin başına çaxan vaxtıdı.
O şəri, şeytani yıxan vaxtıdı,
Türk üçün açılır hər təzə sabah.

Yaranışı qədim, soy-kökü ulu,
Tanrıdan gəlmədi Boz Qurdun yolu.
Atilla, Metetək yürü, türk oğlu,
Türk üçün açılır hər təzə sabah.

Götür sən üstündən ağrı-acını,
Sən şax tut, göylərə qaldır başını.
O qara qüvvələr görür gücünü,
Türk üçün açılır hər təzə sabah.

Bu dövran sənindi, meydan sənindi,
Döyüş libasını geyin sən indi.
Bu zəfər, qələbə ədalətindi,
Türk üçün açılır hər təzə sabah.

Zülmət gecələri gündüzə çevir,
Atının başını bir düzə çevir.
Yolundan çən, duman çəkilib gedir,
Türk üçün açılır hər təzə sabah.

Birləşir millətim, Türküstan olur,
Torpağım gül açır, gülüstan olur.
Gecələr çəkilir, zülmət dan olur -
Türk üçün açılır hər təzə sabah.

APARIB GEDİRSƏN MƏHƏBBƏTİMİ

Məhəbbət daş deyil, daşlaşa, qala,
Sevgisi içində qışlaşa, qala,
Dağlartək qocalıb yaşlaşa, qala,
Aparıb gedirsən məhəbbətimi.

Elə bir qəfəsə salmışan məni,
Əfi ilan kimi çalmışan məni.
Gözümə doldurub kədəri, qəmi
Aparıb gedirsən məhəbbətimi.

Hər yana qaranlıq, kölgələr enir,
Gözümün işığı, nuru da sönür.
Ömrüm bir saralmış xəzana dönür,
Aparıb gedirsən məhəbbətimi.

Qalmışam baş-başa həsrətimlə mən,
Yumulub bənövşəm, yanağımda nəm.
Bir yerə sığmır ki ruhumla bədən,
Aparıb gedirsən məhəbbətimi.

Ətrafın açsa da neçə gül-çiçək,
Həsrətim üstünə qonub kölgətək.
SİNƏMİN altında bölünüb ürək,
Aparıb gedirsən məhəbbətimi.

GÖRSƏNİRDİ

Ceyranlar gəlirdi...
Birdən tətik çəkildi,
açıldı güllə...
Bala ölmüş anasını əmirdi.
Gözündən yaş axdıqca gilə-gilə
onda Allah görsənirdi...

Esselər

Elmin NURİ

1990-cı il aprelin 5-də Lənkəran rayonunun Veravul kəndində anadan olub.

2007-ci ildə Bakı şəhərində 226 sayılı orta məktəbi bitirib. Həmin il Bakı Dövlət Universitetinin jurnalistika fakültəsinə daxil olub. Tələbəlik illərində "525-ci qəzet", "Şərq", "Azərbaycan", "Xalq", "Olaylar", "Bütöv Azərbaycan", "Kaspi" qəzetlərində və bir çox saytlarda publisistik yazıları, esse və araşdırmaları işıq üzə görüb.

Modern.az saytında ədəbiyyat, mədəniyyət və elmi mövzuları əks etdirən bir çox sərbəst layihələri olub. Hazırda bu işi Moderator.az xəbər portalında davam etdirir.

Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin Gənc Ədiblər Məktəbinin məzunlarındanır. "Sufizm və gizli elmlər" adlı məqalələr və araşdırmalardan ibarət kitabı 2015-ci ildə çapdan çıxıb.

Hazırda qədim Şərq mədəniyyəti, gizli elmlər və mədəniyyətlər, orta əsrlərdən bu yana Avropa elmi və intellekti, Azərbaycan və Anadoluda təsəvvüf mövzularında araşdırmalar aparır.

RƏNG AX TARANLAR

Məsum çağırış

Yazı prosesi bəzi insanlar üçün yeganə xilas yoludur. Yazı yeganə vasitədir ki, bu dünyadakı insanların bəziləri çoxdan vidalaşdıqları mənlikləri, MƏNləri, mahiyyətləri ilə görüşüb hal-xətir soruşurlar. Bütün yaradıcı insanlar üçün ən çətin proses də elə yazı yazmağın özü olub. Yazmadığı yazılara görə üzərində daşdığı ağırlıq əslində göylərə, Ali Kainata ödəniş vaxtı keçən kredit borcunu xatırladır. Vermədikcə gecikir, üst-üstə gəlir. Bəlkə, bu borcun ağırlığına dözə bilməyən yazıçı xilas yalnız içkidə tapır. Ruhunun gizli guşələrinə, beyninin toz basmış kabinetlərinə yalnız yazı ilə çıxma bilən insan yazmamaqla bu guşələri və kabinetləri tozlandırır...

Yazmamaq xəyanətdir – Ruhun missiyasını öldürməkdir. Ali Həqiqətin çatdırmaq istədiyi işarələri elə özündəcə boğmaqdır. Yazmamaq - Ali Ruhla ruhlar arasındakı körpü ola bilməməkdir. (Yazıçı olmaq körpü olmaqdan başqa bir şey deyil) Yazmamaq-zülmətdə boğulmaqda olanları xilas edəcək işığı öz daxilində məhv edib, onunla birgə boğulmaqdır...

Yazmamaq - işığı sındırmaqdır, qaranlığı daha da dərinləşdirməkdir.

İnsanın missiyası içindəki yazı ağrısından başlayır. Yazmamaq - bu ağrıdan doğulacaq insanı məhv etməkdir...

Çoxdandır ki, o səsi eşitmirəm... Təəssüf... Bir dəfə uşaqkən eşitmişdim o səsi. Qardaşımın səsi ilə danışırdı mənimplə... O zaman qardaşım da, mən də uşaq idik. İtirdim o səsi. Bir də iki il əvvəl qarışıq yuxuların birində onunla rastlaşdım. “Yaz, nola yaz (r hərfini deyə bilmirdi, çünki körpə uşaqtəkin yalvarırdı). Qəfil oyandım. Üç illik fasilədən sonra yalnız bir səhifə yazdım... O bir səhifənin hesabına necə də rahat yatmaq olarmış, İlahi... Tavana zillənmiş mənasız baxışların, çarpayıda səhərə qədər o tərəf-bu tərəfə çevrilmələrin bütün bədəlini o bircə səhifə ilə ödədim az qala... Yatdım... İstədim ki, həmin səsə yenidən rastlaşım, amma alınmadı.

Sonra yenidən o səsə xəyanət - yazmamaq xəstəliyi başladı. Paolo Koelo özünün “Kimya-

gər” əsərinin qəhrəmanına bir müdrikin dili ilə söyləyir:”Bir il Həqiqətə doğru gəlməkdən ötrü mələklər sənə işarələri göstərəcəkdir. Buna çox çalışacaqlar. Amma sən onlara diqqət etməyəcəksən. İkinci il yenidən sənün üçün çapalayacaqlar. Amma sən yenə də onlara diqqət etməzsən. Üçüncü il artıq az gələrlər, işarələr az hallarda qarşına çıxar. Dördüncü il işarələrdən tam məhrum olanda öz halına acımalısən”.

Çoxdandır ki, o məsum çağırışı eşitmirəm. Mələklər körpə səsinə öz sözlərini çatdırmaq istədilər. Anlamadım... Yazmadım. Yazmadıqca bildim ki, yazmamaq, əslində, Ali Ruha aparan bütün yolları bağlamaqdır...

RƏNGSİZLİKDƏ BOĞULANLAR HAQQINDA ELEGİYA

Korlar (əslində, görmə qabiliyyətini itirən adamlar) bədbəxtidirlər ki, hər zaman çöldə, bayırda azmaq, yaralanmaq, bəlkə də, ölmək ehtimalları var. Korlar xoşbəxtidirlər ki, öz daxillərində daha tez TAPMAQ, sağalmaq, dirilmək ehtimalları var.

Korlar bədbəxtidir - işıqlı dünya adlandırılan maddi aləmdəki bütün rəng çalarlarından məhrum olmaları qədər.

Korlar xoşbəxtidir – daxillərində, hər zaman macal tapıb özləri ilə görüşəndə, barmaqlarının ucuna kainatı dərk edə bilmək, duya bilmək gücünü yerləşdirə bildikləri, rənglərin bütün çalarlarını ruhlarında çizə biləcəkləri qədər xoşbəxt.

İran rejissoru Məcid Məcidi özünün “Cənnətin rəngi” adlı filmində iki cür yolçuluğu qabardır. Bu yolçuluğu yaradan yolçular – balaca kor Məhəmməd və atası Ramazani qaranlıq aləmdəki xəyali işığın ucundan tuta-tuta harasa tələsirlər...

“Allah bir addım qədər yaxındır, yetər ki, sən o addıma yaxınlaş”, - Məhəmmədə verilən təsəllilərdən biri də budur . Amma o zatən daxilində bu addımın həndəvərindədir. Hər şey, eşitdikləri səs, barmaqları ilə duyduğu hisslər, külək, su - hər şey onun üçün bu addımın özüdür.

Addıma yığılan bütün insanlar, kainat, su, külək - hamısı Məhəmməd üçün burada qorunur. Bəs bu addımın rəngi nədir? Cənnət deyilən nəsnə nədir? O nə rəngdədir? Bunlar, əslində, sual deyil. Məhəmmədlərin ucundan tuta-tuta addımın içərisində yeriməsinə kömək edən xəyali iplərdi.

Bu rəng - Alim Qasımovun Hüseyn Cavidin “Şeyx Sənan” faciəsində kor ərəbin dilindən səsləndirdiyi fikirlərdir. Fikrət Əmirovun bəstəsində uzun illərdi ki, qaranlıq dəhlizdə hərəkətin himni sayılacaq “Kor ərəbin mahnısı”nı oxuyan Alim Qasımovun səsi ilə Məcid Məcidinin qəhrəmanını birləşdirən bir rəng var – CƏNNƏTİN rəngi. Ali Ruh öz rəngini kainata köçürəndən sonra insanlar sanki rəng ovçusuna çevrildi. Ali Ruha məxsus rəng oğurlana-oğurlana dünya deyilən nəsnə də get-gedə qaranlıqlaşdı. Amma kimlərisə daxili bir yol birləşdirir. Hansı ki, o yol bu dünyada boğulan rəngləri bir-bir yığaraq Ali Ruhun özünə doğru gedir... Hüseyn Cavidin sözündən keçir, Alim Qasımovun səsindən keçir, Məcid Məcidinin təfəkküründən yol alıb, kor, balaca Məhəmmədi qucağına götürür. Nəhayətdə onu cənnətin rənginə qatır...

GÖRÜŞ OTAĞI...

Andrey Tarkovski “Stalker”i ilə, əslində, kino hadisəsi yox, düşüncə hadisəsinin əsasını qoydu. “Stalker” ekran əsəri deyil, o bir alternativ düşüncədir. “Gizli otağ”ın sirrini bütün var olan və var olacaq inanc sistemlərinə qarşı qoyur. “Güc”ün gizləndiyi gizli otağa Stalker vasitəsilə daxil olan alim və şairin hər biri öz yanaşmasında haqlıdırlar. Onlar Stalkerin vasitəsilə həqiqəti axtarmağa çalışırlar. Stalker həmin otağa daxil olmur. Rasionallıqla irrasionallığın, empirik düşüncə tərzilə pragmatik təfəkkürün insan var olandan bəri mübarizəsi bu qapının önündə də üzə çıxır... Amma hərə öz həqiqətinə arxalanır. Şair üçün də, alim üçün də özlərinin bildikləri həqiqət daha mütləqdir. Tarkovskinin böyüklüyü də budur ki, o hər iki personajı öz həqiqətləri ilə baş-başa qoyur...

Lütfi Zadənin Qeyri-səlis məntiq nəzəriyyəsinə ağın tam ağ, qaranın tam qara olmaması ideyası, əslində, bütün dünyanın barışıq

etalonu idi. Ağın içində üzən insan onun mütləqliyinə çata bilmir. O daha da ağlaşır, amma ağın pik həddi deyilən nəsnə yoxdur... İnsan sadəcə çalarlar içərisində hərlənir. Ali Mütləq Həqiqət də getdikcə daha da yaxınlaşan və çatılması mümkün olmayan məfhumdur... Odur ki, yer üzündə hər bir insan bir rəng çalarının daxilindədir. Bir həqiqətlə baş-başadır. Bir görüş qapısının ağzındadır...

SƏS

(Xalq artisti Mənsüm İbrahimova ithaf)

Fizikada səs tezliklərinin yaratdığı enerji dalğalarının hərəsinin bir rəngə çalması artıq bir aksiomadır. Bunu insan psixologiyası və daxili aləminin mənəvi vəziyyətinə tətbiq etdikdə eşitdiyimiz səslərin hamısının rəng, gördüyümüz rənglərin isə başdan-ayağa səslərdən ibarət

olduğu qənaətinə gəlirik. Dünyaca məşhur azərbaycanlı alim Rafiq Əliyevin “Segahı görürəm” adlı elmi-riyazi konsepsiyası və eyni adlı kitabı, həmçinin görkəmli mineroloq-kristolloqraf Xudu Məmmədovun xalçadakı naxış və ilmələrin, kiçik minerallardakı harmonik rənglərinin insanla danışa bilmək qabiliyyətində olması qənaəti bizi bu iki prinsip haqqında daha müfəssəl düşünməyə məcbur edir.

Həyat fəlsəfəsini ən dərin qatlarına kimi əks etdirən muğamda şöbələrin “rəng” adlandırılması və saylarının yeddi olması, həmçinin həyatı özündə təcəssüm etdirən əsas rənglərin də yeddi olma faktı səs-rəng sintezini insanlara mükəmməl şəkildə çatdırır. İsa peyğəmbərin müğənninin səsinə qulaq asmağın insana yalnız və yalnız fayda verəcəyini vurğulaması musiqinin kamil şəxsiyyət yetişdirə bilmə məharətini göstərir. İnsandakı mənəvi inkişaf təbəqələrindəki kimi musiqidə notların sayının da yeddi olması faktı buna əyani sübutdur. Göylərin yeddi qatı məsələsi isə bu sintezin sonunda insanın səmələrə yüksəlmək bacarığını təsdiqləyir.

Hazırda Azərbaycanda elə ifaçılar var ki, onlar da insanı səmələrə qaldırmaq gücündədir. Mələhətli, incə səsinin mahiyyətindəki ənginlik, sonsuzluq, irrassionallıq haqqında danışacağımız qəhrəmanın əsl simasını özündə əks etdirir. Yəni onun portretini yaratmaqdan ötrü həyat yoluna nəzər salmaq, nələri sevdiyini vurğulamaq, hazırda nə ilə məşğul olmasını xatırlamaq deyil, məhz, o səsin dərinliyinə varmaq lazımdır. Çünki Mənsüm İbrahimovun heç kimə görünməyən tərəfi, daxili aləminin sirlə qatı, insanlara çatdırmaq istədiyi fəryad məhz bu səsdə cəmlənib.

Azərbaycan opera səhnəsində Məcnun rolunu ən çox ifa edən Mənsüm İbrahimov xalq və bəstəkar musiqilərinin, həmçinin də muğamların səsləndirilməsində özünəməxsus iz qoya bilib. Böyük Füzulinin yaratdığı Məcnun obrazı özünün kamil qəhrəman və içində illuiziv bir personaj gəzdirə bilmək qabiliyyətinə malik olduğundan onu ifa edən sənətkar da bu kimi keyfiyyətləri özündə əks etdirməlidir. 1993-cü ildən bəri bu rolu ifa edən xanəndə Məcnunun bəzi kamil xüsusiyyətlərini əxz edib. Bu özünü insanlara yanaşmada, həyata, hadisələrə baxışda, dünyanı dərk etmədə tam olaraq göstərir. Füzulinin

yaratdığı kamil obraz səviyyəsinə çatmaq absurd görünsə də, onun işartılarını çağdaş dövr insanına təqdim etməyin özü böyük bir nailiyyətdir. Qəhrəmanın ifasındakı həzinlik, harmoniyasındakı tamlıq səs-rəng aspektində birincinin ikincinin yaşıl növü ilə uyğunluğunu göstərir. Yaşıl rəng isə gözəlləşmə, inkişaf və ən nəhayət, dirilmə amilini əks etdirir. Biz xanəndənin ifasını dinləyərkən özümüzdə məhz bu kimi halların yaşandığını hiss edirik.

Mənsüm İbrahimovun “Bayatı-Şiraz”ndakı saflıq, təmizlik dinləyicini bir növ vicdanı ilə üzbəüz qoyur və onun daxilini almış qaranlıqları işığa çevirir ki, bu da yazımızın əvvəlində göstərdiyimiz səsin enerji dalğasının yaratdığı rəng konsepsiyasını tam olaraq təsdiq edir. Qara rəngi işığa çevirmək də xanəndənin böyüklük göstəricisidir. Qəhrəmanı fərqləndirən daha bir faktor isə böyüyüb boya başa çatdığı Ağdam torpağı, Qarabağ diyarıdır. Gözünü açandan gördüyü gözəlliklər, estetik təbiət səsinə hopduğundan o ifa bizə bu qədər doğma gəlir. Yəni, Mənsüm İbrahimovun səsinde bir növ Qarabağın rəngləri əks olunub. O rənglərdə, doğrudan da, insan fəryadını eşidir, nisgilini hiss edirik. Qarabağdan uzaq olmaq xanəndəni müsbət enerji dalğalarından bir növ çox uzaq salıb.

Mənsüm İbrahimovu mən də dinləyirəm. Amma o ifaya Qarabağın özündə qulaq asmaq istərdim. Onda o ifa daha canlı, daha rəngli olardı. O səsdə biz Qarabağı indiki kimi qara yox, başdan-ayağa əlvan görərdik. Axı səs tezlikləri yarandığı şəraitin rəngini özündə əks etdirir!

Səsiniz daha da rəngli olsun, Mənsüm İbrahimov!

SƏDA VƏ ƏKS-SƏDA ARASINDAKI DÜŞÜNCƏLƏR

Səda və əks-səda arasındakı yolçuluqda qoca ustadının sözlərini unutmağa sadəcə macal tapmamışdı. Yoxsa hər şey kimi onu da unudacaqdı: “özləri qurtaranda başlayır və bitir əks-səda”, “özgə yaşamının kölgəsidir əks-səda”, “sevir, amma deməyə öz sözü yoxdur”, “başqa sevgilərin kölgəsidir əks-səda”...

Qoca ustaddan eşitdiyi bu cümlələr qulağından heç zaman getmir, yaddaşından silinmirdi. Amma anlayırdı ki, bu dünyada insan kimi var olan hər bir məxluq gah səda, gah da əks-səda halını yaşayır. Özünü bir səs olaraq tapa bilməyən, o səsə qovuşa bilməyən insan ömrü boyu həmin sədanın əks-sədası halında qalır...

“Özgə hissələrinin kölgəsidir əks-səda”...

Səda ilə əks-səda arasındakı dərin yolçuluqda eşitdiyi səsin onlardan hansı birisi olduğunu bilmirdi şagird... Hərdən qoca ustadın bəzi kəlamlarını eşidirdi və şüurunun səhrasında azdığı azmış kimi bir də o SƏSin hansı olduğunu da aşkarlamalı idi...

NİZAMİDƏKİ “SƏN”

Hər gecəm oldu kədər, qüssə, fəlakət Sənsiz.

Hər nəfəs çəkdim, hədə getdi o saat Sənsiz.

“Burada söhbətin nədən getdiyini anlayırsanmı”, - soruşmuşdu qoca ustad. Şagird o SƏSin axtarışında, əks-sədaya dönməməkdən ötrü bəzi ölmüş işıqları yaddaşında dirildirdi: “Burada “gecə” günün yarısı yox, insan daxili aləminin, ruhi məqamının qaranlıq halını göstərir, oğul. Hamının “Böyük Şeyx”, “Həkim” dedikləri Nizami o məqamdan çıxıb bilmir, o “SƏN” dediği qüvvəyə, yəni İlahi məqamın astanasına qədəm basa bilmir. Odur ki, aşıqın həyatı, hər saati bir növ əzab-əziyyətlə keçir. Şərq mətnlərinin müdrikləri hər zaman çöllərdə səyahət edən biri kimi göstərilir. O çöl – insan daxili aləminin quru halına bir işarə idi. Ruhlarının quru hallarını səyahət edən müdrikləri Şərq mətnləri “çöldə gəzən dərviş” kimi göstərirdilər.

Nə yaxşı ki, o qoca kimi müdrik adamlar həmin ruhda gəzirlər və açdığı şifrələrlə oranı gözəlləşdirirlər. Nizami gecə-gündüz o quru çöldə-Şeyx ruhunda SƏNini axtardı... ”SƏNsiz” olmaq əks- səda həyatını yaşamaqdır, oğul...

NƏSİMİ QƏFƏSİ

*“Ey bülbülü, şeyda, nə giriftari-qəfəssən,
Sındır qəfəsi, tazə gülüstan tələb eylə”*

SƏSin səmtini axtaran, SƏDAya doğru qaçan şagird yenidən işıq qırıntıları içində qoca ustadın sözlərini xatırladı: “Özündə xeyli gizli şifrələri qoruyub saxlayır bu misralar. Gizli kainat, kiçik kainat və böyük kainat, həmçinin onların arasında qarşılıqlı işıq alveri bu beytlərin cövhəridir. Əsrlər keçəcək, XX əsr gələcək və yalnız bu zaman alimlər, özü də ən böyük alimlər biləcək ki, mikrokosmos və makrokosmos əlaqələri bəşəriyyətin ən böyük elmidir. Mikrokosmos – insan və makrokosmos kainat bir-birilə daima enerji mübadiləsində olur. İnsan kainatdan hər saniyə müsbət və mənfi yüklü ionlar alır, həmçinin özü də eyni tərkibli ionları kainata ötürür. Onu da qeyd edək ki, insanın kainata ötürdüyü bu informasiyalar müxtəlif kodlar şəklində onun yaddaşında qorunub saxlanır. Kainat öz gizli elmlərinə insandan, yəni mikro formasından keçərək çatır. Qərb alimlərinin XX əsrin sonunda kəşf edəcəkləri bu qənaətlərə Nəsimi hələ XIV əsrdə yiyələnmişdi. Nəsimidən tut, oğul, həyatı yaşayacaqsansa, SƏDA kimi yaşa...Əks-səda ömrü yaşamaq insan işi deyil...

XƏTAININ BAHARI

“Böyük sufi babamız, “mürşidi-kamil” deyilən Şah Xətai özgə bir səsdən öz səsinə qayıdışı baharın gəlişi kimi göstərirdi”, -deyərək sözbə başladı qoca ustad.

Ruhumuzda yetişəcək bahar, yaşılmaqda olan çiçəklər əvvəlki halımıza dönməkdə bizlərə yardımçı olacaq. İnsan övladı yer üzünə gələndə öz baharından ayrılıb gəlir. Amma hamı gedəndə öz baharına qovuşmayacaq. Yer üzünü ruhu yaşılmaqda olan çox üsulunu insana göstərir, amma səd-heyf ki, hamı bu yaşillığı yetişdirə bilmir. Babamız Xətainin də qul olduğu sufi fəlsəfəsində insanın bəqa aləmindən fəna aləminə keçidi bahariyyə kimi təsvir olunur. Şah İsmayıl Xətaidə daha çox rast gəlinən bu rəmzi keçid, əslində, böyük Nizamidə özünün ən gizli tə-

rəflərini açıb göstərə bilmişdi. Füzulinin “Leyli və Məcnun” əsərində də bahariyyəyə aid qəzəl var. Orada Məcnunun Leyliyə olan simvolik sevgisi artıq onun üzərinə fəna aləminin qapılarını açır. O, öz baharına qovuşmağın həsrətini çəkir. Poemada əsas məntiq də bu həsrətdədir. Məcnun səhrada Leylidən məhz buna görə imtina etmişdi ki, illuiziv olaraq ruhunda yaratdığı “Leyli baharı”na qovuşa bilsin. Bu mərhələ sırf elmi-fəlsəfi mahiyyət kəsb edir. Belə ki, real həyatda mart ayının sonlarında bahar gəldikdən sonra təbiət qış yuxusundan ayılır, ağaclar çiçək açır və s. İnsanın ruhi aləmində də bu hallar baş verir. Belə ki, fəna məqamına çatandan sonra insanda qəflət yuxusundan ayılma, bu ayılmadan sonra bədəninə yayılan enerji və bu enerjinin dövrü hərəkəti nəticəsində ruhun cavanlaşması, bədənin gərginlikdən xilas halları baş verir. Bir sözlə, İlahi aspektə doğru hərəkət edərək insan bioloji varlığı ilə ruhi varlığının inteqrasiyasını həyata keçirir, onları vahid nöqtədə birləşdirir. Məhz bu vahid İlahi nöqtədə birləşmə prosesi klassik ədəbiyyatda və Şərq fəlsəfəsində Bahariyyə adlanır.

Öz SƏDA na qovuş, “bahar ömrü”nü yaşa, oğul!

ŞƏMS YOLU

Rəvayətə görə, Günəşin daxilində Şəms adlı bir mələk yaşayır. Allah bunu Günəşə xəbər ötürən və onu öz hüzuruna gətirən bir köməkçi kimi seçib. Şəms hər dəfə qürub çağı Günəşi Allahın ərsinə gətirər və o günlük hesabatını verərək özü üçün ayrılmış yerdə qərar tutur. Dünyanın bir Şəmsi də olub, oğul, Şəms Təbrizi. Bu dünyada ən yaxşı Günəş aparlarından biri də elə Təbrizli Şəms olub. Mövlanədən üzə belə bütün övliyaları öz günəşlərinə qovuşdurub. Mövlanə Rumi bu Günəşin solacağından qorxaraq Şəmsi arzulayırdı. Elə o arzu ilə də getdi. Şəms də onu deyirdi ki, yer üzündəki insanlar öz daxili Günəşini taparaq işıqlanmalıdır... Ona görə də Günəşi onlara tərəf aparmaq, bəlkə, bu gün də Şəmsin əsas vəzifəsidir. Öz səsini, sədanı, Günəşini tap, oğul. Yoxsa qaranlıqda boğulmaq, özgə səslərinin əks-sədası olub, belə bir ömür yaşamaq sənə yaramaz...

Şagird indi də yol gedir... Qoca ustad indi də danışır. Şagird həmin işıqlardan tuta-tuta vahid bir SƏDA ya doğru qaçır. Niyə qaçır? – Ona görə ki, bu dünyada bir ƏKS-SƏDA ömrü yaşamaq adında (əslində, yaşamamaq adında) bir anlayış var...